

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

Diplomová práce

KŘEST V MYŠLENÍ RANĚ NOVOVĚKÉHO MĚŠŤANA

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autorka práce: Kateřina Jiroutová
Studijní obor: Historie navazující
Ročník: druhý

2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 30. dubna 2009

.....

Chtěla bych poděkovat svému manželovi, rodině, spolupracovníkům z kláštera Zlatá Koruna a přátelům za podporu, pomoc a velkou trpělivost při tvorbě této práce. Také děkuji svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za zajímavý námět a cenné rady.

KŘEST V MYŠLENÍ RANĚ NOVOVĚKÉHO MĚŠŤANA

ANOTACE

Narození a křest dítěte patřily ve všech dobách k významným událostem v životě člověka. Předkládaná diplomová práce chce ukázat, jaký význam měl křest a jak byl reflektován v měšťanské společnosti raného novověku. Oproti předchozí práci jsem rozšířila pramennou základnu. Rozbor šesti rodinných pamětí je doplněn analýzou druhé českokrumlovské matriky v rozmezí let 1662 až 1666, přičemž její databáze je přílohou této práce. Prameny církevní provenience zastupují agendy katolického, bratrského a luteránského křtu a zejména náboženské polemiky. Větší spektrum pramenů umožnilo hlubší pohled na význam křtu, roli kmotra a také na konfrontaci mezi církevními nařízeními a soudobou životní praxí ve městech 16. a 17. století.

BAPTISM IN THE THINKING OF EARLY MODERN BURGHERS

SUMMARY

The birth and the baptism of child were significant events in the life of people in all historical periods. This diploma thesis demonstrates meaning of the baptism rite and its reflection in the urban society in the Early Modern Age. In comparison to bachelor thesis was used more sources. The research of six families memoirs is supplied with analysis of parish register of Český Krumlov town from 1662 to 1666. Sources of religious area represents catholic, evangelical and Lutheral clerical works and especially polemics. Wider spectrum of sources made possible deeper sight at meaning of baptism and confrontation between religious order and everyday practice in baptism and godparenthood in towns in the 16. and 17. centuries.

OBSAH

1. Křest v zorném úhlu badatelů	8
2. Prameny	24
2.1 Matriky	24
2.1.1 Matrika města Český Krumlov (1661 – 1699)	25
2.2 Rodinné paměti	33
2.2.1 Jiří Bartošek	35
2.2.2 Dvorští z Gryfí Hory	40
2.2.3 Jan Jiří Matthias Račenský	42
2.2.4 Mařanové Bohdanečtí z Hodkova	43
2.2.5 Rodina Jelínkova	46
2.2.6 Jan starší Malkovský	49
2.3 Náboženské polemiky	51
2.3.1 Jiří Scherer	53
2.3.2 Václav Šturm	54
2.3.4 Matouš Konečný	55
2.3.5 Lukáš Pražský	56
2.3.6 Jan Štelcar Želetavský	58
3. Křest jako církevní událost	59
3.1 Katolický křest	59
3.2 Křest z pohledu konfesí	64
4. Křest jako společenská událost	73
4.1 Křest	73
4.2 Kmotrovství	76
5. Závěr	81
6. Prameny a literatura	82
7. Přílohy	95
7.1 Seznam tabulek a grafů	95
7.2 Obrázky	97
7.3 Ostatní přílohy	97

Narození dítěte bylo ve všech dobách povětšinou považováno za radostnou událost. Pro rodiče znamenalo naplnění manželství, zajišťovalo kontinuitu jména, rodiny a také lidského pokolení. Kromě svého duchovního významu daného církevní dogmatikou byl křest symbolickým uvedením do společnosti, která tak získala nového člena, přívržence, pracovníka, přítele. Jedinec se tak stal součástí sítě vztahů své sociální vrstvy, která mu pomáhala, ale také ho kontrolovala.

A právě průběh a význam křtu v raně novověké měšťanské společnosti se stal tématem předkládané práce, jejímž cílem je přispět k poznání sociálních, náboženských a kulturních aspektů vnímání tehdejšího světa na základě různorodého spektra pramenů.

Chceme-li poznat, jak měšťané v raném novověku vnímali tuto událost, je třeba pramenům položit správné otázky, které formují podobu a výsledek práce. Jak vnímali měšťané v raném novověku narození potomka? Co pro ně znamenal křest? Jaké bylo vůbec vnímání rodiny v tomto prostředí? Jaká byla společenská úloha křtu? Jaké byly motivy například pro volbu kmotra, volbu faráře či jméno dítěte? Byly tyto motivy náboženské, jak je stanovil Tridentský koncil, či spíše společenské? Nerozhodovala u kmotra spíše teritoriální blízkost než společenské postavení? Jak vypadal křest u katolíků a jak u nekatolíků? Jsou nějaké společné prvky v obřadu křtu u měšťanů napříč různými městy? Jaký byl vztah kmotr – rodiče? A vztah kmotr – kmotřenec? Jak byla vůbec osoba kmotra v této době vnímána? Použití širšího spektra pramenů základny umožňuje snáze zodpovědět položené otázky a snížit tak pravděpodobnost mylného vyhodnocení a závěrů výzkumu.

1. KŘEST V ZORNÉM ÚHLU BADATELŮ

Z hlediska kulturně antropologického lze křest zařadit do tzv. přechodových rituálů,¹ které tvoří důležité mezníky v životním cyklu² člověka, jehož ohraničením je narození a smrt. Přestože většina z nich se stala důležitou součástí náboženství, mají zřejmý sociokulturní základ. Především díky značné pomoci dalších členů společnosti byl jedinci umožněn snazší přechod z jednoho období, místa nebo společnosti do další životní fáze. Tento přechod vyžadoval specifické chování všech zúčastněných lidí, což mělo svůj základ jak v předepsaném církevním obřadu, tak se inspirovalo po generace tradovanými pověrečnými rituály. Přechodový rituál určoval místo jedince ve společnosti a zároveň zajišťoval její pospolitost; jeho opomenutí mohlo vést k pocitu vykořenění.

¹ K tématu srov. Václav SOUKUP, *Přehled antropologických teorií kultury*, Praha 2000; Edward MUIR, *Ritual in Early Modern Europe*, Cambridge 1997; Don HANDLEMAN, *Models and Mirrors: Towards an Anthropology of Public Events*, Cambridge 1990; Susan C. KARANT-NUNN, *The Reformation of Ritual. An Interpretation of Early Modern Germany*, London-New York 1997; Christine KLAPISCH-ZUBER, *Woman, Family and Ritual in Renaissance Italy*, Chicago-London 1985; David CRESSY, *Birth, Marriage, and Death. Ritual, Religion, and the Life-Cycle in Tudor and Stuart England*, Oxford-New York 1997; Pavlína RYCHTEROVÁ, *Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v medievistickém bádání*, in: Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Brno 2006, s. 11 – 23.

² K vnímání dětství ve středověku a raném novověku srov. Philippe ARIÉS, *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*, New York 1962; Arnold KLAUS, *K sociálním dějinám dětství ve středověku*, *Historická demografie* 15, 1991, s. 123 – 140; Hugh CUNNINGHAM, *Histories of Childhood*, *American Historical Review* 103, 1998, s. 1195 – 1208. Reflexe stáří srov. Dana ŠTEFANOVÁ – Hermann ZEITLHOFER, *Alter und Generationsbeziehungen in Böhmen. Zur Ausgedingestruktur nord- und südböhmischer Dörfer in den frühen Neuzeit 1650 – 1740*, in: Josef Ehmer a kol. (edd.), *Das Alter im Spiel der Generationen. Übergang von der ständischen zur industriellen Gesellschaft*, Wien 2000, s. 231 – 258; Martin NODL, *Člověk stárne, čas utíká. Vnímání věku a stáří ve středověku*, *Dějiny a současnost* 26, 2004, č. 2, s. 8 – 11.

Autorem názvu i základní klasifikace přechodových rituálů se stal Arnold van Gennep.³ Při studiu struktury rituálů různých národů zjistil, že většina z nich se skládá ze třech samostatných a navazujících etap, které se dají pojmenovat jako *odloučení* (od původního stavu), *pomezí* a *přijetí* (do nové existence).⁴ Aplikujeme-li tuto klasifikaci na počátek života, lze zjednodušeně narození popsat jako odloučení a křest jako přijetí. Jednotlivé společnosti se odlišují jak v podobě, tak v důležitosti jednotlivých rituálů. Zatímco například druhá fáze přechodového rituálu u smutku pozůstalých po pohřbu byla dlouhá několik měsíců,⁵ pomezí doba mezi narozením a křtem byla co nejkratší z důvodu obav před smrtí nepokřtěného novorozence.

Z dalších badatelů je třeba uvést Victora Turnera, který svůj výzkum soustředil zejména na veřejnou funkci přechodového rituálu.⁶ Turner rozdělil průběh přechodového rituálu na čtyři části: porušení obvyklých, normou určených sociálních vztahů; krize, během níž má vzniklé narušení vztahů tendenci dále se rozšiřovat; obnovení, tedy provedení veřejného rituálu; reintegrace narušené sociální skupiny.⁷ V tomto případě lze na místo těchto čtyř fází dosadit narození dítěte, dobu do křtu, křest a skončení šestinedělí, kdy se dítě stává součástí společnosti. Zmíněné kulturně historické postupy využívá historická antropologie, aby umožnila pomocí pramenů poznat kulturu různých epoch minulosti.⁸

Každý přechodový rituál byl spojen s náležitou oslavou. Festivity přechodových rituálů, zdůrazňující výjimečnost tohoto okamžiku, poskytovaly prostor pro prezentaci

³ Arnold VAN GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.

⁴ A. van Gennep, *Přechodové rituály*, s. 19.

⁵ Srov. Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004, s. 22. Dále zejména Paul BINSKI, *Medieval Death. Ritual and Representation*, London 1996.

⁶ Srov. Victor TURNER, *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*, Ithaca 1969; TÝŽ, *The Anthropology of Performance*, New York 1987; TÝŽ, *Drama, Fields and Metaphores*, London 1974.

⁷ Srov. P. Král, *Smrt*, s. 22; V. Turner, *Drama*, s. 38 – 42.

⁸ K historické antropologii srov. Richard VAN DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2003; Pier Paolo VIAZZO, *Mapping the territory of historical anthropology*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= Opera historica 9), s. 7 – 25.

vlastního sociálního postavení i sociálních kontaktů.⁹ Díky množství a rozmanitosti pramenů osobní povahy jsou z tohoto hlediska zmapovány především slavnosti a ceremoniály přechodových rituálů ve šlechtickém prostředí¹⁰, zatímco průběh, význam i reflexe v sociální vrstvě měšťanů¹¹ a tím méně venkovanů zůstává doposud na okraji zájmu.

Vedle křtů¹² stojí z přechodových rituálů v současné době v zorném úhlu zejména smrt a pohřby.¹³ Ze společenských rituálů je největší pozornost věnována

⁹ Obecně ke slavnostem a ceremoniím srov. Josef VÁLKA, *Barokní slavnosti*, in: Kultura baroka v Čechách a na Moravě, Praha 1992, s. 53 – 63; TÝŽ, *Homo festivans*, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000*(= Opera historica 8), s. 5 – 19; Jiří PEŠEK, *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 7 – 28; Michael MAURER, *Feste und Feiern als historischer Forschungsgegenstand*, Historische Zeitschrift 253, 1991, s. 101 – 130; Josef VÁLKA – Miloš ŠTĚDRŇ, *Svátky a slavnosti v dějinách kultury*, Opera musica 18, 1986, s. 289 - 297.

¹⁰ Srov. Pavel MAREK, *Ceremoniál jako zrcadlo hierarchického uspořádání císařského dvora Ferdinanda II.*, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526 - 1740)*, České Budějovice 2003(= Opera historica 10), s. 371 – 396; Pavel KRÁL, *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002, s. 72 – 86.

¹¹ Na téma slavnosti a zábavy proběhla ve dne 13. - 15. října 1998 vědecká konference v Českém Krumlově, srov. Markéta KORYCHOVÁ, *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, Jihočeský sborník historický 68, 1999, s. 368 – 369; Bronislav CHOCHOLÁČ, *Českokrumlovské sympozium o raněnovověkých slavnostech*, Časopis matice moravské 118, 1999, č. 1, s. 299 – 302; Miloslav ČERMÁK, *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, Střední Morava 5, 1999, č. 8, s. 151 – 152.

¹² Hughes OLIPHANT OLD, *The Shaping of the Reformed Baptismal Rite in the Sixteenth Century*, Grand Rapids 1992; Angela STÖCKELE, *Geburten und Taufen am barocken Kaiserhof*, Österreich und Literatur 18, 1974, s. 129 – 141; TÁŽ, *Taufzeremoniell und Politische Patenschaften am Kaiserhof*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 90, 1982, s. 271 – 337; Jiří HRBEK, *Rituál jazyka – jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, Folia historica bohemia 22, 2006, s. 211 – 266.

¹³ Z nich je třeba vyzdvihnout monografii Pavla Krále, která na základě širokého spektra pramenů poskytuje pohled na vnímání smrti a rituál pohřbu v raně novověké šlechtické společnosti srov. poznámka č. 5. Dále Milan HLINOMAZ, *K pohřbům barokních velmožů*, in:

svatbám¹⁴, v menší míře se vyskytují i jiné životní předěly člověka (např. ženský úvod, zásnuby apod.).¹⁵

V české historiografii zůstává téma křtu zatím na okraji zájmu.¹⁶ Z okruhu raně novověké šlechty¹⁷ lze uvést dvě novější studie. Článek Martina Holého¹⁸ stručně shrnuje základní poznatky o křtu ve šlechtickém prostředí. Autor se na základě literatury a editovaných ego-pramenů české šlechty 16. a počátku 17. století zabývá výběrem křestních jmen dětí, časovým rozpětím mezi narozením a křtem a motivy

Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600 - 1750)*, České Budějovice 1996(= Opera historica 5), s. 531 – 534;

¹⁴ Obecně ke svatbám srov. Martin NODL, *Rituál královských svateb a zásnub*, in: Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007, s. 163 – 187; Richard VAN DÜLMEN, *Heirat und Eheleben in der Frühen Neuzeit*, Archiv für Kulturgeschichte 72, 1990, s. 153 – 171; Jean-Claude BOLOGNE, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997; Pavla NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání. (Kutná Hora 1550 – 1600)*, Historická demografie 21, 1997, s. 39 – 72; Beatrix BASTL – Gernost HEISS, *Tafeln bei Hof: Die Hochzeitbankette Kaiser Leopolds I.*, Wiener Geschichtsblätter 50, 1995, s. 181 – 206.

¹⁵ Srov. Petr MAŤA, *Rituál zásnub v deníku renesančního kavalíra*, Dějiny a současnost 18, 1996, č. 6, s. 11 – 15; Miroslava MELKESOVÁ, *Křtiny a úvod ve venkovském prostředí raného novověku*, Historický obzor 14, 2003, č. 11 – 12, s. 262 – 276; Václav BŮŽEK, *Přípitek ve společnosti raného novověku*, in: Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007, s. 189 – 213; David KALHOUS, *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku*, Časopis matice moravské 126, 2007, č. 1, s. 238 – 240; Martin NODL, *Rituál rozvodu*, Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006*, s. 113 – 134; Mirjam MORAVCOVÁ, *Společenská setkání žen. Rituál a konvence ve společenských kontaktech středních vrstev města*, Documenta Pragensia 13, 1996, s. 243 – 251.

¹⁶ Všeobecně jsou rituály i životní etapy rozpracovány zejména pro šlechtické prostředí. Srov. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA, *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997.

¹⁷ K současnému stavu dějepisectví šlechtického prostředí srov. Václav BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 5 – 28; Jaroslav PÁNEK, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání*, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600 - 1750)*,

k výběru kmotrů. Poslední kapitola ve zkratce popisuje přípravy a průběh křtin z hlediska sebe prezentace jednotlivých rodin.

Daleko přínosnější je studie Pavla Krále.¹⁹ Ta sice zkoumá kromě křtin i svatby a pohřby v panovnických a šlechtických rodinách, avšak do hloubky analyzuje onu reprezentativní funkci přechodových rituálů. Právě ve vyšších vrstvách se rituál stával distinktivním prvkem. Jeho průběh musel odpovídat společenskému postavení jedince a zřetelně tak odlišit prostředí urozených od ostatních vrstev společnosti.²⁰ Oslavy přechodových rituálů navíc sloužili panovníkům k legitimizaci moci prostřednictvím přítomné šlechty. Na druhou stranu se některé prvky panovnických festivit stávaly inspirací pro šlechtice. V neposlední řadě studie upřesňuje úlohu panovníka v životě šlechtických rituálů.

Značná pozornost byla v posledních letech věnována reflexi křtu ve venkovském prostředí. Josef Grulich se zaměřil na rodinný život jihočeské venkovské společnosti.²¹ V jedné ze svých studií konfrontoval obřad křtu podle matričních záznamů chýnovské farnosti s církevními nařízeními Tridentského koncilu a pražské synody.²²

Zatím nejobsáhlejší a nejpodrobnější práci o křtu a kmotrovství předložila Miroslava Melkesová.²³ Na základě analýzy matriky narozených farnosti Chýnov z let 1645 – 1654 zmapovala reflexi tohoto přechodového rituálu v oblasti venkova. Pro

České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 19 – 45.

¹⁸ Srov. Martin HOLÝ, *Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku*, Historická demografie 28, 2004, s. 15 – 33.

¹⁹ Srov. Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526 – 1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 439 – 456.

²⁰ Srov. P. Král, *Křtiny*, zejména s. 442 – 443.

²¹ Srov. Josef GRULICH, *Obyvatelstvo chýnovského panství po třicetileté válce*, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 (= Opera historica 4), s. 125 – 143; TÝŽ, *Zu ausgewählten Aspekten des Familien- und Lebenszyklus*, Historická demografie 20, 1996, s. 9 – 56; Josef GRULICH – Hermann ZEITLHOFER, *Lebensformen und soziale Muster in Südböhmen im 16. und 17. Jahrhundert*, Jihočeský sborník historický 66 – 67, 1997 – 1998, s. 26 – 50.

²² Srov. Josef GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“ – *svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století)*, Historická demografie 23, 2000, s. 49 – 82.

vyšší spolehlivost údajů doplnila výzkum evidenčního pramene záznamy ze dvou soudobých pramenů – berní ruly a soupisu poddaných podle víry. Díky tomu se jí podařilo přiblížit sociální, ekonomické, geografické a kulturní strategie v rámci obřadu křtu a volbě kmotra. Na základě závěrů pražské synody z roku 1605 popsala i průběh křtu a s ním spojených pověrečných rituálů.²⁴

Bohužel prostředí města zůstává z hlediska rituálu křtu značně pozadu. V tomto ohledu lze zmínit práci Josefa Petráně,²⁵ který se na základě rozboru hmotných pramenů zabýval každodenní kulturou, zbožností, rituály a životním cyklem neprivilegovaných vrstev. Překládaná práce si klade za cíl zčásti vyplnit toto prázdné místo.

Základem práce je demografická analýza matriky města Český Krumlov z let 1662 až 1666, jejímž výstupem jsou přiložené tabulky a grafy. Pokud se pracuje s údaji o křtu, lze matriky označit za zásadní pramen. Nejčastěji vznikají edice²⁶ a demografické studie.²⁷ Zejména o socioprofesi příslušnosti rodin a kmotrů a o

²³ Srov. Miroslava MELKESOVÁ, *Křestní obřad a úloha kmotra v polovině 17. století*, Diplomová práce Historického ústavu Jihočeské univerzity, České Budějovice 2002; část této práce byla publikována: srov. poznámka č. 15 a 42, TÁŽ, *Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku*, *Historická demografie* 30, 2006, s. 205 – 241.

²⁴ K lidovým pověrám a rituálům srov. Ludmila TARCALOVÁ (ed.), *Magie a náboženství (Sborník příspěvků z konference karaptologické komise pro lidové obyčeje MKKK konané ve Velehradě v roce 1997)*, Uherské Hradičtě 1997; Vladimír SCHEUFLER, *Pověry. O nutnosti jejich mezioborového studia*, *Národopisné revue* 6, 1996, č. 4, s. 185 – 189.

²⁵ Srov. Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, 1997. Podobně Richard VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) I – III*, Praha 1999, 2006, 2007.

²⁶ Srov. Jaroslava MENDELOVÁ, *Matrika narozených kostela sv. Jindřicha na Novém Městě pražském (1584 – 1600). Edice*, Praha 1992.

²⁷ Srov. Vincenc OEHM, *S večera skonál, s anděly svatými své bydlo přijal...Z křestních matrik chotovinských*, *Rodopisná revue* 2007, č. 1, s. 4; Quido KASTNER, *Dobříň u Roudnice nad Labem v letech 1784 – 1867*, *Vlastivědný sborník Podřibsko* 1999, č. 9, s. 121 – 135.

geografickém horizontu kmotrovství vypovídají další evidenční prameny jako jmenné soupisy obyvatel²⁸, městské knihy²⁹ a další prameny vzešlé z činnosti města.³⁰

Pro uchopení společenské funkce křtu byly výsledky kvantitativní metody doplněny osobními postřehy z ego-pramenů, z nichž jsou pro městkou provincii nejrozšířenější rodinné paměti a kroniky.³¹ Pro lepší vypovídací hodnotu byly zvoleny kroniky rodin z různých oblastí české země i různých konfesijních vyznání.³² Prameny osobní povahy se ve větší míře objevily v druhé polovině 16. a po celé 17. století. Vznikla snad v tomto období plném zvrátů silnější potřeba zaznamenat tyto okamžiky? Či chtěli lidé své životní osudy na pozadí těchto událostí zachovat budoucím generacím? Pisatelé pamětí byli nepochybně kultivovaní a moudří lidé. Otázka je, do jaké míry to svědčí o aktivních kulturních zájmech jednotlivce. Není to pouze odraz snahy nezůstat pozadu za ostatními sousedy v kulturní reprezentaci? Měšťané žili mnohem více pospolu, než je zvykem dnes. Město bylo z dnešního hlediska jakousi větší vesnicí, kde se obyvatelé dobře znali a věděli o sobě dobré i zlé. Díky tomu nám také naši kronikáři mohli podat tak podrobný a osobní odraz dění ve městě. Četbou

²⁸ Srov. Zdeněk HÁZA, *Zevrubný soupis všech žijících duší města Bruntálu z roku 1691*, in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století), Prostějov 1997, s. 268 – 269; Zuzana MIŠKOVSKÁ, *Soupis obyvatel královského města Kolína v roce 1786*, in: Archivní prameny Kolínska, Kolín 2001, s. 51 – 58.

²⁹ Srov. Jaroslav PÁNEK, *K edici knihy počtů města Loun*, Folia historica bohemia 2, 1980, s. 311 – 318; Bohumír INDRA, *Jednota bratrská v zápisech městských knih Lipníka nad Bečvou v 16. a počátkem 17. století*, Sborník Státního okresního archivu v Přerově 3, 1995, s. 21 – 49; Eva NOVÁČKOVÁ, *Obyvatelé města Jemnice v 16. a v první třetině 17. století*, Západní Morava 1, 1997, s. 20 – 32.

³⁰ Srov. Jolande TRACHTOVÁ, *Možnosti využití cechovních písemností pro poznání každodenní kultury pozdně středověkých měst*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1), s. 81 – 89.

³¹ Srov. Josef HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003, s. 17-18; TÝŽ, *Deníkové záznamy jindřichohradeckého měšťana Jiříka Pavlovského z počátku 17. století*, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 137-174; Petr ZEMEK (ed.), *Bartoškova kronika*, Uherský Brod 2004, s. 213-216; Kateřina EBENHÖHOVÁ, *Křest v myšlení raně novověkého měšťana*, Bakalářská práce Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2006.

³² Srov. kapitola 2.2 Rodinné paměti.

kronik a podobných soudobých pramenů můžeme odhalit nejen vnímání přechodových rituálů v měšťanském prostředí, ale také rodinný život, myšlenkový svět jedince, jeho geografický horizont či vnímání druhých. Ego-prameny mají větší zastoupení i rozmanitost ve šlechtickém prostředí (deníky,³³ korespondence,³⁴ štambuchy³⁵ apod.). Poskytují největší prostor k reflexi osobního prožitku. Na druhou stranu se k těmto pramenům musí přistupovat co nejbezpečněji, neboť právě tato sociální vrstva nejvíce sváděla k určité stylizaci v rámci sebe prezentace.³⁶ Naopak tento typ pramenů úplně postrádáme pro venkovském prostředí, proto je nutné hledat pro výzkum myšlení jinou pramennou základnu.³⁷

Průběh udílení svátosti křtu, jak ho stanovovala tehdejší náboženská dogmatika, objasňují prameny církevní provenience.³⁸ Pro zvolené období poskytují teoretický rámec výzkumu závěry Tridentského koncilu a pražské synody z roku 1605. Důraz je

³³ Srov. Marie KOLDINSKÁ, *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602 – 1633*, Praha 1997; Petr MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky. (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, Folia historica bohemica 18, 1997, s. 99 – 120.

³⁴ Srov. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 145 – 271; Beatrix BASTL, *Wan ich nur bei dier sein mecht/würden mier alle beschwerden leichter. Zur Bedeutung von Ehe und Liebe innerhalb des Österreichischen Adels in der Frühen Neuzeit*, Unsere Heimat. Zeitschrift für Landeskunde von Niederösterreich 66, 1995, s. 4 – 14; TÁŽ, *Macht der Emotionen? Refugien der Intimität? Die Erhaltung des Namens und die Ordnung der aristokratischen Familie*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 495 - 534.

³⁵ Srov. Marie RYANTOVÁ, *Památníky, aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007; TÁŽ, *Odras dvorského prostředí ve šlechtických památnících raného novověku*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526 - 1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 355 – 369.

³⁶ Ego-prameny jako prostředky identity a sebe prezentace šlechty srov. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007 (zejména oddíl Legendy, genealogie, památníky).

³⁷ Srov. Pavel HIML, *Myšlení venkovských poddaných v raně novověkých jižních Čechách pohledem trestně právních pramenů*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 (= Opera historica 4), s. 153 – 194.

kladen na průběh nejrozšířenějšího katolického křtu. Soudobé katechismy a agendy umožňují zhodnotit i konfesijní rozdíly katolického, evangelického a luteránského obřadu, včetně argumentů, k čemuž slouží výzkum náboženských polemik. Zajímavější pohled na křest mohou poskytnout kázání³⁹ či mravoučná literatura.⁴⁰

Zejména v souvislosti se strategií výběru kmotrů je třeba naznačit utváření sociálních vztahů v raně novověké společnosti. Vyjma dobře čitelných příbuzenských vztahů existovala pro jedince velice důležitá a složitá síť dalších vztahů založených na nepsaných vzorcích očekávaného chování. Zejména životní cyklus poskytoval příležitost navazovat nové kontakty, čímž si jedinec utvrzoval své místo ve společnosti. Jedinec nejvíce tíhnul k vrstvě, ke které se řadil. Viděl v ní své místo a udržoval v ní různé druhy sociálních kontaktů, za jejichž základ lze označit pojem přátelství.⁴¹ Kromě tradičního pokrevního spříznění najdeme i kategorie nepokrevních vztahů, které lze rozdělit na příbuzenské (kmotrovství, švagrovství)⁴² a nepříbuzenské (klientství, patronství)⁴³ vztahy.

³⁸ K využití církevních pramenů srov. Zuzana ČEVELOVÁ, *Normativní církevní prameny jako jeden ze zdrojů genderových konstruktů 19. století*, in: Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie. Sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27. – 28. dubna 2006, Pardubice 2006, s. 495 – 500; Blanka PITRONOVÁ, *Národnostní poměry na Ostravsku v 17. a 18. století ve světle pramenů církevní provenience*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 17, 1995, s. 59 – 83.

³⁹ Srov. Miloš SLÁDEK (ed.), *Svět je podvodný verbíř. Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*, Praha 2005 apod.

⁴⁰ Srov. Šimon LOMNICKÝ Z BUDČE, *Kupidova střela. Dětský rápek*, Brno 2000 apod.

⁴¹ K tématu přátelství srov. Friedrich H. TENBRUCK, *Freundschaft. Ein Beitrag zu einer Soziologie der persönlichen Beziehungen*, Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 16, 1964, s. 431 - 456.

⁴² Srov. Petr VOREL, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 191 – 206; Miroslava MELKESOVÁ, *Adhiberi solent, qui copatres vocantur. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti*, Historická demografie 27, 2003, s. 63-120; Pavel KRÁL, *Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 315 – 332.

V evropské historiografii raného novověku byly antropologické přístupy založeny na výzkumu komunikace a chování v síti pokrevního příbuzenství, přátelství, teritoriální blízkosti a patronátu ve šlechtickém prostředí.⁴⁴ Přitom je kladen důraz na poznání neformální roviny soudobé komunikace mezi jedincem a jeho sociální skupinou, která probíhala v rovině příbuzenských i nepříbuzenských vztahů.⁴⁵

Tématem „dobrého přátelství“ v českém badatelském okruhu se podrobněji zabýval Václav Bůžek.⁴⁶ Ve své studii identifikuje a analyzuje nejen osobu přítele z pohledu soudobých šlechtických pramenů, ale také hodnoty, požadavky a způsoby utváření přátelství. Raně novověký šlechtic zahrnoval do okruhu svých přátel osoby pokrevně příbuzné, mezi které řadil nejbližší členy širší rodiny jako sourozence, strýce, tety a jejich potomky, a jejichž složení nemohl nijak ovlivnit. Naopak kariéra a životní cykly mu umožňovaly utvářet skupiny nepokrevních přátel podle jeho vlastních nároků, kam se řadí zpravidla sešvagřené příbuzenstvo, osoby svázané kmotrovskými svazky, případně urození sousedi. Jednou z důležitých podmínek jejich volby byla snadná dostupnost a prokazování přátelství v každodenním životě.⁴⁷

⁴³ Srov. Antoni MACZAK (ed.), *Klientensysteme im Europa der frühen Neuzeit*, München 1988; Hans-Heinrich NOLTE (ed.), *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*, Köln-Wien 1989; Heiko DROSTE, *Patronage in der Frühen Neuzeit – Institution und Kulturform*, *Zeitschrift für historische Forschung* 30, 2003, s. 555 – 590.

⁴⁴ Studium vlivu sociálních vztahů na kariérní postup se zabýval Wolfgang REINHARD, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Römische Oligarchie um 1600*, München 1979. Sociologické hledisko zkoumala Lenka BUŠTIKOVÁ, *Analýza sociálních sítí*, *Sociologický časopis* 35, 1999, s. 193 – 206.

⁴⁵ Srov. Otto Gerhard OEXLE, *Soziale Gruppen in der Ständegesellschaft: Lebensformen des Mittelalters und ihrer historischen Wirkungen*, in: Otto Gerhard Oexle – Andrea von Hülsen-Esch (ed.), *Die Repräsentation der Gruppen. Texte – Bilder – Objekte*, Göttingen 1998, s. 9 – 44; Werner PARAVICINI, *Interesse am Adel. Eine Einleitung*, in: Otto Gerhard Oexle – Andrea von Hülsen-Esch (ed.), *Die Repräsentation der Gruppen. Texte – Bilder – Objekte*, Göttingen 1998, s. 9 – 44; Karl-Heinz SPIESS, *Familie und Verwandtschaft im deutschen Hochadel des Spätmittelalters – 13. bis Anfang des 16. Jahrhunderts*, Stuttgart 1993.

⁴⁶ Srov. Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 229 – 264; Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, zejména s. 38 – 44.

⁴⁷ Srov. V. Bůžek, „Páni a přátelé“, s. 253 – 254.

Tuto velice hustou a na první pohled nepřehlednou síť vztahů pomáhají mapovat právě prameny osobní povahy. Různé druhy sociálních kontaktů ve vrstvě šlechtických úředníků nastínil rozbořením autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova Josef Hrdlička.⁴⁸ Kategorii nepokrevních vztahů tu odpovídají označení jako „soused“, „bratr“ či „patron“.

Město a jeho kultura

Zájem o dějiny měst v raném novověku prošel v české historiografii od počátku 20. století do současnosti určitým vývojem. Konec 19. a počátek 20. století nepochybně patří kulturním dějinám měst, kde se stěžejním a dodnes v širší záběru nepřekonaným stalo dílo Zikmunda Wintera.⁴⁹ Od třicátých let 20. století se objevují práce, zabývající se dějinami správy jednotlivých typů měst.⁵⁰ Šedesátá léta znamenala počátek orientace historiografie na hospodářské a politické dějiny.⁵¹ Bilancí stavu tehdejšího poznání o městech raného novověku se stala v roce 1990 vědecká konference v Pardubicích nazvaná „Česká města v 16.-18. století“.⁵² Oproti souhrnné práci Františka Hoffmana o

⁴⁸ Srov. Josef HRDLIČKA, *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003, zejména s. 83 - 93.

⁴⁹ Srov. Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst I – II*, Praha 1890 – 1892; TÝŽ: *Z rodiny a domácnosti staročeské I – II*, Praha 1911, 1912; TÝŽ: *Život církevní v Čechách I*, Praha 1895.

⁵⁰ Z novější doby srov. *Poddanská města v systému patrimoniální správy*, Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12. – 13. září 1995, Ústí nad Orlicí 1996; Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

⁵¹ Srov. Josef JANÁČEK, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955; TÝŽ, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961; TÝŽ, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963; TÝŽ, *Města v českých zemích v 16. století*, *Historická demografie* 4, 1979, s. 165-203; František KAVKA, *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v 1. polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, *Sborník historický* 6, 1959, s. 253 – 294; TÝŽ, *Třídní struktura Českých Budějovic v první polovině 16. století*, *Sborník historický* 4, 1956, s. 110 – 188.

⁵² K této konferenci byl vydán sborník Jaroslav PÁNEK (ed.), *Česká města v 16. – 18. století*, *Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990*, Praha 1991.

středověkých městech⁵³ představují města raného novověku oblast, která na svou moderní syntézu ještě čeká.⁵⁴

Od devadesátých let se historiografie převážně zabývá dějinami každodenní kultury⁵⁵ a kulturního života ve městech, a její zájem se utěšeně rozrůstá.⁵⁶ Vzdělanost a kulturní aktivita znamenala pro příslušníky měšťanské vrstvy víc než pouhou subjektivní potřebu či postradatelný komfort. Byla doplňkem stavovského i ekonomického rozčlenění společnosti. Akademické tituly mohly jednotlivci nahradit to, co při startu kariéry postrádal na majetkovém či společenském zázemí. Ve svých důsledcích vzdělání posilovalo snahy jednotlivců o společenský posun na hranice vyšší, a tedy privilegovanější, vrstvy; tím se propojovali špičky měšťanských skupin s některými skupinami šlechty. Kulturní reprezentace patřila k životu všech společenství uvnitř města a konečně i k životu města jako celku. S tímto působením kráčela ruku v ruce i aktivita orientovaná do soukromí. Patřilo k nutné prestiži členů měšťanské společnosti i k jejich sebevědomí udržovat společensky obvyklou míru investic do vzdělání a kulturních aktivit. Byl to i způsob, jak vyrovnat případný handicap menšího majetku, absenci rodinné tradice či účasti v městské radě. Stejně aktivní jako „patriciát“ byly v tomto směru špičky „střední vrstvy“ města, respektive ti, kteří usilovali o společenský vzestup. Hlavní proud v současném stavu české historiografie lze vysledovat v geograficky vymezených⁵⁷ pracích a studiích o měšťanské kultuře na

⁵³ Srov. František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992.

⁵⁴ Pomoci při výběru literatury mohou bibliografie, srov. Jaromír KUBÍČEK a kol., *Bibliografie k dějinám měst České republiky*, Brno 1997; Jindřich FRANCEK – Tomáš ŠIMEK (edd.), *Hrdelní soudnictví českých zemí (Soupis pramenů a literatury)*, Pardubice 1995, s. 133 – 178.

⁵⁵ K dějinám každodennosti v raně novověkém šlechtickém prostředí obecně srov. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2001; Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2001; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.

⁵⁶ Srov. J. Pešek, *Měšťanská vzdělanost*; Václav BŮŽEK (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991(= Opera historica 1); TÝŽ, *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993(= Opera historica 3).

⁵⁷ Srov. Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech (Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a*

základě určitých pramenů.⁵⁸ Na tomto místě je nutné zmínit soudobé přední zástupce historiografie zaměřených na kulturu raně novověkých měst.

Hlavním badatelským záměrem Michaely Hrubé rozené Neudertové je výzkum pozůstalostních inventářů a testamentů⁵⁹ měšťanských domácností raného novověku, ze kterého po menších studiích vzešla kniha o pozůstalostní praxi.⁶⁰ Pozůstalostní inventáře tvoří základní pramen také pro Václava Bůžka, který na jejich základě identifikuje vybavení jihočeských domácností.⁶¹ Ludmila Sulitková v časté spolupráci s Hanou

manýrismu), Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 113 – 127; Michaela NEUDERTOVÁ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů měšťanské provenience*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992; Lenka BOBKOVÁ, *Severočeská města v pozdním středověku*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1), s. 91 – 100; Michaela HRUBÁ (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Ústí nad Labem 2000.

⁵⁸ Metodologickou i pramennou základnu výzkumu naznačil ve své studii Václav Bůžek, srov. Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 70 – 74.

⁵⁹ Srov. Michaela HRUBÁ, *Bratrstva a cechy z pohledu měšťanských testamentů královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, in: Od středověkých bratrstev k moderním spolkům, Documenta Pragensia 18, s. 27 – 49; TÁŽ, *Donátoři bratrstev v prostředí královských měst severozápadních Čech v raném novověku*, in: Tomáš Jiránek – Jiří Kubeš (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby*, Pardubice 2005, s. 141 – 148; TÁŽ, „...na sladovně velká hromada sladu formanskýho...“ *Rodiny a domácnosti příslušníků potravinářských řemesel v předbělohorských královských městech severozápadních Čech (z pohledu pozůstalostních pramenů)*, Documenta Pragensia 25, 2007, s. 171 – 181; TÁŽ, *Sňatek a zabezpečení nevěsty ve světle pramenů předbělohorských měst*, in: Oznamuje se láskám našim ... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí, Pardubice 2007, s. 19 – 25.

⁶⁰ Srov. Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“. *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002.

⁶¹ Srov. Václav BŮŽEK, *Linecké trhy a kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Česká města*, s. 237 – 244; TÝŽ, *Měšťanské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků*, in: Pocta Josefu Petráňovi, Praha 1991, s. 201 – 225; TÝŽ, *Renesanční domácnost soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze*

Jordánkovou na příkladu raně novověkého Brna demonstruje různé aspekty života města 17. století.⁶² Elitní sociální vrstvy, ale také náplň knihoven měšťanů je v ohnisku zájmu Olgy Fejtové,⁶³ stejně jako Jiřího Peška, který se zabývá také vzděláním a kulturou měst celkově.⁶⁴ Nemohu nezmínit ani vědeckou práci Josefa Hrdličky. Kromě pramenů osobní povahy se v jeho zorném úhlu vyskytuje téma potravin a žen v rámci dominia pánů z Hradce a Rožmberků.⁶⁵ Kapitoulou MĚŠŤAN se podílel na vytvoření edice Člověk raného novověku, kde sumarizoval poznatky o životě v raně novověkém

Sabinova, Tábořský archiv 3, 1991, s. 34 – 51; Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ, *Klenoty v renesančních a manýristických domácnostech na jihu Čech*, Jihočeský sborník historický 68, 1994, s. 23 – 43.

⁶² Srov. Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Etnická příslušnost a jazyková komunikace obyvatel Brna ve středověku a raném novověku*, Documenta Pragensia 19, 2001, s. 37 – 57. K tomuto tématu zbylé studie ve sborníku *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech...*, Documenta Pragensia 19, 2001; TYTÉŽ, *Rychtářské knihy z Archivu města Brna jako významné prameny k výzkumu delikvence v raném novověku*, Časopis Matice moravské 120, 2001, s. 175-186; Ludmila SULITKOVÁ, *K „národním“ povědomí obyvatel předních moravských královských měst ve středověku a raném novověku*, in: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek. Disputationes Moraviae 2*. Matice moravské, Brno 2001, s. 45 – 52; TÁŽ, *Lékárníci v Brně v předbělohorském období*, Brno v minulosti a dnes 17, 2004, s. 245 – 271.

⁶³ Srov. Olga FEJTOVÁ - Jiří PEŠEK, *Erasmus, Luther und Melancthon in den Privatbibliotheken der böhmischen Bürger um 1600*, in: *Colloquia, Journal of Central European History* 5 - 7, 1998 - 2000, Cluj 2001, s. 66 – 93; Olga FEJTOVÁ, *Odras rekatolizačního procesu ve skladbě náboženské a moralistní literatury v knihovnách novoměstských elit vdobě pobělohorské*, Documenta Pragensia 20, 2002, s. 101 – 113; TÁŽ, *Privatbibliotheken der Danziger Bürger im 17. Jahrhundert*, in: *Studia Germanica Gedanensia* 10, 2002, s. 5 – 29; TÁŽ, *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura*, Documenta Pragensia 22, 2004, s. 159 – 175; TÁŽ, *Zum Verleich der bürgerlichen privatbibliotheken in Prager neustat und Heilbronn im 17. Jahrhundert*, in: István Monok – Péter Ötvös (edd.), *Bürgerliche kultur im Vergleich. Deutschland, die böhmischen Länder und das Karpatenbecken im 16. und 18. Jahrhundert*, Szeged 1998, s. 34 – 35.

⁶⁴ Srov. poznámka č. 69. Dále Jiří PEŠEK, *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1), s. 30 – 42; TÝŽ, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547 – 1620 (Všední dny kulturního života)*, Praha 1993; TÝŽ, *Knihy a knihovny v kšaftech a*

městě.⁶⁶ Současný stav bádání a možnost využití narativních pramenů vzešlých z činnosti města, resp. městských kronik a pamětí, nastínil Marek Ďurčanský.⁶⁷

Podstatnou složkou kultury bylo školství a vzdělání.⁶⁸ Pro města se škola stávala jednou z hlavních institucí, soustřeďujících k sobě významnou část městského kulturního, společenského a náboženského života, mecenátu i reprezentace. Učitelé partikulárních škol patřili mezi přední organizátory kulturního života ve městě. Hlavním účelem městské školy byla příprava pro praktické povolání, položení základů určitých morálních norem pro soužití v městském kolektivu a v neposlední řadě výchova inteligence nezbytné pro chod městského organismu. Z dílčích témat k aspektům života raně novověkých měšťanů vznikají studie například o vnímání měšťanských elit,⁶⁹

inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576 – 1620, Folia historica bohemia 2, 1980, s. 247 – 282.

⁶⁵ Srov. poznámka č. 31, 137, 138. Dále Josef HRDLIČKA, *Rezidenční město a panská kuchyně. Podíl jindřichohradeckých měšťanů, ostatních obyvatel a panských služebníků na zásobování předbělohorského dvora pánů z Hradce potravinami*, Jihočeský sborník historický 6, 1995, s. 84 – 112; TÝŽ, *Jindřichohradecké měšťanky na přelomu 16. a 17. století*, Československá historická ročenka 2001, s. 217 - 224. Nejnovější studie k tématu raně novověké měšťanské vrstvy, srov. Josef HRDLIČKA, *Historická antropologie pro „střední třídu“? Možnosti a limity antropologických přístupů ke studiu společnosti vrchnostenských měst v raném novověku*, in: Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007, s. 215 – 235.

⁶⁶ Srov. V. Bůžek – P. Král, *Člověk českého raného novověku*, s. 139 – 165.

⁶⁷ Srov. Marek ĎURČANSKÝ, *Kolektivní paměť měst? Narativní prameny městské provenience, jejich autoři a vztah k pramenům diplomatické povahy na příkladu středních Čech v první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526 - 1740)*, České Budějovice 2006(= Opera historica 11), s. 375 – 388. Míru utopie v narativních pramenech městské provenience a její pramennou základnu zkoumá Jaroslav MILLER, *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?*, Český časopis historický 106, 2008, č. 2, s. 261 – 287.

⁶⁸ Ke vzdělání a školství v raném novověku srov. František ŠMAHEL – Miroslav TRUC, *Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433-1622*, Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis 4/2, 1963, s. 3 – 60; Jiří PEŠEK, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech (1570 až 1620)*, Český časopis historický 89, 1991, s. 336 – 355; Rudolf URBÁNEK, *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy*, Brno 1923.

reflexi přírodních katastrof, válečných událostí a dalších mimořádných událostí,⁷⁰ o hudební kultuře⁷¹ apod.

2. PRAMENY

⁶⁹ Srov. sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy konané v říjnu 2002 Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (edd.), *Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Documenta Pragensia 22, Praha 2004. Dále zejména Michaela HRUBÁ, *Měšťanské elity královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, in: Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci, Ostrava 2002, s. 125 – 145; TÁŽ, *Erbovní měšťané – „urozená“ vrstva předbělohorských českých měst? (Životní styl erbovních rodin na příkladu Mrázů z Milešovky v Litoměřicích)*, in: V komnatách paláců, v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám, Praha 2007, s. 245 – 259; Ludmila SULITKOVÁ, *Měšťané, jejich společenství a elity v Brně v předbělohorském období*, in: Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci, Ostrava 2002, s. 115 – 123.

⁷⁰ Srov. Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Nepředvídatelné fenomény v životě raně novověkého města (na příkladu Brna předbělohorského období)*, in: Inter laurum et olivam. AUC – Philosophica et historica 1 – 2. Z pomocných věd historických 16, 2002, s. 707 – 720; Marie KOLDINSKÁ, *Pražská a vídeňská každodennost za třicetileté války očima nejvyššího purkrabího*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999(= Opera historica 7), s. 559 – 574.

⁷¹ Srov. Martin HORYNA, *Hudební kultura jihočeských měst v 16. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991(= Opera historica 1), s. 90 – 100.

2.1 Matriky

Církevní matriky jsou úřední knihy vedené duchovními správci jednotlivých farností nebo pověřenými laiky, které evidovali osoby, jimž byla udělena svátost. Postupně se rozdělily na matriky narozených, oddaných a zemřelých.

Nejstarší církevní matriky vznikly ve 14. století v románských zemích. Později se rozšířily v protestantském Německu a Anglii, což souviselo s evropskou reformací v církevní správě. V Čechách se jako první objevují luteránské matriky v Krušnohoří v první polovině 16. století. Významným mezníkem církevních dějin byl Tridentský koncil,⁷² konaný v letech 1545 až 1563. Znamenal nejen obrodu katolické církve a upevnění její věrouky, ale stanovil také nové zásady církevní organizace. Jednou ze zásad byla všeobecná povinnost vedení matrik. Matriky měly zamezit nežádoucím sňatkům mezi pokrevními a duchovními příbuznými, a také vést přesnou evidenci o udělování svátostí. V Čechách bylo vedení matrik nařízeno olomouckou synodou roku 1591 a pražskou synodou roku 1605. Ve druhé polovině 17. století je měla naprostá většina českých farností.

Třicetiletá válka kvůli rozvratu církve měla vliv i na vedení matrik. Po jejím skončení se začala obnovovat farní síť a s tím souviselo i nové zakládání matrik. Vlivem rekatolizace byly farní obvody velice rozsáhlé a projevoval se nedostatek kněží k obsazení far. I přes všechna církevní ustanovení se praktické vedení matrik vyznačovalo značnou nejednotností ve formě či jazyce zápisů. Jazykem byla v českých zemích až do 18. století latina, němčina nebo čeština. Forma zápisu měla většinou větnou podobu, výjimečně se v raném novověku setkáváme se zápisem do rubrik, častěji pak s kombinovanou formou, kdy byl jeden údaj vyčleněn do zvláštní kolonky. V 16. a 17. století se do matriky narozených převážně zapisovalo jen *datum křtu, jméno křtěnce, jméno a bydliště rodičů a kmotrů*.⁷³

2.1.1 Matrika města Český Krumlov (1661 – 1699)

⁷² K průběhu koncilu například Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990.

⁷³ K matrikám a jejich náležitostem blíže Eduard MAUR, *O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům*, Historická demografie 3, 1969, s. 4 – 19; TÝŽ, *Farní matriky v Čechách a jejich vývoj*, Zpravodaj pro přátele rodopisu a heraldiky 1, 1969, s. 75 – 90; Jiřina PSÍKOVÁ, *Nejstarší matriky uložené ve státní archivu v Třeboni*, Výběr 10, 1973, s. 245 – 247; *Nejstarší matriky*, Hlídka 19, 1902, s. 605; *Z dějin vedení matrik*, Věstník katolického duchovenstva 10, 1909, s. 181.

Druhá nejstarší matrika města Český Krumlov zahrnuje léta 1661 až 1699 a obsahuje matriku sňatků a křtů. Kniha vázaná v kožené vazbě je uložena ve Státním oblastním archivu Třeboň. Celkem má 911 stran, přičemž matrika narozených je rozdělena na dvě části. První část od 14. října 1661 do 4. července 1698 je obsažena na stranách 1 až 738, druhá část od 10. července 1698 do konce prosince 1699 na stranách 889 až 911. Mezi ně je vklíněna matrika sňatků. Jazykem zápisů je němčina; některá slova a slovní obraty, hlavně datování, jsou v jazyce latinském. Pro svůj výzkum jsem zvolila časové rozmezí let 1662 až 1666, tedy celkem 541 záznamů.⁷⁴ Vývodem výzkumu tzv. druhé českokrumlovské matriky se stala přehledná databáze jednotlivých zápisů ve sledovaném období let 1662 až 1666. Pro větší věrohodnost pramene byly údaje v matrice porovnávány se zápisy v berní ruli.⁷⁵ Výpočty jsou umístěny do přehledných tabulek a grafů.

Zápisy v matrice byly evidentně pořizovány až v určitém časovém odstupu. Nasvědčují tomu hlavně časté chyby v chronologickém toku, které ale nepřekročily horizont jednoho měsíce. Jednotlivé zápisy o pokřtěných dětech mají víceméně ustálenou, a to kombinovanou formu. Ve zvláštních kolonkách je nejprve uvedeno jméno duchovního, který dítě pokřtil, a poté denní datum pokřtění. Nakonec jsou ve větné formě uvedena jména otce, matky a kmotrů (většinou s uvedením bydliště nebo profese). U nemanželských dětí obsahuje záznam latinské slovo „spurius“, u dvojčat latinské slovo „gemini“. Zápisy pro jednotlivé obce v rámci farnosti nejsou vedeny odděleně.

Kmotry psal písař podle důležitosti, podle profesního a sociálního postavení, takže nelze objektivně rozdělit kmotry na levans, patrinus a testis, proto jsem zvolila u kmotrů číslování. V roli 1. kmotra nejčastěji najdeme muže, pokud je to žena, jedná se o ženu, jejíž manžel, případně ona sama, stojí na vyšší příčce profesního nebo sociálního žebříčku oproti ostatním kmotrům daného křtu.

⁷⁴ Srov. příloha č. 7, Databáze českokrumlovských křtů.

⁷⁵ Zápisy v berní ruli pro město Český Krumlov zpracovala ve své studii Anna Kubíková. Srov. Anna KUBÍKOVÁ, *Českokrumlovští měšťané v polovině 17. století – soupis podle berní ruly*, in: *Českokrumlovsko 1620 – 1850, Český Krumlov 2003*, s. 39 – 50.

Porodnost

Pro lepší poznání porodnosti v Českém Krumlově jsem zvolila pro porovnání údaje z konce 16. století⁷⁶ (dále jen *první sledované období*) a údaje z druhé poloviny 17. století (dále jen *druhé sledované období*).⁷⁷

Obě sledovaná období mají jeden společný jmenovatel; město Český Krumlov bylo v té době rezidenčním městem. Mezitím se ovšem vyměnily vládnoucí rody. Roku 1592 zemřel Vilém z Rožmberka a vládcem rožmberského dominia se stal Petr Vok z Rožmberka. Z důvodu velkého zadlužení byl však již roku 1601 nucen panství Český Krumlov prodat, a to samotnému císaři Rudolfovi II. Sám přesídlil do Třeboně. Důležitá z hlediska vývoje porodnosti je však jiná událost, roku 1598 vypukla ve městě morová epidemie. Tato událost se odrazila i v matrice, neboť mezi 10. zářím a 10. listopadem 1598 jsou vynechány zápisy právě v důsledku této mimořádné události.

Roku 1665 krumlovské panství získal Jan Kristián z Eggenbergu, který okamžitě přesídlil na krumlovský zámek. Za dlouhé vlády Jana Kristiána (zemřel roku 1710) byl život ve městě oživen nejen návratem vrchnostenských úředníků, ale také spolu s manželkou Marií Arnoštkou rozenou ze Schwarzenbergu vybudovali vlastní dvůr, čítající až stovky členů, na kterém se uplatnili významní umělci zejména z podunajského a jihoněmeckého kulturního okruhu. Český Krumlov se tak opět stal významným vrchnostenským ekonomicko-správním střediskem, čímž postupem času napravila ekonomickou depresi poválečné doby. V budování rezidenčního města pokračoval i rod Schwarzenbergů, který po smrti bezdětné Marie Arnoštky (roku 1719) krumlovské panství zdědili.

V polovině 17. století v ekonomice Krumlova převládala potravinářská, oděvní a textilní řemesla a řemesla zabývající se zpracováním zeminy a živočišných produktů; méně se obyvatelstvo zabývalo kovodělnictvím a zpracováním dřeva. Hostinští, obchodníci, lazebníci, hudebníci a kantoři také nebyly silnou profesní skupinou. Ke zlepšení sociální a ekonomické situace došlo návratem vrchnosti a působením kosmopolitního dvora v druhé polovině 17. století. Do města se vrátili vrchnostenští úředníci a usazovali se tu i četní umělci. Došlo zejména ke změně struktury řemesel, kdy na počátku 18. století pokleslo potravinářství (zejména sladovnictví) a naopak došlo

⁷⁶ Výpočty z let 1592 až 1596 provedla PhDr. Anna Kubíková, srov. Anna KUBÍKOVÁ, *Nejstarší českokrumlovská matrika (Možnosti jejího využití)*, in: Alena Pazderová (ed.), *Pocta Elišce Čáňové. Sborník k životnímu jubileu*, Praha 2003, s. 84.

⁷⁷ Srov. tabulka č. 1.

k vzestupu uměleckých řemesel. Na předměstí Plešivec a v Horní ulici se pak rychle rozvíjelo plátenictví. Oproti původnímu období se však zvýšil počet žebráků. Významnou součástí ekonomiky města se stala obnovená těžba stříbra. Ve městě dále pracovala papírna, několik mlýnů a dva pivovary (panský pivovar na Novém Městě a městský pivovar v Široké ulici).

Porodnost ve sledovaných obdobích se odrážela na postavení města. Status rezidenčního města přitahoval početný dvůr, umělce, nové obyvatele; poddanské město nebylo tak perspektivní. K tomu se samozřejmě přidávaly i další vlivy jako epidemie, hlad, válka apod. Zřejmě s postupující rekatolizací nebo stabilizací měst po třicetileté ubývalo ve druhém sledovaném období nemanželských dětí, ale i tak jich bylo daleko méně než na vesnici. Ve městě existovala daleko sepětější společnost, hustší síť, a tudíž i přísnější sociální kontrola. Kromě nemanželských dětí se sporadicky setkáme také s odložením dítěte.

Celkový počet narozených dětí se výrazně neliší. Evidentní rozdíly jsou však v jednotlivých letech.⁷⁸ V prvním sledovaném období sledujeme v prvních třech letech postupné zvýšení počtu narozených dětí a v následujících dvou letech pokles. Zatímco ve druhém sledovaném období se výkyvy počtu dětí pravidelně střídají. Ve druhém sledovaném období se o více než polovinu snížil počet nemanželských dětí, snad v důsledku větší stability města, nebo vlivem pokročilejšího zvyku vedení matrik. 191 dětí bez určení pohlaví vypovídá o raném stadiu matričních zápisů, ale také o nedůslednosti pisatele první matriky.

Křty

Detailní skladba křtů v jednotlivých měsících je patrná na přehledném grafu.⁷⁹ Nejvíce křtů druhého sledovaného období proběhlo v měsíci říjnu (předpokládaná doba početí připadá na únor), nejméně potom v červenci (předpokládaná doba početí připadá na listopad) a v září (předpokládaná doba početí připadá na leden), ovšem v tento údaj je ovlivněn absencí záznamů v září roku 1663.⁸⁰ Lepším ukazatelem je procentuální výpočet udělení křtů v jednotlivých měsících, který ve dvou případech vykazuje velmi vysoké hodnoty v měsíci říjnu.⁸¹ Z výpočtů je rovněž patrné, že nejvíce nemanželských

⁷⁸ Srov. graf č. 1.

⁷⁹ Srov. graf č. 3.

⁸⁰ Srov. tabulka č. 9, 11 a 12.

⁸¹ Srov. tabulka č. 10.

dětí se narodilo v roce 1664 (23,6 %) a nejméně v roce 1665 (16,4 %).⁸² Z nemanželského lože se narodilo více chlapců než dívek.⁸³ Avšak tento počet nemanželských chlapců tvořilo pouhých 1,8 procent z celkového počtu narozených dětí.⁸⁴

Podíl narozených chlapců a dívek se výrazně neliší. V obou sledovaných obdobích celkově převládají, i když nevýrazně, chlapci.⁸⁵ V jednotlivých letech jsou pouze nepatrné rozdíly. Z celkového počtu 550 pokřtěných dětí se v devíti případech narodila dvojčata, z toho v pěti případech se narodila dvojvaječná dvojčata, ve čtyřech se narodili jednovaječní chlapci.⁸⁶

Údaje dostupné v matrice vypovídají, že zásadním způsobem nebylo porušeno žádné církevní nařízení ohledně průběhu křtu. Všechny děti byly pokřtěny ve farním kostele sv. Víta. Křty nejčastěji probíhali každý den, největší časová prodleva mezi křty byla 45 dní.⁸⁷ V důsledku reformy církevní správy roku 1630 vznikly v Čechách nové správní celky – vikariáty. Českokrumlovský zahrnoval v 70. letech 39 farností. V čele vikariátu stál místní farář. Vlastní českokrumlovská farnost zahrnovala vedle vnitřního města, Latránu a zámku i několik přilehlých osad (Machovice, Metlín, Němče, Novosedly, Slupenec, Větřní a dvůr Drahoslavice). O potřeby farníků pečoval farář a čtyři kaplané, kteří mu pomáhali s farními povinnostmi. Podle očekávání pochází nejvíce křtěnců z Českého Krumlova, z největšího města.⁸⁸

Pro křest si lidé nevybírali žádný určitý den v týdnu⁸⁹, a to ani vzhledem k bydlišti,⁹⁰ ani vzhledem k významnému svátku jako jsou Velikonoce.⁹¹ Rodiče ve strachu před smrtí a věčným zatracením nekřtěňátka dbali o to, aby se jejich dítěti co nejdříve dostalo svátosti křtu. Sledované období let 1662 až 1666 nám poskytuje údaje o možných zákonitostech při volbě dnů při více křtech v jedné rodině.⁹² Avšak i zde

⁸² Srov. tabulka č. 6.

⁸³ Srov. tabulka č. 7.

⁸⁴ Srov. tabulka č. 8.

⁸⁵ Srov. tabulka č. 1 a graf č. 2 a graf č. 3.

⁸⁶ Srov. tabulka č. 40 a 41.

⁸⁷ Srov. tabulka č. 13.

⁸⁸ Srov. tabulka č. 2, 3 a 4.

⁸⁹ Srov. tabulka č. 15 a graf č. 4.

⁹⁰ Srov. tabulka č. 16 a 17.

⁹¹ Srov. tabulka č. 39.

⁹² Srov. tabulka č. 18.

převládá nad symbolickými významy hledisko nejkratší možné přechodné doby mezi narozením a křtem.⁹³ Ve stejný den byly pokřtěny děti z jedné rodiny pouze ve 14 případech (ze 105) v rodinách se dvěma křty za sledované období a ve 2 případech (z 25) v rodinách se třemi křty za sledované období.⁹⁴ Vyskytuje se také více křtů v jeden den, nejčastěji 2 křty (80,7 %). Nejvyšší počet jsou čtyři křty v jeden den ve dvou případech, pokud se ovšem nejedná o omyl písaře, který si při zpětném zapisování nevzpomněl na správný datum.⁹⁵

Při výběru jmen se rodiče v naprosté většině řídili jmény světců, kteří slavili v nejbližší době od narození dítěte svátek.⁹⁶ V menší míře je tu zřetelná inspirace jmény kmotrů (hlavně u společensky významnějších lidí)⁹⁷ a také jmény rodičů.⁹⁸ Tato praxe byla nejen v Českém Krumlově, ale i v okolních vesnicích patřících do farnosti.⁹⁹ Nejčastěji voleným jménem u chlapců je Matyáš¹⁰⁰, u dívek Anna Marie.¹⁰¹ U chlapců i dívek se vyskytují jak jména jednoduchá, tak složená.¹⁰² Z 545 pojmenovaných dětí se v 54 případech vyskytuje složené jméno u chlapců a v 73 případech u děvčat, což činí 9,9 % u chlapců a 13,4 % u děvčat.¹⁰³ Spektrum chlapeckých jmen i jejich složenin je však rozmanitější.¹⁰⁴ U chlapců se nejčastěji vyskytovala kombinace Jan Jiří, u děvčat Anna Marie. Dále dominují kombinace se jmény Jakub, Uršula a Kateřina.

V zápisech se vyskytlo také několik zvláštností. Ve třech případech je uvedeno, že se dítě narodilo po smrti otce.¹⁰⁵ 2. dubna 1666 je poznamenáno, že byla pokřtěna nalezené holčička jménem Rozina, kterou měla odložit její matka podle lidských řečí pocházející z Českých Budějovic.¹⁰⁶

⁹³ Srov. tabulka č. 19.

⁹⁴ Srov. tabulka č. 20.

⁹⁵ Srov. tabulka č. 14.

⁹⁶ Srov. tabulka č. 32 až 36.

⁹⁷ Srov. tabulka č. 42 a 44.

⁹⁸ Srov. tabulka č. 42 a 43.

⁹⁹ Srov. tabulka č. 37.

¹⁰⁰ Srov. tabulka č. 26 a 27.

¹⁰¹ Srov. tabulka č. 28 a 29.

¹⁰² Srov. graf č. 5.

¹⁰³ Srov. tabulka č. 38.

¹⁰⁴ Srov. tabulka č. 26.

¹⁰⁵ Srov. tabulka č. 58.

¹⁰⁶ Srov. příloha č. 7, Databáze českokrumlovských křtů, matriční řádek č. 455.

Kmotrovství

Předchozí kapitola dosvědčila, že v průběhu křtu nebyla učiněna žádná závažná odchylka od církevních nařízení. U zásad výběru kmotrů to neplatí. Ačkoliv pražská synoda povolovala účast na křestním obřadu jen dvěma kmotrům, v drtivé většině případů se křtu jednoho dítěte účastnili 3 kmotři.¹⁰⁷ Nejvyšší počet je 9 kmotrů na křtu Jiřího, syna Jana Obenbergra, dělostřelce císařského polního dělostřelectva, přičemž se jedná o čtyři manželské páry.¹⁰⁸

Co se týče pohlaví kmotrů je většinou splněna zásada, že hlavním kmotrem chlapce je muž a dívky žena.¹⁰⁹ Na druhou stranu se často porušeno ustanovení, že v roli levans a patrinus měl být jeden muž a jedna žena, kteří však nesměli tvořit manželský pár. Z celkového počtu 1.703 kmotrů se jednotlivých křtů zúčastnilo 806 manželských dvojic, tedy v 65 % křtů se v úloze kmotrů vyskytují manželské páry.¹¹⁰

Při srovnání bydliště kmotřence a kmotrů se nejčastěji vyskytuje shoda v částech města, kde bydleli lidé z vyšších sociálních vrstev (náměstí a ulice Latrán),¹¹¹ nebo na nejvíce osídlených předměstích jako byl Plešivec.¹¹²

Podobné výsledky vykazuje i srovnání volby kmotrů podle sociální a profesní skladby. Nejčastěji se v rolích kmotrů ocitají představitelé městské správy a představitelé „vážených“ řemesel, jako pekaři, perníkáři, sládcí a pivovarníci. Vzájemná soudržnost je prokazatelná v prostředí armády. To je možno odvodit z autonomie tohoto společenství, která se vytvořila častými přesuny, a absencí stálého domova.¹¹³ Zaměříme-li se na rodiny, ve kterých se ve sledovaném období uskutečnilo více křtů, je patrné, že důležité pro volbu bylo nejen vyšší, nebo alespoň stejné sociální postavení

¹⁰⁷ Srov. tabulka č. 45 a 46, graf č. 7.

¹⁰⁸ Srov. příloha č. 7, Databáze českokrumlovských křtů, matriční řádek č. 38. Křty s více než čtyřmi kmotry srov. tabulka č. 49.

¹⁰⁹ Srov. tabulka č. 47.

¹¹⁰ Srov. tabulka č. 48.

¹¹¹ Osídlení novověkého města mělo svůj sociální řád. Měšťané na vyšší sociální příčce bydleli ve středu města kolem náměstí a v přilehlých ulicích; chudí obyvatelé stavěli své domy v blízkosti hradeb. Určitým řemeslům byly také vyhrazeny určité ulice, zatímco lidé „nepočestných“ profesí, jako koželuhové a lazebníci, žili přímo u hradeb v blízkosti vody, nebo zcela mimo městské hradby. Srov. Richard VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) II. Vesnice a město*, Praha 2006, s. 64.

¹¹² Srov. tabulka č. 51.

¹¹³ Srov. tabulka č. 52.

kmotra, ale také osobní vztah vzhledem k tomu, že tímto počinem se osoby kmotra a kmotřence svázaly na celý život.¹¹⁴

Pětkrát se vyskytl v matrice případ, kdy se v roli kmotra ocitl farář, který dítě zároveň i křtil.¹¹⁵ Jednou měl svého zástupce, a to v případě nemanželského dítěte.¹¹⁶ V dalším případě je přímo uvedena poznámka, že tito kmotři byly vybráni, protože šlo o naléhavý případ.¹¹⁷ Pražská synoda volbu faráře jako kmotra přímo nezakazovala, ale také nedoporučovala.¹¹⁸

Ve 21 případech byl kmotr zastoupen jiným člověkem; nejčastěji se nechával zastupovat kníže Jan Kristián z Eggenbergu, kněžna Marie Arnoštka z Eggenbergu, arciděkan Jan František Chvalenický a kramář Jan Placeda. Naopak nejčastěji zastupoval písař zámecké účtárny Václav Michael Pacovský s manželkou Helenou. Zastupovat se nechali zpravidla osoby na vyšším stupni společenského žebříčku (duchovní osoby, vrchnostenská úředníci či dvorní řemeslníci).¹¹⁹

Zajímavým zjištěním je fakt, že se v rolích kmotrů opakovaně objevují významní českokrumlovští měšťané a měšťanky, a to u dětí z různých sociálních skupin, včetně nemanželských. Je tedy možné, že existovalo určité společenství významných měšťanů, které v rámci svých křesťanských povinností zajišťovalo narozeným dětem bez sociálního rozdílu (tomu nasvědčuje i počet nemanželských dětí pokřtěných v jejich ručenství¹²⁰) pokojné přijetí do náruče církve i společnosti, a dohlíželo nad jejich duchovním vývojem a snad i hmotným zabezpečením.¹²¹ Z výpočtů je patrné, že se žádné jméno neopakuje, volba členů spolku kmotrů tedy zřejmě nebyla spojena s kontinuitou rodiny, ale se socioprofesionálním postavením. Tomu nasvědčuje i fakt, že se u osob kmotrů v obou sledovaných obdobích opakují stejné profese (kostelník ve farním kostele sv. Víta), postavení v rámci města (členové městské rady,¹²²

¹¹⁴ Srov. tabulka č. 53.

¹¹⁵ Srov. tabulka č. 56.

¹¹⁶ Srov. příloha č. 7, Databáze českokrumlovských křtů, matriční řádek č. 24.

¹¹⁷ Srov. příloha č. 7, Databáze českokrumlovských křtů, matriční řádek č. 540.

¹¹⁸ Srov. M. Melkesová, *Adhiberi solent*, s. 72.

¹¹⁹ Srov. tabulka č. 55.

¹²⁰ Srov. tabulka č. 54.

¹²¹ Tohot faktu si všimla i Anna Kubíková, *Nejstarší českokrumlovská matrika*, s. 84 – 85.

¹²² V čele města stála konšelská neboli velká neboli vnitřní rada, kterou tvořilo 12 konšelů. Další složkou městské samosprávy byl taktéž dvanáctičlenný sbor obecních starších (od konce 16. století začalo používat tako označení malá či menší rada nebo také vnější rada), který tvořili

rychtář¹²³) či dvoru (důchodní písař),¹²⁴ řemesla (pekař, sládek, kloboučník). Na konci 16. století měli zvláštní postavení tzv. mistr a mistrová, kterými nepochybně byli městský sládek a sládková; jejich kmotrovství si lidé velice vážili.¹²⁵ I ve druhém sledovaném období se rodina městského sládka také nachází na předních příčkách v počtu kmotrovství.¹²⁶ Paní doktorka Kubíková naznačila možnou spojitost se sladovnickým bratrstvem, které na počátku 16. století pečovalo o duše zemřelých křesťanů.¹²⁷ Je to jeden z možných směrů výzkumu. Pro důkaz existence tohoto možného společenství a jeho činnosti je však nutné probádat další archivní prameny.

2.2 Rodinné paměti

zástupci a představitelé českokrumlovské městské obce, to jest všech majitelů městských nemovitostí. Srov. Sylva WIMMEROVÁ, *Správa města Český Krumlov 1601 – 1621*, Praha 2005, s. 22 – 29. Ke správě měst srov. Jaroslav MAREK, *Společenská struktura českých královských měst v 15. a 16. století*, Praha 1965. Složení městské rady ve sledovaném období srov. příloha č. 1: Obnovování rad v Českém Krumlově 1662 až 1666.

¹²³ V Českém Krumlově byli dva rychtáři, *městský* a *latránský*, přičemž latránský byl zástupcem rychtáře městského. Funkci latránského rychtáře zastával vždy majitel domu v Latránu, zatímco městským rychtářem býval obyvatel vnitřního města. Srov. S. Wimmerová, *Správa*, s. 66 – 71. K tomuto tématu dále František ROUBÍK, *Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547 – 1783*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 265 – 355; Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727*, Louny 2004. Českokrumlovští rychtáři ve sledovaném období srov. příloha č. 1: Obnovování rad v Českém Krumlově 1662 až 1666.

¹²⁴ Ke složení eggenberského dvora ve sledovaném období srov. Markéta KORYCHOVÁ, *Dvůr posledního Eggenberka v Českém Krumlově (Každodenní život českokrumlovské zámecké rezidence v letech 1665 – 1667)*, in: *Život na dvorech barokní šlechty (1600 – 1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 423 – 441. Podobně Václav BŮŽEK, *Aristokratický dvůr a rezidenční město (Český Krumlov mezi 16. až 18. století)*, in: *Život na dvorech barokní šlechty (1600 – 1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 365 – 397; Pavel KRÁL, *Český Krumlov za habsburské komorní správy (Každodenní život v českokrumlovské zámecké rezidenci mezi léty 1602 až 1622)*, in: *Život na dvorech barokní šlechty (1600 – 1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 399 – 421.

¹²⁵ Srov. A. Kubíková, *Nejstarší českokrumlovská matrika*, s. 85.

¹²⁶ Srov. tabulka č. 52 a 54.

¹²⁷ Srov. A. Kubíková, *Nejstarší českokrumlovská matrika*, s. 85 - 86.

Ačkoliv se téma narození nejčastěji zpracovává z demografického hlediska,¹²⁸ je třeba tento výzkum zosobnit, vnést do něj faktor lidství, citové zabarvení. K tomu mají největší potenciál prameny osobní povahy, z nichž nejvyužívanější je korespondence. Bohužel v městském prostředí není tak rozšířená jako ve šlechtickém. Proto jsem se zaměřila na rodinné paměti.¹²⁹

Osobní prameny se v poslední době těší u historiků značné pozornosti. Avšak také z předchozích období máme zpřístupněno značné množství pamětí, většinou dílčími studii v odborných časopisech. Vznikly edice a studie nejen z prostředí šlechtického,¹³⁰ ale také měšťanského. Celá řada jich však na své zveřejnění ještě čeká. Pro tuto práci jsem vybrala pět edic a jedny doposud nevydané paměti, které obsahují nejvíce záznamů o narození a obřadu křtu v rodině. Autoři těchto písemností pocházeli z různých příček společenské hierarchie v rámci měst, zohledněno bylo také náboženské hledisko. Zároveň se tu ukazuje spektrum šesti různých novověkých měst na území Čech a Moravy. Časovým rozsahem pokrývají celé 16. a 17. století. Do prostředí

¹²⁸ Srov. Ludmila FIALOVÁ a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998; Pavla HORSKÁ a kol., *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990.

¹²⁹ Přesné vymezení tohoto pojmu není jednoznačné a je zatím předmětem diskuzí. Srov. Milan KOPECKÝ, „Kronika“ a „historie“ jako literární žánry epochy renesance, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity D 27, 1980, s. 51 – 60; Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická kultura. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*, Praha 1992, s. 17 – 22. Význam je naznačen i ve studiích dvou zkoumaných pramenů srov. J. Hrdlička, *Autobiografie*, s. 17-18; Petr ZEMEK (ed.), *Bartoškova kronika*, Uherský Brod 2004, s. 213 – 216.

¹³⁰ Srov. Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Vodňanští z Uračova a jejich zápisky*, Časopis Musea království českého 68, 1894, s. 135 – 146, 274 – 285; Alois JAŠEK (ed.), *Rodinný zápisník pánů ze Zástřizl a z Petřvaldu*, Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 52, 1939, s. 19 – 23; Anna VAVROUŠKOVÁ (ed.), *Rodinné zápisy Chřepických z Modliškovic*, Časopis rodopisné společnosti československé v Praze 6, 1934, s. 1 – 18; Josef KOPAL (ed.), *Rodinné paměti Alžběty Lidmily svob. paní z Lisova a na Novém Stránově, roz. Tengnaglové z Kampu*, Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze 14, 1906, s. 124 – 132, nověji Jana RATAJOVÁ (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova. Rodinné paměti*, Praha 2002; Petr VOREL (ed.), *Vídeňský deník rytíře Dvořeckého z roku 1559*, Folia historica bohemia 19, 1998, s. 7 – 36; Jan Pavel HILLE (ed.), *Paměť Stanislava Bořka Dohalského z Dohalic o vlastním rodu z r. 1681*, Časopis Společnosti přátel starožitností 11, 1903, s. 128 – 133; František PALACKÝ (ed.), *Paměti pana Pavla Korky z Korkyně, znamenitého vůdce českého v 16. století*, Časopis českého musea 3, 1829, s. 29 – 32; 4, 1830, s. 433 – 442.

raně novověké Prahy nás zavedou zápisky dvou generací rodiny Dvorských z Gryfí Hory.¹³¹ Německý (dnes Havlíčkův) Brod poznáme zásluhou rodiny kantora Jelínka¹³² a radní Malkovský nás nechá nahlédnout nejen do své rodiny, ale také do dění v raně novověkých Horažďovicích.¹³³ S duchovním Jiřím Račenským projdeme dobrodružnou cestu z Milevska do Nového a Starého Knína,¹³⁴ stejně jako s rodinou otce Jiřího i syna Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého poznáme města od Jindřichova Hradce přes Prahu, Kostelec nad Labem až k Telči.¹³⁵ Moravu v raném novověku alespoň částečně přiblíží dějiny Uherského Brodu zrcadlíci se v záznamech Jana Koudelky, Jiřího Bartoška a Daniela Dvorského.¹³⁶ Všechny paměti jsou psány jako souvislý text; kromě rodiny Dvorských z Gryfí Hory, kteří své zápisky vpisovali do *Veleslavínova Kalendáře historického*. Při bližším pohledu je vidět, že všechny byly psány s jistým odstupem času. Navíc u většiny z nich pokračoval v zápisech potomek nebo jiný příbuzný.

¹³¹ Srov. Olga FEJTOVÁ (ed.), *Veleslavínův Kalendář historický z majteku pražského rodu Dvorských z Gryfí Hory*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 15, 1998, s. 97 – 123.

¹³² Srov. Ladislav MACEK (ed.), *Paměti kantora Jelínka*, Havlíčkobrodsko 15, 1999, s. 70 – 108.

¹³³ Srov. *Památní kniha (1679-1740) staršího Jana Malkovského, radního v městě Horažďovicích* uložené v Městském muzeu v Horažďovicích, sign. B IV d 78.

¹³⁴ Srov. Ota ČERNÝ (ed.), *Paměti Jana Jiřího Matthiada Račenského*, Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze 5, 1897, s. 14 – 17.

¹³⁵ Srov. J. Hrdlička, *Autobiografie*.

¹³⁶ Srov. P. Zemek, *Bartoškova kronika*.

Ne všechny vydané měšťanské paměti však obsahují zápisy o rodině anebo jich obsahují jen velice málo.¹³⁷ Některé se zabývali povětšinou událostmi v zemi, případně ve městě,¹³⁸ jiné zachycují pouze hospodářské či úřední záznamy.¹³⁹

2.2.1 Jiří Bartošek

Tzv. *Bartošková kronika* je dílem tří autorů: Jana Koudelky, Jiřího Bartoška a Daniela Dvorského. Jiří Bartošek napsal převážnou většinu zápisů, proto bylo dílo po něm uměle pojmenováno. „Kronika je, i přes množství krátkých údajů o dětech, svěžím, věcným a poutavým vyprávěním, které dokáže vtáhnout čtenáře do své doby a dát mu

¹³⁷ Srov. Josef HRDLIČKA (ed.), *Deníkové záznamy jindřichohradeckého měšťana Jiříka Pavlovského z počátku 17. století*, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 137 – 174; August SEDLÁČEK (ed.), *Paměti Jiříka Tesáka Mošovského a jeho syna*, Časopis Musea království českého 83, 1909, s. 57 – 68. Patří sem i autobiografie Jakuba Krčina z Jelčan, srov. Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985, s. 244 – 256.

¹³⁸ Srov. Jiří MIKULEC (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, Praha 1996; August SEDLÁČEK (ed.), *Dvoje rodinné paměti*, Památky archeologické a místopisné 9, 1871 – 1873, s. 893 – 895; Jaroslav KOLÁR (ed.), „*Pamětní knížka*“ *Jana Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. – 17. století*, Listy filologické 90, 1967, s. 394 – 403; Bohdan ZILYNSKYJ (ed.), *Neznámý letopis měšťana Nového Města pražského z let 1492 – 1539*, Pražský sborník historický 17, 1984, s. 52 – 89; Jiří DVORSKÝ (ed.), *Pražské paměti Jana Piláta Rakovnického z Jenštejna 1575 – 1605*, Pražský sborník historický 7, 1972, s. 161 – 172; Josef HRDLIČKA (ed.), *Konflikt jindřichohradeckých měšťanů s Vilémem Slavatou v pamětech Jiříka ze Kře*, Jihočeský sborník historický 69 – 70, 2000 – 2001, s. 188 – 208; Josef PRUCEK (ed.), *Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658 – 1689*, in: Okresní archiv v Olomouci 1985, Olomouc 1986, s. 157 – 174; TÝŽ (ed.), *Olomoucká souhrnná kronika z let 1432 – 1656 sestavená Bedou Dudíkem*, in: Okresní archiv v Olomouci 1982, Olomouc 1983, s. 141 – 152.

¹³⁹ Srov. Jindřich STRNAD (ed.), *Záznamy jindřichohradeckého kupce v kalendáři minucí pro rok 1621*, Výběr z prací členů historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 23, 1986, s. 94 – 108; František TEPLÝ (ed.), *Zápisky Mikuláše Franchimonta z Frankenfeldu*, Časopis Společnosti přátel starožitností 18, 1910, s. 121 – 133. V některých pamětech převažují úřední či oficiální záznamy srov. Milada SVOBODOVÁ (ed.), *Paměti obyvatel Menšího města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově kalendáři historickém*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 7/1, 1990, s. 75 – 105; Vojtěch Jaromír NOVÁČEK (ed.), *Drobné zprávy historické. Z kalendářů při deskách zemských chovaných*, Památky archeologické a místopisné 16, 1893 – 1895, s. 47 – 52, 99 – 108, 159 – 164, 323 – 324, 499 – 506, 801 – 810.

pocítit každodenní starosti i radosti života měšťanů raného novověku.¹⁴⁰ Soustředuje se především na události v samotném Uherském Brodě a jeho bezprostředním sousedství. Autoři však prokazují také velkou míru informovanosti a zasvěcení do politických problémů své doby; to svědčí o rozhledu, alespoň u vyšších vrstev městského obyvatelstva. Nepočítáme-li stručné zápisky historického charakteru, zahrnuje kronika časové období od roku 1505 do ledna 1594.

V této době existovalo město Uherský Brod přes 300 let a po většinu času bylo městem královským (od 29. října 1272). Mělo také strategický význam, neboť představovalo důležitý obranný bod vůči vpádům z Uher. Bylo vybaveno značnými pravomocemi, samo si řídilo hospodářské záležitosti, záležitosti správní, vojenské i soudní včetně vynášení trestů smrti. V roce 1506 se odehrála v právním postavení města podstatná změna a Uherský Brod se stal městem poddanským. Král Vladislav II. Jagellonský dne 18. června vydal listinu ve prospěch Jana z Kunovic, kterou mu daroval hrad a město Uherský Brod a spolu s ním fojtství a ves Šumice se vším, co k těmto statkům přísluší, do dědičného vlastnictví. Obdobím klidu a postupného rozkvětu je zvláště doba prvního majitele Jana z Kunovic. Své statky dobře obhospodařoval a rozmnožoval a podařilo se mu vytvořit velký a hospodářsky silný feudální celek. Důležité pro ekonomiku města bylo, že se stalo jedním z center kunovických držav. K proměně ve vztahu vrchnosti a města, i když ne tak dramatické, došlo za Jetřicha z Kunovic (1510 – 1582). Šlo mu asi o pokoření sebevědomých měšťanů, kteří u něj nenašli zastání v konkurenčních sporech s okolní šlechtou. Jetřich měl velké ambice v hospodářské oblasti. Snažil se hospodařit přímo a rozmnožovat a sjednocovat svůj nemovitý majetek. Už od počátku své vlády se také snažil zmocnit těch majetků a příjmů města, na které nemělo nějaké písemné stvrzení. Avšak město i přes ústupky prosperovalo. Jetřich potvrdil artikule některým cechům. V Bartoškově kronice není ani zmínka o negativním vztahu k tomuto pánu. Podobná ale o něco klidnější situace je za vlády Arkleba z Kunovic (1582 – 1609), který měšťanům potvrdil dřívější privilegia a příliš je neomezoval. Také další cechy dostaly své artikule. Městská rada byla i za panství Kunoviců stále dvanáctičlenná a byla obnovována každoročně. Šest konšelů se přitom po měsíci střídalo ve funkci purkmistra, který předsedal zasedáním radních a spravoval obecní pokladnici, disponoval pečetěmi i klíči od městských bran. Jeden z radních býval primátorem, zpravidla to byla osoba nejstarší a nejváženější, svého času tuto funkci vykonával i Jiřík Bartošek. Sociální složení odpovídalo svou členitostí

¹⁴⁰ P. Zemek, *Bartošková kronika*, s. 215.

velikosti osady. Uherský Brod byl průměrně velké město, kdy jeho velikost výrazně předčila blízká města a městečka včetně královského Uherského Hradiště. Přes nezáměr o náboženské záležitosti představovala víra pro pisatele kroniky, zvláště pro Daniela Dvorského, významnou a stěžejní životní hodnotu. Na konci šedesátých let 16. století totiž propuklo napětí mezi představiteli utrakvistů a bratří. V kronice se něco takového nijak nezračí. Bartošek, příslušející k novoutrakvistickému společenství, nedával najevo negativní vztah k Jednotě, chápal a líčil ji bez nějakých náznaků přezírání, pohrdání nebo nedůvěry. Obě tato společenství považoval za správné křesťanské církve, na rozdíl od katolíků (příčemž papež je pro něj Antikrist, jak bylo v tehdejším protestantismu běžné). Bartošekova kronika však může do jisté míry sloužit jako protiklad poněkud jednostranných bratrských zpráv. Ukazuje, že přední mužové Jednoty i utrakvistického společenství společně zasedali na radnici a neměli žádné výrazné rozpory a byli často přáteli. To, že Jan Koudelka patřil k Jednotě a Jiřík Bartošek k utrakvistům, je toho pádným důkazem. Od počátku 16. století docházelo v Uherském Brodě k příklonu do té doby většinou katolických měšťanů k luteranizovanému utrakvistu, až posléze katolictví z tohoto města prakticky úplně vymizelo.

Naši kronikáři, kromě Daniela Dvorského, patřili k předním a bohatým měšťanům, ovšem nestáli na samém vrcholu společenské pyramidy ve městě. Byli zde usazeni i mimořádně bohatí jedinci, například rodina Šaratických, ale i okolní šlechta. Byli to především nižší šlechtici, kteří neměli velké pozemkové vlastnictví. Tito lidé nepodléhali městskému soudnictví. V kronice však nejsme svědky nějakého ostrého vymezení mezi šlechtou a měšťany. Ne že by rozdíly nebyly respektovány, ale přinejmenším v osobním, ale i společenském styku – jak ukazuje účast na křtech dětí – neexistovaly neprostupné bariéry. To platí i o kněžích, jimž často panstvo nosilo děti ke křtu. Společenské postavení výrazně ovlivňoval majetek. Na druhé straně společenské hierarchie byl různí potulní lidé a pomocný a obslužný personál, který počtem převyšoval usedlé měšťany. Tato sociální skupina ale stála bohužel stranou zájmu autorů pamětí.

Jan Koudelka (1513–1581) si vedl záznamy pouze o historických událostech, které sám zažil nebo se o nich dověděl. Neměl potřebu zaznamenávat ve svých zápiscích tolik údajů o sobě a své rodině. Byl dvakrát ženatý, z prvního manželství měl syna Jana a dceru, kteří však otce nepřežili. Z manželství s druhou ženou Annou, vdovou po Matyáši ševci, se mu narodila dcera Kateřina. V Uherském Brodě vlastnil dům a byl zde radním. V roce 1553 byl ve městě rychtářem, roku 1568 je doložen jako

purkmistr, v dalších letech je zaznamenán jako radní. Byl příslušníkem Jednoty bratrské, jejíž společenství v Uherském Brodě patřilo k těm významnějším na Moravě. V mezikonfesním napětí se snažil zřejmě působit smířlivě nebo to nepovažoval za tolik zásadní. Zemřel tragicky 25. ledna 1581. U zápisků je vidět, že Jan Koudelka měl velký vztah k místu, kde strávil celý svůj život. Byl poměrně vzdělaný, ale postrádal Bartoškův rozhled ze zkušeností z cestování. Jaký byl jeho vztah k Bartoškovi, není známo, jisté je jen to, že se jeho zápisky staly základním materiálem ke kronice Jiřího Bartoška. Znali se z jednání ve službách města a snad byli i přáteli. Velký význam má Jan Koudelka proto, že stál u zrodu tohoto díla, a proto stojí za uvedení.

Jiří Bartošek žil v Uherském Brodě také celý život. Není znám přesně rok jeho narození, ale je to zřejmě někdy po roce 1530; stejně tak není znám ani přesný datum jeho úmrtí. Jeho otec Václav byl zámožným majitelem hostince a byl členem rady města. Se ženou Annou měl šest dětí. Největší pohromou pro jeho rodinu byl rok 1572, kdy zemřely, s výjimkou Elišky, všechny Jiříkovy sestry, jejich děti i čeleď na mor. Zámožnost jeho rodiny umožnila Jiřímu studijní pobyt v německých zemích, kam se vydal roku 1554. Studoval i na univerzitě v Norimberku. Domů se vrátil až roku 1557. Hned v roce 1559 se opět vydal na cesty, ale tentokrát do Uher. Zde poznával hlavně fungování obchodu. Přes různá turecká nebezpečí se do Uherského Brodu vrátil zdráv asi v polovině srpna 1563. Už se zde natrvalo usadil a věnoval se hospodaření; stal se také členem městské rady. Další zápis v kronice je až k roku 1573, kdy se oženil s Annou, vdovou po Martinu Takšony. Poté už jsou zápisky o Jiříkovi celkem pravidelné. 10. února 1582 mu zemřela manželka, ale již 14. května 1582 se znovu oženil s mladou Apolenou (narodila se 28. února 1564), dcerou Martina a Zuzany Kyčkových. Rodina Kyčkových patřila k předním měšťanským rodinám; po Bílé hoře přešla ke katolictví. Důvodem brzkého sňatku bylo roční dítě, které měl doma, ale i dobré postavení ve městě, díky němuž si mohl vybrat nevěstu z dobré rodiny. Manželka Apolena jej přežila. S obtížemi se dá určit místo jeho domu ve městě především proto, že se nedochovaly purkrechtní knihy, obsahující zápisy o držbě nemovitostí ve městě v 16. století. Je však pravděpodobné, že bydlel v domě na náměstí nebo v přilehlých ulicích. Bartoškovo dobré majetkové postavení bylo dáno rodinným původem a jeho sňatkovou politikou, zároveň však toto svěřené jmění dokázal dobře obhospodařovat a rozmnožovat. Byl pracovitý, poctivý a podnikavý. Podle soupisu jeho majetku po smrti vlastnil značný počet zemědělské půdy. Poslední jím zaznamenaný zápis je datován 10.

červnem 1584. Poté se odmlčel a zřejmě nedlouho potom zemřel. Jeho majetek byl sepsán až v listopadu 1585.

O dceři **Johance** v kronice není uvedeno nic a neznáme ani datum jejího narození. Jediná zmínka je z ledna 1582, podle níž „Jan Hokyně byl stejně starý jako jeho Johanka“.¹⁴¹ Z toho lze usuzovat, že byla starší než Samuel. K **Samuelovi** je jediná další zmínka v kronice ke dni 9. září 1583, kdy „počal choditi“.¹⁴² Dále je tu údaj, že byla Margareta Janečková stejně stará jako jeho Samuel¹⁴³ a že, když onemocněla jeho matka Anna v prosinci 1581, ošetřovala ho žena Jiřího Turka z Bánova.¹⁴⁴ **Andělina** i dcera Zuzana jsou dětmi z druhého manželství. O Andělině nejsou další zmínky. U **Zuzany** je zmíněno pouze její narození. Její další osudy nejsou z kroniky jasné, lze je rekonstruovat jen podle zjištění autora edice. Provdala se za Jana Oderského a figurovala v pozůstalostním řízení po otci, takže se dožila dospělosti.

Je možné, že Jiří Bartošek měl více dětí, jež však v kronice neuvedl. Podle zprávy o narození Anděliny šlo o jeho čtvrtou dceru a v posmrtném soupise stejně jako v pokračování Daniela Dvorského figuruje i jeho dcera Lida. Lida si později vzala Jana Ondřejka, zřejmě uherskobrodského měšťana.

Díky Bartoškově druhé ženě Apoleně se nám Bartoškovy zápisky dochovaly. Když totiž Jiřík zemřel, dostala se kronika do rukou Apolenina druhého manželka **Daniela Dvorského**, který v zápisech pokračoval, i když už méně intenzivněji. Jeho zápisky jsou soustředěné na f. 68a – 80b.¹⁴⁵ Bývají hodnoceny jako méněcenné, což je však relativní hodnocení. Je pravda, že v letech 1586 až 1588 popisoval skutečně především své rodinné záležitosti, a to ještě stručně a zřídka, avšak posléze k nim přidával údaje o dění v rámci duchovenstva v okolí a nakonec (od roku 1592) zaznamenával i obecnější události, jako požáry, mráz nebo povodeň. Oproti původním autorům působil v Šumicích, vesnici nedaleko Uherského Brodu, ale tím byl zároveň izolovaný od zdroje informací. Od předchůdců se lišil i svým původem, vzděláním i povoláním. Také zaznamenával události jen občasně a vybíral i jiná témata. To jistě ovlivnilo i jeho zaměstnání utrakvistického kněze. Nebyl také uherskobrodským rodákem, a tudíž k němu neměl takovou vazbu; pocházel ze slovenského města

¹⁴¹ Srov. P. Zemek, *Bartošková kronika*, s. 134.

¹⁴² Srov. TAMTÉŽ, s. 154.

¹⁴³ Srov. TAMTÉŽ, s. 133.

¹⁴⁴ Srov. TAMTÉŽ, s. 135.

¹⁴⁵ Srov. TAMTÉŽ, s. 164 – 175.

Mošovce. Na Moravě však roku 1578 zahájil svá studia, konkrétně v Jihlavě u Jana Ursina, která poté završil ve Vitemberku. Na studiích byl tři léta a poté také tři roky působil jako učitel v Senici. V roce 1584 se ujal řízení školy v Uherském Brodě. S Apolenou se oženil 18. února 1586. Krátce působil také v Bánově (1585–1586) a v Šumicích (do 1594). Zde také onemocněla a záhy zemřela (29. ledna 1587) Apolena na neidentifikovaný mozkový zánět. Zapisovat do kroniky začal až v souvislosti s novým manželstvím, tedy od 13. října 1587. Vzal si dívku Kateřinu, jejíž příjmení neznáme, z Velké nad Veličkou. Z neznámých příčin jeho zapisování ustalo s rokem 1592, ačkoliv i nadále u sebe Bartoškův sešit měl, takže z pamětí se o dalších osudech Daniela Dvorského ani jeho rodiny nic nedozvíme.

O dceři *Apoleně* víme z kroniky kromě zápisu o narození a křtu, je to, že byla 25. června 1590 odstavena od kojení.¹⁴⁶ *Jan, Ester* a *Dorota* nemají kromě zápisu o narození a křtu jiných záznamů.

2.2.2 Dvorští z Gryfí Hory

Své paměti zapisovali dva z členů rodiny, a to Jan Pavel Dvorský a jeho vnuk Jan Kornelius Dvorský. Byly vedeny formou zápisků v tehdy velmi oblíbeném Veleslavínově *Kalendáři historickém*. Zápisky zahrnují období od roku 1612 do roku 1682. Kromě toho tu byly další zápisky neidentifikovaných autorů.

„Šmejdíř“ **Jan Pavel Dvorský** získal roku 1616 měšťanské právo na Starém Městě pražském. Odkud do Prahy přišel, není známo. Rok poté se dočkal nobilitace a predikátu z Gryfí Hory. Od roku 1619 vlastnil dům č. p. 756 „ve čtvrti mikulášské“ hned za kostelem sv. Haštala, ke kterému roku 1628 přikoupil dům U bílého koně a U deseti panen v Železné ulici od emigrantky Reginy Strakové. Kromě nich vlastnil ještě několik domů převážně na Starém Městě pražském.¹⁴⁷ Získal také vojenské zkušenosti jako hejtman městské kompanie. Zřejmě byl katolík, ale nejspíš velice tolerantní, neboť si za přátele i za kmotry svých dětí vybíral převážně pozdější emigranty či dokonce dva z popravených měšťanů na Staroměstském náměstí. 21. dubna 1613 se oženil s Alžbětou Kulhánkovou. Narodilo se jim sedm dětí.

¹⁴⁶ P. Zemek, *Bartoškova kronika*, s. 171.

¹⁴⁷ K držbě nemovitostí rodiny Dvorských z Gryfí Hory srov. Václav LÍVA, *Studie o Praze pobělohorské III. Změny v domovním majetku a konfiskace*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 9, 1935, s. 23 – 24, 35 – 36, 60, 71, 76, 116, 121, 123.

Podívejme se, jestli se otec v zápiscích zmiňuje o dětech dál. **Jan Kornelius** se dožil dospělosti a stal se otcem druhého pisatele kroniky. V roce 1621 byl radním na Starém Městě pražském.¹⁴⁸ Zemřel i se svou manželkou ještě za života svého otce, který se posléze stal poručníkem jeho osiřelých nezletilých dětí. **Dorota** se 20. května 1640 provdala za Jana Pilmana, po jeho smrti si vzala Matěje Kunstata, měšťana Starého Města pražského. **Václav Eliáš** zemřel roku 1634 v 17 letech na vojně ve Slezsku. **Anně** není věnován žádný další zápis. **Samuel** zemřel 25. října 1625 ve svých třech letech. O **Alžbětě** se také dále v zápiscích nic nepíše. A poslední syn **Samuel** od 1638 studoval na jezuitské koleji v Jindřichově Hradci a roku 1642 byl vyslán na dva roky do Norimberku a Ingolstadtu na další studia.

Jan Kornelius Dvorský, syn Jana Kornelia Dvorského a Lidmily Doroty, rozené Edlmajerové, vnuk Jana Pavla Dvorského z Gryfí Hory, se narodil 22. srpna 1632. Dědeček jeho narození a křest jako jediného z vnoučat zaznamenal do *Kalendáře*. Byl to první vnuk a ještě ke všemu mužského pohlaví. Ze Starého Města pražského přesídlil na Nové Město, kde jako katolík získal roku 1661 měšťanské právo. Rychle pronikl mezi měšťanskou elitu a již roku 1666 se stal radním. Jako jediný žijící mužský dědic zdědil celou knihovnu svého děda a s ní i Veleslavínův *Kalendář historický*. Stejně jako dědeček byl hejtmanem nad jednou městskou kompanií, když v předchozím období získával bohaté vojenské zkušenosti v regimentu knížete Jana Ferdinanda z Lichtenštejna. Svůj nemovitý majetek rozšířil nejen nakupováním domů, ale i zásluhou dvou výhodných sňatků. Poprvé se oženil 25. dubna 1661 s Alžbětou Polyxenou Mandlovou, rozenou Pachtovou z Rájova, která do sňatku přinesla svatební smlouvou nákladnický dům U Košťálů. Ta však 27. února 1677 zemřela jako bezdětná. Druhý sňatek uzavřel záhy 3. května 1677 se Zuzanou Veronikou Tykačovou, rozenou Bílkovou, vdovou po pedelovi Univerzity Karlovy. S ní měl tři děti. Na sklonku svého života dosáhl nobilitace a polepšení erbů. Závěrečný pamětní záznam nese datum 1681 a také v pramenech se o něm uzavírají informace rokem 1680, kdy pod hrozbou šířícího se moru sepsal svou závěť (univerzálními dědici majetku se stala manželka Zuzana Veronika a syn Jan Kornelius; synovi v testamentu vymezil profesionální dráhu právníka, a proto měl zdědit i knihovnu). Ale roku 1688 prameny odhalují dědické narovnání o pozůstalost Jana Kornelia Dvorského; on, jeho manželka a syn již nežili a

¹⁴⁸ Jeho jméno je pod listinou, která uděluje měšťanství na Starém Městě pražském Jiřímu Mařanovi Bohdaneckému; srov. J. Hrdlička (ed.), *Autobiografie*, s. 103.

majetek přešel na nejbližší příbuzné Alžbětu Engelštalerovou a Annu Barboru Kohoutovou (sestry druhé manželky Zuzany Veroniky).

Podle zápisků prvorozená dcera **Lidmila Zuzana** zemřela 31. července 1679 již rok po narození. O **Janu Korneliov**i, který měl otcem předurčenou dráhu právníka, není v kronice žádných dalších zpráv. Pouze víme, že roku 1688 již nežil (to by mu bylo devět let). Také další dcera **Zuzana Kornelie** zemřela, a to již čtyři měsíce po narození.

2.2.3 Jan Jiří Matthias Račenský

Roku 1612 přepsal kněz Jan Jiří Račenský sbírku listin o českých církevních věcech od dekretu univerzity pražské o přijímání pod obojí způsobou z roku 1417 do Rudolfova Majestátu. Na konec tohoto rukopisu připsal zápisky o svém životě. Z nich lze vysledovat alespoň část jeho života, totiž od roku 1618 do roku 1623.

Na jeden rok (1618–1619) přijal kněžský úřad v Semilech. Byl jedním ze tří administrátorů, kteří byli pod obojí. Roku 1619 se odebral do Prahy, kde pomohl Ottovi Jindřichovi z Vartemberka vysvobodit Elišku Kateřinu Smiřickou ze Smiřic z vězení na zámku ve Skalách. Za odměnu si vyžádal, aby jeho nastávající nevěstu Annu Kopeckou z Turnova propustili z poddanství. To se stalo, ale Anna mu před svatbou utekla „s nějakým Rakušanem z Prahy“.¹⁴⁹ Roku 1620 pojal za manželku Kateřinu, kmotřenku Lidmily Vratislavové z Lub na Starém Kníně, od které „pro ni mnoho protivenství snášeti musel“.¹⁵⁰ Téhož roku mu byla svěřena fara v Milevsku, jehož okolí však bylo sužováno vojáky císaře Ferdinanda, což pocítil i Račenský. V dubnu 1621 se mu narodil syn. Zároveň v té době císařští vojáci zabavili zámek Orlík a Jan Jiří Račenský musel rychle odjet do Knína. Zde žil do roku 1623. Toho roku se dal z hněvu a opilectví mezi vojáky a šel s nimi až do Chebu, kde pobyl dvanáct týdnů. 8. května se zřejmě v pomatení mysli pokusil o sebevraždu a probodl se („kýs černokněžník poslal na mne ducha, z jehož vnuknutí probodl jsem se“),¹⁵¹ do září se ale uzdravil. Tímto zápisky o jeho životě končí.

Královské město Nový Knín bylo proslulé těžbou zlata. První zmínka o osadě je z roku 1321. Původní osada byla ve 14. století rozdělena na dvě samostatné části, které oddělovala říčka Kocába, na Starý a Nový Knín. V roce 1639 bylo město vypáleno Švédy a dvacet let leželo v sutinách až do počátku 18. století. Starý Knín se lišil od

¹⁴⁹ Srov. O. Černý, *Paměti*, s. 15.

¹⁵⁰ Srov. TAMTÉŽ, s. 15.

¹⁵¹ Srov. TAMTÉŽ, s. 17.

vývoje svého souseda. Patřil jiným majitelům a zůstal vesnicí. V barokním kostele sv. Františka Serafinského byl pohřben také jeden z bývalých majitelů Starého Knína cestovatel Václava Vratislava z Mitrovic. Roku 1669 bylo prodáno staroknínské panství křížovníkům s červenou hvězdou.

Jelikož zápisky zachycují pouze období pěti let, je logické, že o dalších osudech jeho dětí Timotea, Joachyma a Anny Benigny se ze zápisků nic nedovíme.

2.2.4 Mařanové Bohdanečtí z Hodkova

Autory pamětí jsou dva příslušníci rodu Mařanů Bohdaneckých z Hodkova, a to Jiří a jeho syn Jan Nikodém. Oba patřili k vrstvě pobělohorské byrokracie. Příslušností k církvi byli Mařanové tradičními katolíky. Paměti mají časový rozsah od 27. září 1464 (kam Jiří Mařan Bohdanecký klade povýšení Bohuchvala Mařana Bohdaneckého do vladyckého stavu) do 1. července 1689 (úmrtí Jana Jiřího Jáchyma Slavaty).

Paměti, či chcete-li autobiografie, je rozdělena na dvě části: na *Paměť první*, ve které jsou zachyceny životní osudy Jiřího Mařana Bohdaneckého, a *Paměť druhou*, věnovanou již rozsáhleji životu Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova. Celá autobiografie byla napsána Janem Nikodémem z odstupem času. Zpracoval ji na základě otcových a také svých stručných poznámek, které si vedl již od přelomu padesátých a šedesátých let 17. století o své rodině.

Jiří Mařan Bohdanecký se narodil 10. března 1603 Janovi staršímu Mařanovi Bohdaneckému a jeho druhé manželce Anežce, dceři brněnského radního Matouše Schwarzla. V dětství s rodiči často měnil místo pobytu, neboť jeho otec se pohyboval ve službách světských či duchovních vrchností. Roku 1617 se stal pázetem na dvoře Viléma Slavaty v Jindřichově Hradci. Po deseti letech přesídlil do české komory v Praze a poté odešel k nejvyššímu bernímu úřadu. V polovině třicátých let vstoupil do služeb nejstaršího syna Viléma Slavaty, Adama Pavla, jako sekretář. Tím byl prokazatelně od října 1635 do konce června 1636. Od přelomu let 1629/1630 trvale pobýval na rodových sídlech na pomezí jižních Čech a jižní Moravy (Jindřichův Hradec, Nová Bystřice, Telč). Důvodem jeho odchodu (nejpozději roku 1637) mohl být jeho neúspěch na svěřeném místě. Ještě předtím se v Jindřichově Hradci oženil s Kateřinou, dcerou významného měšťana Nikodéma Straky z Ehrenštejna (na sklonku února 1634) a odebral se do Prahy na místo úředníka nejvyššího berního úřadu. Roku 1643 byl přijat za měšťana Starého Města pražského. Mezitím stále udržoval kontakt s Adamem Pavlem Slavatou. V prosinci 1639 byl přijat mezi pobělohorské vladky. 13.

května 1648 mu zemřela manželka, hned za tři měsíce se v Českých Budějovicích znovu oženil s Kateřinou, vdovou po Janu Höckovi z Zweibrückenu. V padesáti letech se rozhodl věnovat se vlastnímu hospodářství, opustil zemské úřady a koupil drobné statky, ale již v lednu 1655 je doložen jako hejtman komorního panství Kostelec nad Labem. 8. září 1659 vstoupil do služeb Václava Eusebia z Lobkovic jako hejtman lobkovického panství Vysoký Chlumeč. Tyto služby opustil patrně v prosinci 1661 a opět se vrátil do české komory, která ho jmenovala hejtmanem komorních panství Přerov a Brandýs nad Labem. Po mozkové mrtvici roku 1666 byl nucen tento úřad opustit. Od té doby bydlel v domě Na příkopech na Novém Městě pražském, kde také 4. září 1668 zemřel ve věku 65 let. Byl pohřben v kostele sv. Martina, „kdež farou dům náležel“ (farní kostel sv. Martina ve zdi ve farní osadě nejsvětější Trojice, k níž náležely domy na Starém i Novém Městě pražském).

Všech sedm dětí měl s první ženou Kateřinou, rozenou Strakovou z Ehrenštejna, která při porodu posledního dítěte zemřela. Prvorozená dcera **Kateřina** zemřela brzy po narození a byla pohřbena v Jindřichově Hradci. **Jan Nikodém** je pokračovatelem paměti. Jako jediný syn se dožil dospělosti. **Leopold Krispus** i **Jiří Karel** (i ostatní děti) se narodili v Praze. Oba žili asi dva roky a byli pohřbeni v kostele sv. Havla. **Rozálie Helena** se 19. července 1665 provdala za Matese Norberta Frischmana z Ehrenkronu, nejprve purkrabího jindřichohradeckého panství a posléze hejtmana v Brandýse nad Labem. Svatba se odehrála na zámku v Brandýse a platil jí její otec, který tam v tu dobu byl hejtmanem. **Sidonie Benigna** se 21. listopadu 1666 provdala za Jana Fridricha Clanera, hejtmana panství Obříství v majetku Slavatů a posléze regenta panství knížete Václava Eusebia z Lobkovic. **Anežka Kateřina** se roku 1675 provdala za Daniela Pretlíka z Želiboře, hejtmana na Břežanech. Zemřela 12. ledna 1677 na černou žloutenku a souchotiny po dvou letech manželství. Zanechala po sobě malou téměř roční dceru. Byla pochována v augustiniánském kostele u sv. Tomáše na Malé Straně. Zakrátko zemřela i její dcerka. Tolik paměti o dětech Jiřího Mařana Bohdaneckého.

Jan Nikodém Mařan Bohdanecký z Hodkova, druhé dítě Jiřího Mařana Bohdaneckého, byl jediným synem, který se dožil dospělosti. Narodil se 24. února 1637 v Jindřichově Hradci. Celý jeho život byl spjat se slavatovským rodem. Už po dokončení studií v Praze se dostal jako šestnáctiletý ke dvoru mladého Jana Jiřího Jáchyma Slavaty, s nímž se zúčastnil kavalírské cesty do jižní Evropy, a poté s ním pobýval tři roky (1656–1659) ve Vídni na dvoře císaře Ferdinanda III. a následně i jeho syna Leopolda I. U Slavatů zůstal i po svém sňatku s rakouskou šlechtičnou

Maxmiliánou Payersbegovou z Payersbergu v říjnu 1659 jako správce slavatovského statku Kardašova Řečice, který byl řízen ze správního centra v hlavní slavatovské venkovské rezidenci v Jindřichově Hradci. Roku 1665 změnil místo a stal se pivovarním písařem ve vrchnostenském pivovaru v Jindřichově Hradci. Po třech letech přešel do kanceláře v zámecké rezidenci jako důchodní písař panství. Při rozsáhlé obměně nejvyšších správních úřadů jindřichohradeckého a telčského panství roku 1671 byl jmenován hejtmanem jihomoravského panství Telč, v němž zůstal až do své smrti. Další rok mu při porodu zemřela jeho první manželka. Po osmi měsících, 4. července 1673, se oženil se Sofií Marií, dcerou Jana Zikmunda Hošťálka z Javořice, členkou fraucimoru majitelky telčského panství Františky Slavatové z Meggau. Později se stala hofmistryní jejího telčského dvora. Rodina Hošťálků z Javořice patřila v 16. a na počátku 17. století k předním žateckým nekatolickým rodinám; její děd Maxmilián Hošťálek z Javořice byl jedním z 21 popravených na Staroměstském náměstí v červnu 1621; její otec už vstoupil od císařské armády a později dosáhl povýšení do rytířského stavu. V březnu 1678 byl Jan Nikodém povýšen do rytířského stavu. Hejtmanem telčského panství byl 19 let až do své smrti 10. dubna 1690. S první ženou měl osm dětí a s druhou dvě děti.

A jaké byly další osudy dětí podle pamětí? **Tereza Monika** zemřela půl roku po narození. **Marie Renata** i **Marie Maxmiliána** zemřely několik měsíců po porodu. **Jakub** zemřel čtvrt hodiny po porodu. **Jan Karel Bernard** je v pamětech zmiňován často, neboť se jako jediný dožil dospělosti. Byl jediným pokračovatelem rodu, a tudíž jediný mohl zachovat kontinuitu rodu. Jan Nikodém o něm nejčastěji psal jako o „mém Karlíčkoví“. V listopadu 1681, tedy v 15 letech, nastoupil do semináře na univerzitu „ferdinandskou“ v Praze. 10. června 1682 se rozstolal a dokonce dostal poslední pomazání, ale uzdravil se. Roku 1684 přešel v jezuitském semináři sv. Václava z filozofie do logiky. Rok nato se stal bakalářem na pražské filozofické fakultě, ale nadále v semináři sv. Václava zůstal. 1686 získal titul magistra filozofické fakulty. Poté se vrátil domů. 5. listopadu 1687 odešel opět do Prahy na studia práva. Bydlel tam u Jakuba France Štíky, zemského prokurátora a přítele, a na oplátku jeho dcera Liduška bydlela u Jana Nikodéma. Učil se také francouzsky. Roku 1697 se oženil s Anežkou Antonií Janovskou z Janovic, s níž měl tři děti. Zemřel roku 1727 v 61 letech. **Marie Eleonora**, **Marie Alžběta** i **František Antonín** opět zemřeli krátce po porodu. **Marie Františka** zemřela 22. dubna 1674 v devíti letech na zimnici. U záznamu o její smrti o ní píše jako o „mojí dceruše ze všech dětí mých nejmilejší“: „...život dokonala a mezi

anjeli boží se odebrala, nás rodiče v tý největší a nevypravidlný žalosti pozůstavíc, nebo ačkoliv neměla věku svého jen 9 let, byla však od Boha takovými ctnostmi, vtipem a rozumem obdařena, že se jí každý diviti musil¹⁵². Byla pohřbena ve farním kostele u sv. Jakuba v Telči vedle bratra Jáchyma a první Mařanovy ženy Maxmiliány. Poslední syn *Jan Jáchym* zemřel do roka po porodu.

2.2.5 Rodina Jelínkova

Tzv. *Paměti kantora Jelínka* obsahují zápisy tří generací německobrodské rodiny Jelínků. Autorem stěžejní a nejpřínosnější části byl Jan Jindřich Stanislav Jelínek; v zápisech pokračovat jeho syn Adam Felix Jelínek a poté vnuk Adam David Jelínek. Čtyři autoři několika závěrečných textů nejsou identifikovatelní, ale z charakteru zápisů vyplývá, že se jednalo o příbuzné rodiny Jelínků. Celkově mají paměti časový rozsah od roku 1667 do roku 1802. První autor ovšem věnuje část zápisků také svým rodičům.

Počátkem 17. století se vrchností Německého Brodu stali Trčkové z Lípy. Město již bylo v této době svobodné bez jiných závazků kromě patronátního práva a ročního poplatku. V této době zažilo svůj největší rozvoj, který však již krátce nato zastavila třicetiletá válka, která značně poznamenala hospodářství hlavně kvůli ubytování císařských oddílů. Po Bílé hoře nastoupila jako všude jinde rekatolizace. Zde jí od roku 1628 prováděli komisaři Václav Herolt Libštejnský a Vilém z Kolovrat (jejich příjezd dne 24. února 1628 zaznamenal také Jan Jindřich Stanislav Jelínek ve svém pamětech¹⁵³). Roku 1637 došlo k významné události, město Německý Brod dostalo privilegium, které ho povyšovalo na královské město. Další hospodářskou pohromu ale přinesl vpád švédského vojska 13. listopadu 1639. Avšak již na konci 17. století byly největší škody zahlazeny a započalo se s rozsáhlou stavební činností. Mezi roky 1679 až 1733 byl vystavěn augustiniánský klášter. Dalším významným počinem v té době bylo otevření brodského gymnázia 4. listopadu 1735. Roku 1742 se Brodu zmocnili Sasové. Kvůli germanizačním snahám josefínské doby bylo roku 1778 gymnázium zrušeno a nahrazeno čtyřtřídní německou hlavní školou. Tyto snahy nesli obyvatelé těžce, neboť byli převážně české národnosti. Proto se prosbami u císaře zasadili o to, že gymnázium bylo v roce 1807 opět otevřeno.

Mezi přední organizátory společenského života ve městě patřila církev, literátská bratrstva, ale i kantoři zdejší partikulární školy, kde působil i Jan Jindřich Stanislav

¹⁵² Srov. J. Hrdlička, *Autobiografie*, s. 165.

¹⁵³ Srov. L. Macek, *Paměti*, s. 91 – 92.

Jelínek. Působili na ní výborní učitelé, humanisté, z nichž se nejvíce proslavil Vavřinec Benedikt z Nedožier. Zdá se, že v tomto duchu pokračovali i další učitelé, jak ukazují tyto paměti.

Jan Jindřich Stanislav Jelínek se narodil v Pardubicích. Byl synem pardubického měšťana a radního Jiřího Josefa Jelínka a jeho ženy Kateřiny, pocházející z Rakovníka. Třetí jméno Stanislav získal při biřmování v jezuitském kostele sv. Klimenta v Praze. Biřmoval ho sám pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch, kardinál z Harrachu, a kmotrem mu byl pan N. Blovský. Do Německého Brodu se přistěhoval roku 1667. Nejprve tu pracoval jako školní mládenec u kantora Jiřího Václava Borovnického, který také pocházel z Pardubic, a od roku 1672 byl čtyři roky také soudním zřízencem. V Německém Brodě byl také řeznickým cechmistrem. Pak pracoval jako kantor na různých místech, roku 1687 v Chotěboři, roku 1690 v Německém Brodě, roku 1700 v Čáslavi. Roku 1702 se dostal za kantora do Nových Dvorů k hraběti Bernardu Františkovi z Věžníků. Zde se také podle svých pamětí setkal tváří v tvář s pozdějším císařem Josefem I., když tento mocnář přijel k hraběti z Věžníků na lov a „jemuž jsem spolu s musikanty troubil a on až blízko nás trubačův se postavil“.¹⁵⁴ Roku 1704 byl zpět v Čáslavi a roku 1708 se natrvalo vrátil do Německého Brodu. V létě 1713 si tak nešťastně zlomil nohu, že byl až do smrti chromý. V Německém Brodě také 15. listopadu 1716 zemřel. Byl to katolický měšťan s četnými kontakty mezi místní šlechtou, což je patrné i na výběru kmotrů pro své děti. 30. ledna 1673 se oženil s Dorotou Fiklovskou, dcerou hamerníka na Přerostlých Hamrech a poté měšťana v Německém Brodě. Ta zemřela 12. srpna 1718. Měli spolu devět dětí.

První syn **Jan Jiří** zemřel ve dvanácti letech na otok za uchem v Německém Brodě; jeho smrt je rozsáhle popsána v pamětech. **Adam Felix** se dožil dospělosti a byl pokračovatelem pamětí. **Františka Rozina** zemřela ve čtyři a půl letech na psotník anebo na mor, neboť (jak spekuluje autor pamětí) „mnoho zde sice v tom roce lidí na morní ránu pomřelo, však ale na ní nebylo nic znáti, jenom, že některou pihu pod kůží proti srdci měla; jestliže co vnitř bylo, to nejlépe Pán Bůh ví“.¹⁵⁵ K této dceři se váže i obsáhlá poznámka o její podivné smrti, kterou autor přičítá přítomnosti „hornopředměstské sousedy“ v domě.¹⁵⁶ **Jan Václav** zemřel 13 dní po porodu a byl pohřben na hřbitově při kostele Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie. Vedle něj pak

¹⁵⁴ Srov. L. Macek, *Paměti*, s. 97.

¹⁵⁵ Srov. L. Macek, *Paměti*, s. 83.

¹⁵⁶ Srov. TAMTÉŽ, s. 83.

byli pohřbeni Jan Jiří a Františka Rozina. O *Saloméň Anně* nejsou v kronice další záznamy. *Lidmila Kateřina* se 5. května 1705 ve 23 letech vdala za pruského vojáka Joannese Müllera v kostele sv. Jindřicha na Novém Městě pražském. Zemřela 30. října 1713 ve 32 letech v Praze na Novém Městě pražském na mor v pronajatém pokoji v domě Karla Fleischingera z Auerspachu. V pamětech je zaznamenáno také narození a křest jejího syna.

Adam Felix Jelínek se narodil 24. prosince 1674 v Německém Brodě. Byl dvakrát ženatý. Bohužel z pamětí nelze zjistit jeho zaměstnání či postavení ve městě. Podle sociálního prostředí, z kterého pocházela jeho manželka, a podle dalších neformálních vztahů, například postavení kmotrů, je možné usuzovat, že byl měšťanem Německého Brodu. 19. února 1702 se v kostele sv. Petra a Pavla v Čáslavi oženil s Kateřinou Zajíčkovou, dcerou čáslavského měšťana Jana Zajíčka. Kateřina zemřela 15. dubna 1714 v téměř 28 letech a byla pohřbena v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Německém Brodě. Podruhé se Adam Felix oženil 6. února 1719 s Annou Kateřinou Čermákovou, dcerou německobrodského měšťana. Zemřel 12. května 1728 v 54 letech. S první ženou měl pět a s druhou také pět dětí.

Z pamětí se o jeho dětech příliš nedozvíme. *Josef Jiří*, *Anna Marie* a *Kašpar Melichar Valentin* nejsou dále vůbec uváděni. *Adam David* se dožil dospělosti, což víme zásluhou toho, že pokračoval v psaní pamětí. A pouze u *Jana Václava* je uvedeno, že zemřel v dubnu 1708 půl roku po narození na neštovice. O dětech z druhého manželství se nedozvíme s výjimkou jejich křtů a úmrtí nic. *Karel Tomáš* zemřel 31 týdnů po porodu na neštovice. O dcerách *Kateřině*, *Rozině Kateřině*, *Marii Magdaléně Kateřině* a *Rozárii Kateřině* nejsou kromě jejich křtů v kronice další zprávy. Za zmínku snad stojí, že poslední dcera Rozarie Kateřina se narodila devět týdnů po otcově smrti, což ale připsal už syn Adama Felixe Jelínka Adam David.

Adam David Jelínek se narodil 20. listopadu 1705. Byl řeznickým mistrem. Nejprve pracoval jeden rok jako šenkýř v obci Věž, potom u Černého orla v Německém Brodě. Také pracoval v Bračicích (zřejmě Bratčice u Čáslavi) a ve Skuhrově. Naposled je zaznamenáno, že byl hospodským v Radostíně. 1. srpna 1732 se oženil s Máří Magdalénou Svobodovou, dcerou bývalého myslivce na Tratenstovském panství při městě Týně, v městci Habru (dnes Habry). Měli spolu 14 dětí. Jeho zápisy v pamětech už jsou stručné a jsou vedeny spíše jako poznámky.

Anna Alžběta se provdala za Františka Lázníčku, frantalského mlynáře (zřejmě obec Pohled u Havlíčkova Brodu), s nímž měla osm dětí. Po jeho smrti si vzala

Vojtěcha Šetka, německobrodského měšťana, s kterým měla čtyři děti. O **Máří Magdaléně**, **Josefu Rochusovi** ani **Lidmile Kateřině** nejsou v pamětech žádné další záznamy, zřejmě zemřeli jako děti. **Lidmila** si vzala Mikoláše Husáka, mlynáře v Německém Brodu, měli spolu pět dětí. **Veronika** se vdala za Josefa Vyčichla, kominického mistra a měšťana Německého Brodu. Děti měli šest. Mužem **Alžběty** byl Dominik Velc z městyse Brtnice, měli tři děti. **Eleonora** se narodila jako jedno z dvojčat, ale druhé dítě hned zemřelo. Vdala se za France Roubíčka, německobrodského řeznického mistra a měšťana, s nímž zplodila tři děti. Brzy zemřela. **Rozálie** a **Vojtěch** brzy zemřeli. První dcera **Barbora** zemřela téměř měsíc po porodu. **František** zemřel devět měsíců po narození. Druhá dcera se jménem **Barbora** zemřela hned po porodu.

2.2.6 Jan starší Malkovský

Paměti horažďovického měšťana a radního Jana staršího Malkovského zatím jako jediné čekají na svou kritickou edici. Jeho životní osudy nám tedy přiblíží samotné paměti, Malkovského testament a částečně sekundární literatura. Paměti zahrnují časové období od roku 1679 do roku 1739.

Horažďovice byly roku 1620 zkonfiskovány Ferdinandovi Švihovskému za odpor proti císaři v letech českého stavovského povstání. Po dvou letech je koupil hrabě Adam ze Šternberka. Ten však již v roce 1624 zemřel a panství měla 10 let na starost jeho vdova. Poté se ujal vlády již dospělý Vojtěch Ignác Šternberk. Jako prvořadý úkol si vytyčil stavební obnovu města. Jelikož byla nová vrchnost přísně katolická, věnovala velkou pozornost církevním stavbám; také minorité se vrátili do svého kláštera. Dalším vladařem byl František hrabě Šternberk, za jehož vlády prožily Horažďovice třicetiletou válku. Sužovaly je kontribuce, nájezdy vojsk a jejich živení. Roku 1641 napadli a vydrancovali Horažďovice protestanté z Bavor a v roce 1645 tu došlo ke střetu se Švédy. Po vestfálském míru se město značně zadlužilo. Hrabě Šternberk byl 1648 v Praze Švédy postřelen tak, že brzy zemřel. Zůstali po něm tři nedospělí synové. Zatím za ně vládla jejich matka Ludmila Barbora Šternberková z Říčan, zbožná katolička, která tu nechala vystavět loretánskou kapli na vrchu Stráži nedaleko Horažďovic a dala rozšířit minoritský klášter. Roku 1665 přebíral vládu v Horažďovicích nejmladší syn Ignác Karel, ale již po 11 letech je přenechal bratru Václavu Vojtěchovi. Ten se zasloužil o zvelebení města. Nechal postavit zámek, poté novou radnici, která dva roky předtím vyhořela. Roku 1707 zemřel. Ještě dvanáct let bylo město v péči vdovy Kláry

Bernardy, ale roku 1719 se dostalo pod vládu Filipíny hraběnky Thunové. Ovšem již roku 1721 Horažďovice koupila kněžna Eleonora z Mansfeldu.

Jan Malkovský byl synem Jana a Doroty Malkovských. Jeho otec byl řezník, měšťan a radní města Horažďovic. 20. listopadu 1703 se oženil s Dorotou Radvanickou, dcerou horažďovického měšťana a radního Jakuba Radvanického a jeho manželky Kateřiny. Z manželství se mu narodily tři děti. Po sedmi letech manželství mu 23. dubna 1713 manželka zemřela. Vlastnil dům v Trhové ulici, který byl z poloviny „masným krámem“. Z toho lze usuzovat, že jeho hlavní živností bylo stejně jako jeho otce řeznictví. Kromě toho vlastnil v okolí Horažďovic pole a louky. 15. května 1705 nechal postavit boží muka u loretánské kaple, neboť původní rok předtím rozrazil blesk. V roce 1712 se stal radním, ale podle kroniky to pro něj byla „nevděčná, marná sláva“. O dva roky později (5. září 1714) byl při renovaci této funkce zbaven, což přijal s povděkem. Roku 1717 šel jeho syn František na studia do Českého Krumlova a po sedmi letech byl přijat do minoritského řádu, kde přijal jméno Desiderius. Tímto rokem také končí zápisky Jana Malkovského. Poslední čtyři stránky jsou psány jeho strýcem Matějem Malkovským. Od něj se také dovídáme, že Jan Malkovský zemřel 11. prosince 1739. Byl pohřben u farního kostela sv. Petra a Pavla. Jeho hlavním dědicem se stala dcera Kateřina v té době již provdaná za Jana Gregora. Kromě toho se v testamentu dočteme o různých odkazech kostelu sv. Jana Křtitele, farnímu kostelu sv. Petra a Pavla, klášteru archanděla Michaela a kapli sv. Anny.¹⁵⁷ V pamětech se také můžeme dočíst o smrti Matěje Malkovského, bratra Jana Malkovského, a jeho ženy Anny Malkovské. Na poslední stránce jsou ještě dva zápisy (z toho jeden latinsky) psané jinou neznámou osobou. Jelikož se jedná o církevní záležitosti, možná to byl syn Jan Malkovského František.

Prvorozenému synovi *Františkovi Antonínovi* věnoval otec Jan Malkovský v pamětech nejvíce prostoru ze všech dětí. Je to pochopitelné, byl to syn, pokračovatel rodu, který se dožil dospělosti. Zaznamenal, že jeho učitel dostal za tři a půl léta učení 6 zlatých 10 krejcarů a že to bylo Františkovi strženo z dědictví po matce - činilo 20 zlatých. 24. října 1717 šel na studia do Českého Krumlova (zřejmě na jezuitskou kolej) a 2. srpna vstoupil do řádu sv. Františka Serafinského menších bratří. Tím záznamy o synovi končí. O dceři *Kateřině* uvedl pouze to, že dostala po matce dědictví 20 zlatých. Poslední dítě, dcera *Anna Dorota*, zemřela 23. dubna 1713 ve čtyřech letech.

¹⁵⁷ Srov. kšaft Jana staršího Malkovského uložený v Městském muzeu v Horažďovicích, sign. A XV 127.

2.3 Náboženské polemiky

V 16. a na počátku 17. století byly náboženské polemiky¹⁵⁸ nejrozšířenějším prostředkem vyjádření nesouhlasu s jinými stanovisky, projevem kontroverze. Jejich oblibu zapříčinil zejména vynález a posléze zdokonalení knihtisku, kvůli kterému mohly být spory zveřejněny. Velkou oblibu našly u členů jezuitského řádu, pro které se staly prostředkem v duchovním boji proti Jednotě bratrské v českých a moravských zemích, a proti luteránům na území říše.

Polemiky jako forma komunikace měly charakter dialogu, jehož základem vždy byl protiklad teze–antiteze. Autor reagoval přímo na svého protivníka, citoval ho v rámci dobového úzu nebo parafrázoval část jeho textu, aby s ním potom polemizoval. Ve spisech byl vždy kladen velký důraz na věrnost slova, a proto jsou často citovány celé pasáže ze spisů oponentů. O existenci některých spisů víme právě pouze z polemik. Způsob vedení polemik byl založen na soudobé rétorické teorii, která se chtěla přiblížit renesančnímu (a tudíž antickému) ideálu, a současně učila jak spor vyhrát a dostát své pravdě.

Pro pochopení polemik je nutné připomenout si i myšlenkový svět lidí raného novověku.¹⁵⁹ Jednotlivé odnože křesťanského náboženství bojovaly o právo za existenci své víry a tím o spasení členů, což byla jedna z nejdůležitějších myšlenek duchovního světa tehdejších lidí. Cílem polemiky bylo upoutat čtenáře a donutit ho, aby si utvořil názor především na náboženské otázky. Polemika vždy směřovala ke konkrétnímu člověku, ke konkrétnímu protivníkovi, nikdy k anonymní mase; vyzývala protivníka a potencionálně každého, kdo by se protivníkem mohl stát, k protireakci. Bylo dokonce otázkou prestiže, aby si autor našel zdatného protivníka, neboť pouze tím mohl prokázat výmluvnost, zkušenosti a váhu svých argumentů.

¹⁵⁸ Jako téma studia stojí polemiky v českém historickém prostředí na okraji zájmu, hlouběji se jimi ve svých studiích zabývá pouze Albert Kubišta. Srov. Albert KUBIŠTA, *Konfesijní polemika – málo využívaný pramen k dějinám konfesionalizace*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526 – 1740)*, České Budějovice 2006(= Opera historica 11), s. 389 – 408; TÝŽ, *Jesuitische Polemiken gegen die Brüderunität: Kontroverstheologie in den böhmischen Ländern um 1600*, Acta Comeniana 17, 2003, s. 117 – 135.

¹⁵⁹ K antropologii člověka raného novověku v českém prostředí nejnověji V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*.

Jak bylo řečeno struktura polemik byla buď přímo dialogická, nebo se argumenty – pro a proti – střídaly. Spisy byly celé jasně členěny, aby se posluchač dialogu mohl snáze orientovat, resp. odstavce byly často číslovány, jednotlivé listy obsahovaly marginálie s odkazy na jednotlivá díla apod. Danou strukturu přijímal i autor protipolemiky. Klasickým schématem spisu se často stával model kontroverzní teologie¹⁶⁰ - *doktrina, podložení a přesvědčení*, kterému se podřizoval i výběr argumentů. Role postav v dialogu polemiky byly jasně rozděleny: poučující je moudrý a shovívavý, poučovaný je vděčný a poučitelný.

Nejčastější technikou bylo převrácení argumentů protivníka náboženskými a politickými protiargumenty. Jezuité¹⁶¹ z hlediska náboženství zdůrazňovali především staré tradice katolické církve, podložené zejména citáty z děl církevních otců, které v době náboženských sporů všeobecně odlišovaly pravověrné katolíky od protestantů. Ti byli obviněni z pokračování staré hereze a takové argumenty byly proti nim i používány. Jednota bratrská navíc svým odmítavým postojem k vládnoucí moci a násilí zavdala příčinu k politickým důkazům protestantské nelegitimity, takže před nimi byli šlechta i císař varováni; polemiky také často upozorňovaly na členy Jednoty. Zahraniční polemické spisy byly s větším či menším zpožděním částečně přepracovávány a překládány do českého jazyka. Právě v pozměněné podobě byly jejich argumenty proti luteránům použitelné na Jednotu bratrskou.

Ve sledovaném období raného novověku se nejčastěji na kolbišti polemických spisů vzájemně utkávali katolíci, Jednota bratrská a luteráni s většími či menšími úspěchy, avšak přes všechny rozpory jedno měli společné - strach z toho, aby tyto spory nepřerostly v násilné rozřešení.

2.3.1 Jiří Šerer

Polemiky jako takové byly nejčastěji zaměřeny komplexně proti celému učení opozitní církve. Spisy, které se vyjadřovaly k dílčím tématům, se vyskytovaly sporadičtěji. Proto

¹⁶⁰ Do Čech a na Moravu ji s sebou přinesly první jezuité, kteří ovládali český jazyk. Kontroverzní teologie je část teologie, která se zabývá rozdíly mezi různými konfesemi, a tím pomáhá hájit jejich stanoviska. Je to v podstatě duchovní model, který je naplněn různými obsahy. Srov. A. Kubiška, *Konfesijní polemika*, s. 389 – 408.

¹⁶¹ K dějinám a činnosti jezuitského řádu v českých zemích srov. Ivana ČORNEJOVÁ, *Jezuité v Čechách*, Praha 1995.

patří jméno jezuita Jiřího Šerera v této práci ke stěžejním. Jedno celé své polemičké dílo totiž věnoval křtu.¹⁶²

Narodil s roku 1540 v jihotyrolském Schwazu. O devatenáct let později vstoupil do jezuitského řádu, kde získal titul magistra. Svoji duchovní dráhu započal ve Štýrském Hradci, ale již brzy odešel do Vídně, kde setrval s přestávkami až do roku 1600. V polovině osmdesátých let byl několikrát v doprovodu arcivévody Arnošta v Praze (roku 1589 prý kázal v chrámu sv. Víta). O rok později jel jako prokurátor rakouské provincie do Říma a hned poté se stal rektorem vídeňské koleje. Byl však velmi přísný, a tak byl z funkce po čtyřech letech odvolán. Poté se už věnoval výhradně kazatelské a spisovatelské činnosti. Jako polní kazatel několikrát navštívil s arcivévodou Matyášem turecké bojiště, který ho poslal kázat do Horních Rakous, bašty protestantismu. Zde jej také roku 1605 ranila mrtvice, při jejímž druhém záchvatu 26. prosince zemřel.¹⁶³

Obliba Šererových spisů byla velice široká. Jeho díla, čítající 49 titulů a sebrané spisy, byla překládána do italštiny, polštiny, holandštiny, francouzštiny a češtiny. Díky misijní činnosti na venkově nebyl Šererův styl příliš komplikovaný, a tudíž přístupný i prostým lidem, i když mu jako vídeňskému dvornímu kazateli naslouchal také dvůr a klérus. Mezi hlavní témata jeho kázání patřila papežská autorita, církevní praxe (sem patří i polemika o křtu) a vojenská kázání z turecké fronty.

Spis *O ceremoniích a řádech posvátných křtu svatého, mezi farářem katolickým a babou luteránskou, kteráž dítky ke křtu nosívává* byl naměřen především proti luteránům, i když se zde vyskytly také výtky k jiným odnožím protestantské církve. V českém překladu z roku 1591 se objevily i zmínky proti Jednotě bratrské. Jak napovídá název, spis byl veden jako dialog mezi katolickým farářem a porodní babou luteránského vyznání. Jejich rozmluva začne poté, co baba přijde na faru za katolickým knězem se zeptat, jestli by mu večer nemohla přinést dítě ke křtu. On se kvůli jejímu

¹⁶² Georg SCHERER, *Rozmlouvání křesťanské o ceremoniích a řádech posvátných křtu svatého, mezi farářem katolickým a babou luteránskou, kteráž dítky ke křtu nosívává*, Litomyšl 1591.

¹⁶³ K životní dráze a dílu Jiřího Šerera srov. Albert KUBIŠTA, *Georg Scherer SJ*, A2 kulturní týdeník, č. 5, 2007; TÝŽ, *Der Lutherische Bettlermantel Georga Scherera a jeho český překlad*, in: *Per saecula ad tempora nostra*. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka I, Praha 2007, s. 367 – 371.

luteránskému vyznání zeptá na pohnutky, které jí k tomu vedly, čímž počne jejich debata o křtu a jeho jednotlivých ceremoniích.

2.3.2 Václav Šturm

Zřejmě nejznámějším autorem polemik je jezuita¹⁶⁴ Václav Šturm. Narodil se roku 1533 v Horšovském Týně jako jeden z osmi dětí soukeníka. Studoval na českých školách, které byly v té době převážně luteránské. Roku 1555 byl v rámci císařského programu poslán na studia do Říma, kde vstoupil do jezuitského řádu. Po třech letech byl poslán zpět do Čech kázat v kostele sv. Klimenta. Jako český kazatel se ale příliš neosvědčil – byl nezkušený a pozapomněl i český jazyk, a tak po roce odjel zpět do Říma. Roku 1565 se definitivně vrátil do Čech s doktorátem z teologie. Jak je pro jezuity typické, místa jeho pobytu se často měnila. Nějaký čas učil teologii v Klementinu a Olomouci, byl rektorem studentského konviktu v Praze, působil na dvoře Viléma z Rožmberka, když se roku 1588 podílel na založení jezuitské koleje v Českém Krumlově. Po dočasném pobytu v Praze se na jih opět vrátil, tentokrát do Jindřichova Hradce. Zemřel roku 1601 v Olomouci.¹⁶⁵

Po neúspěšných kazatelských začátcích se Šturm věnoval výhradně spisovatelské činnosti. Žánr polemiky byl v té době velice rozšířeným prostředkem, kterým se společnost vyrovnávala s krizí do té doby jediné – katolické – církve. Ve druhé polovině 16. století našly všechny existující konfese společného nepřítele – Jednotu bratrskou, a právě proti obrátil Václav Šturm svůj brilantní polemický styl.

Jako první roku 1582 vyšla kniha *Srovnání víry a učení Bratří starších, kteří sebe sami Zákona Kristova, jiní je Waldenskými a Boleslawskými, jiní pak Pitharty jmenují, v němž se o jejich oddělení, nestálosti a vrtkavosti a některých bludných artikulích vypisuje*. Spis je uspořádán do formy dialogu, který proběhne při náhodném přenocování katolického kněze u bratrského sedláka, na jehož konci je sedlák zcela

¹⁶⁴ Jezuitský řád z pohledu historické antropologie srov. Jaroslav ŠOTOLA, *Výzkum elit. Hranice historické antropologie? Možnosti nového pohledu na jezuitský řád*, in: Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007, s. 237 – 252.

¹⁶⁵ K životní dráze a dílu Václava Šturma srov. Martin BEDŘICH, *Václav Šturm*, A2 kulturní týdeník, č. 45, 2006; Albert KUBIŠTA, *Jesuitische Polemiken gegen die Brüderunität: Kontroverstheologie in den böhmischen Ländern um 1600*, Acta Comeniana 17, 2003, s. 117 – 135; Josef SVOBODA, *P. Václav Šturm a jeho boje s Českými Bratry*, Pastýř duchovní 4, 1884, s. 33 – 53, 97 – 116.

obrácen na katolickou víru. I přes klasický formát polemiky, způsobil spis rozruch, a to u samotných Bratří. Překvapila je preciznost a podloženost Šturmovy argumentace - prokazovala výbornou znalost učení Jednoty – a naznačovala, že se objevil silný protivník. Anonymní protireakce však neměla dostatečnou sílu. Šturm ji přetiskl spolu se svou odpovědí v knize *Krátké ozvání doktora Václava Šturma proti kratičkému ohlášení Jednoty valdenské roku 1584*, čímž započal série oboustranných polemických děl. Aby se zbavil obviňování z překrucování bratrských spisů, vzal si Šturm za jediný pramen bratrský *Kancionál* z roku 1576. Roku 1588 tak vyšlo *Rozsouzení, bedlivé uvážení Velkého kancionálu od Bratří Waldenských jinak Boleslavských sepsaného*. Pro změnu formou výkladu tu byly vyjmenovány bratrské bludy, proti nimž je stavěno jako alternativa katolické učení. V závěru kritizoval zneužívání starých, původně katolických, písní pro oblužování lidí. Na opět příliš nepřesvědčivou odpověď Jednoty (*Obrana mírná a slušná Kancionálu Bratrského, kterýž D. Václav Šturm neprávě zhaněl*, 1588) následoval roku 1590 poslední spis Václava Šturma *Odpověď slušná a důvodná na velmi hanlivou a rouhavou Obranu Kancionálu bratrského*.

2.3.4 Matouš Konečný

Jedním ze zástupců Jednoty bratrské byl její biskup Matouš Konečný. Narodil se roku 1572 na Slovensku, školu navštěvoval ve Strážnici a knězem se stal na synodě v Třebíči roku 1596. Do užší rady byl zvolen v Žeravicích roku 1604. Dostal za úkol sepsat úplný katechismus bratrského učení pro potřebu kněží a učitelů, který však nestihl dokončit. Po zvolení biskupem (1608) se usadil v Boleslavi. 14. června 1620 se mu dostalo cti, když vysvětil kostel sv. Šimona a Judy na Starém Městě pražském poté, co po Betlémské kapli Jednotě bratrské připadl.¹⁶⁶ Po bitvě na Bílé hoře se uchýlil do Brandýsa na panství Karla staršího ze Žerotína, kde zemřel už 8. února 1622.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Kritická edice smlouvy o užívání Betlémské kaple pro Jednotu bratrskou srov. Michal SVATOŠ, *Smlouva o užívání Betlémské kaple z roku 1612*, in: Vladimír Urbánek – Lenka Řezníková (edd.), *Mezi Baltem a Uhrami. Komenský, Jednota bratrská a svět středoevropského protestantismu. Sborník k počtě Marty Bečkové*, Praha 2006, s. 209 – 222.

¹⁶⁷ K životní dráze a dílu Matouše Konečného srov. Josef JIREČEK, *Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku*.I, Praha 1875; Alexandr STICH, *Matouš Konečný a jeho Kazatel domovní*, in: *Východočeské duchovní a slovesná kultura v 18. století*, Boskovice 1999, s. 228 – 240; Hana BOČKOVÁ, *Válka a nábožensky vzdělávací literatura počátku 17. století na Moravě*, in: *Studia Moravica 3. Sborník historiografických, filologických a uměnovědných*

Po několika katechetických spisech na rozkaz starších vydal v Kralicích roku 1614 spis *Pravda vítězí, to jest Odpověď přímá na spis hanlivý proti Jednotě Bratrské i proti jiným církvím evangelistským, z rozličných psaní prvnějších jakž Šturmových, tak i jiných, v nově léta 1613 shromážděný a pokoutně vydaný od nějakého utrhače a ruhače pravdy evangelium Kristova*. Při obhajobě Jednoty se však dotkl i jiných evangelických církví, čímž vzbudil nelichotivé reakce z vlastních řad (např. Martinius z Dražova, Jan Amos Komenský). Tímto dílem tedy s polemickým žánrem skončil.

2.3.5 Lukáš Pražský

Člen Jednoty bratrské Lukáš Pražský sice patřil svým životem i tvorbou do přelomu 15. a 16. století, ale je nutné zmínit jeho polemické spisy proti učení Martina Luthera. Narodil se asi roku 1460 v Praze. Jeho první vírou bylo kališnictví, avšak záhy se seznámil se spisy Jednoty bratrské, jejíž víru také přijal. Roku 1481 dokončil v Praze studia s titulem bakalář. Na univerzitě se věnoval zejména dialektice a rétorice, soukromě se potom věnoval důkladnému studiu teologických děl, z nichž na něj zapůsobil sv. Augustýn. V té době se také setkal se spisy Petra Chelčického. Na počátku osmdesátých let se tak stal členem Jednoty bratrské, přičemž s sebou přivedl několik dalších významných osobností. Mezi nimi byl také Prokop z Jindřichova Hradce, po jehož vstupu vypukl v Jednotě jeden z velkých sporů - spor o ospravedlnění. Podle bratra Řehoře ospravedlňovali člověka vlastní skutky, zatímco druhé křídlo – mezi nimi i Lukáš Pražský – zastávalo Luterovo stanovisko, kde se ospravedlnění zakládalo na Kristových zásluhách. Bratr Prokop chtěl spor usmířit učením o dobré vůli, podle kterého je třeba k ospravedlnění skutků člověka i skutků Krista. Synoda v Brandýse nad Odrou roku 1490 dala tomuto učení za pravdu. Obě strany se po ní chystali k boji. Lukáš Pražský s druhy byli vysláni do Turecka a Řecka hledat církve podobné Jednotě, avšak neúspěšně. Lukáš se navrátil domu a po polemickém spisu s bratrem Prokopem s názvem *Bárka* došlo k naprostému ústupu Lukášova křídla. Synoda rychnovské roku 1494 oficiálně potvrdila Prokopovo vítězství, Lukáš Pražský se tak dostal do úzké rady a Prokop se stal hlavou Jednoty. Pod taktovkou Lukáše tak došlo k přeměně doposavad sociální společnosti v dobře zorganizovanou církev. Roku 1498 se vypravil do severní Itálie a jižní Francie, aby navázal styky s tamějšími Bratry Valdenskými. Po smrti

příspěvků přednesených na vědecké konferenci Mars Moravicus – Neklidná léta Moravy, Olomouc 2005, s. 171 – 176; Alena NASTOUPILOVÁ, *Nález souboru písemností Matouše Konečného*, Studia Comeniana et Historica 36, 2006, č. 75 – 76, s. 296 – 299.

Matěje Kunvaldského roku 1500 byl zvolen za třetího staršího. Připadl mu úkol hájit novoty zaváděné do učení Jednoty, tak se stalo, že se účastnil jednání s králem Vladislavem II. a stavy, které nebylo úspěšné a tento neutěšený stav skončil až královou smrtí. S přihlédnutím k jeho postavení v církvi se po smrti bratra Tůmy Přeloučského roku 1517 stal prvním starším. Současně vystoupil Martin Luter se svým učením, čímž se započalo Lukášovo poslední a nejslavnější období života. Jeho literární produkce se zaměřila výhradně proti Luterově církvi. Zemřel 11. prosince 1528 v Mladé Boleslavi.¹⁶⁸

Roku 1522 vyšla v českém jazyce Luterova odpověď na otázky, které mu položil Beneš Optát a která se dotýkala i učení Jednoty. V reakci na ni Lukáš Pražský sepsal *Odpověď Bratří na spis Martina Lutera, kterýž německým jazykem učiniv vytisknutí dal, v němž oznamuje co by se mu při Bratřích vidělo za pravé a co v pochybnosti neb v nesrozumění, načež mu zase zpráv podle písem svatých slušnú činí*. V očekávání odezvy byl nucen obrátit se přímo na Lutera, kterému zaslal německý text *Otázek dětinských* a latinský překlad spisu *O pravdě vítězné*. Luter odpověděl vlídně, ale důsledně odsoudil učení Jednoty o svátostech, opětování křtu a celibátu. Lukášova odpověď vyšla roku 1523 v Litomyšli pod názvem *Spis Martina Lutera z řeči německé v českou přeložený, v němž ukazuje, co se mu při Bratřích zdá za pravé a co za pochybné. A to z příčiny Otázek dětinských v jazyku německým vydaných, dotýkaje i spisu O pravdě vítězné Lukášem poslaného*. Tento spis již zůstal bez odezvy, avšak Lukáš nyní vydával spis za spisem, aby zabránil vlivu luteránství na Jednotu, a činil tak až do své smrti roku 1528.¹⁶⁹

2.3.6 Jan Štelcar Želetavský

O životě luteránského kněze a náboženského spisovatele Jan Štelcara Želetavského ze Želetavy nemáme příliš zpráv, které se i tak smršťují převážně na výčet far s jeho působností. Narodil se v Kutné Hoře. Začínal jako servus obce Kouřimi a poté vystřídal

¹⁶⁸ K životní dráze a dílu Lukáše Pražského srov. J. Jireček, *Rukověť* II, Praha 1876; Alena NASTOUPILOVÁ, *Lukáš Pražský a Martin Luther*, Středočeský vlastivědný sborník 20, 2002, s. 33 – 34; TÁŽ, *Postavení bližního v Lukášově myšlení*, in: Komenského poselství člověku a světu. Sborník z mezinárodní vědecké konference, České Budějovice 2000, s. 98 – 104.

¹⁶⁹ Podrobný přehled polemických kontaktů mezi Martinem Luterem a Lukášem Pražským včetně interpretace pramenů srov. Michael ROHDE, *Luther und die Böhmisches Brüder nach den Quellen*, Brno 2007, s. 29 – 108.

několik utrakvistických far ve středních Čechách. Ač horlivý luterán, byl roku 1577 kaplanem na panství katolicky smýšlejícího Jaroslava Smiřického ze Smiřic. Roku 1584 spravoval farnost v Koceradech, pak v Mnichovicích (1586), v Krutech u Kouřimi (1589), odkud byl kvůli svému smýšlení vypovězen 10. prosince 1590, načež se ujal fary ve Velké Bystřici pod Libání. Od roku 1596, kdy působil na faře v Kopidlně, o něm nemáme už žádné zprávy. Zpráva o smrti jeho první manželky roku 1588 napovídá, že patřil k ženatým luteránským kněžím.¹⁷⁰

Z jeho četných děl jasně vystupuje horlivé luteránství a vliv německé kultury. O přijímání novorozenců pojednává spis *Knih nová o původu kněžství Krista Pána, patriarchův, prorokův a apoštolův, a že děti jak za patriarchův a prorokův duchovně vírou, tak nyní ve křtu svatém přijímají tělo a krev Krista Pána, jako i věku dospělého lidé rozumní svátosti oltářní* z roku 1592. Kromě vlastního tématu je cenná podrobnou bibliografií knih o přijímání dětí.

¹⁷⁰ K životní dráze a dílu Jana Štelcara Želetavského srov. Václav PETRBOK, *Jan Štelcar Želetavský*, Listy starohradské kroniky 24, 2001, č. 3 – 4, s. 97 – 99; J. Jireček, *Rukověť II*, Praha 1876.

3. KŘEST JAKO CÍRKEVNÍ UDÁLOST

Nechte dítek jíti ke mně a nebraňte jim, neboť takových jest Království Boží.

(Marek 10,14)

3.1 Katolický křest

Křest představuje církevní svátost, díky níž je člověk vodou a slovem Božím očištěn od prvotního hříchu i všech jiných hříchů a je znovuzrozen a posvěcen v Kristu jako nové stvoření k životu věčnému. Svátosti jsou prostředkem spásy a jsou nástrojem jednoty, utužují jednotu člověka s Kristem i celým křesťanským společenstvím.¹⁷¹ Křtem jsou zažehnána všechna nebezpečí spojená s narozením, zároveň je začátkem křesťanského života a vstupní branou k ostatním svátostem. Tolik katolická dogmatika.

Obřad křtu prošel za svou existenci určitým vývojem. K zásadním změnám došlo na přelomu 12. a 13. století. V důsledku postupující christianizace se změnila cílová skupina, které se křest týkal: z dospělých se přesunula na novorozence. Zpočátku byl křest udělován pouze dospělým osobám biskupy o Velikonocích nebo svatodušních svátcích za přítomnosti shromážděné obce, a baptisteria (prostory vyhrazené křestním obřadům; byla zde do země zapuštěná nádrž s vodou, do níž se vstupovalo po schodech) byla proto stavěna jako samostatné kaple oddělené od katedrál.¹⁷² Zvýšením počtu křtěných osob přestalo být udělování této svátosti výsadou biskupa, křtitelnice se staly součástí všech farních kostelů, křest byl prováděn v kteroukoliv roční dobu a ponoření do vody bylo zredukováno na polévání hlavy.¹⁷³

Voda, zvolená jako prostředek pro symbolickou očistu, byla umístěna ve specifické nádobě - křtitelnici.¹⁷⁴ Vhodná pozice křtitelnice v prostoru kostela nebyla pevně stanovena ani v závěrech pražské synody z roku 1605. Jedinou podmínkou byla přístupnost ze všech stran.¹⁷⁵ Původní tvar křtitelnice měl podobu kalicha, který symbolizuje vykoupění lidstva od věčné smrti. V našich zemích však není doložen; od

¹⁷¹ Srov. Henri DE LUBAC, *Katolicismus. Společenská hlediska dogmatu*, Kostelní Vydří 1995, s. 38 – 44.

¹⁷² Srov. M. Melkesová, *Křestní obřad*, s. 81.

¹⁷³ Do této doby se křtilo třikrát ponořením křtěnce do vody; byl to symbol uložení Ježíše Krista do hrobu a jeho následné vzkříšení.

¹⁷⁴ Ukázka křtitelnice – obrázek č. 7: Křtitelnice v děkanském kostele v Mostě.

¹⁷⁵ Srov. obrázky křtů v příloze.

konce 14. století je známa křtitelnice ve tvaru obráceného zvonu na třech nohách, zvaná též „kupa“ či „kotel“, a tento tvar přetrval až do počátku 18. století bez podstatných změn. Jistá konzervativnost přetrvala i u figurálních motivů. Po roce 1700 doznala forma „kotle“ zvlněných obrysů a nohy byly konstruovány nápadněji. Materiálem byl nejčastěji cín, známy jsou však i kamenné křtitelnice. Církevní nařízení se starala také o ochranu svěcené vody, proto již od 13. století byly křtitelnice opatřovány víky, které se záhy staly objektem uměleckého ztvárnění. Kromě toho zde měl být z rozhodnutí pražské synody umístěn i kus látky, na který se zachycoval prach a nečistoty.¹⁷⁶

Před začátkem obřadu stáli kmotři s novorozencem přede dveřmi kostela. Dítěti tak bylo kvůli přirozenému hříchu odepřen přístup do Nebeského království, ale křtem se měl k Bohu přiblížit. Vlastní křest probíhal ve farním kostele za přítomnosti faráře. Dále byl přítomen hlavní kmotr - „levans“, druhý kmotr - „patrinus“ a další svědci zvaní „testis“. Přítomnost otce nebyla podmínkou a matka měla až do úvodu zakázán vstup do kostela. Novorozence, oblečeného do slavnostního roucha a zpravidla zabaleného do povijanu, přinášel ke křtu hlavní kmotr, případně porodní bába, a také ho po celou dobu obřadu choval na rukou (tak, aby mu mohl kněz polévat hlavičku pravou rukou).¹⁷⁷ Zpravidla byl hlavním kmotrem muž u chlapce a žena u dívky. Další z kmotrů mohl držet rozžatou svíci; tuto funkci někdy vykonávalo menší dítě, zpravidla dítě některého z kmotrů či sourozenec křtěného.

Kromě několika vedlejších obřadů probíhal vlastní křest trojím litím svěcené vody na hlavičku křtěnce, spolu s pronášením závazné formule *‘Ego te baptizo in Nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, Amen’*.¹⁷⁸ Poté, i když ne vždy bezprostředně, byl učiněn zápis do matriky a zaplacen poplatek za církevní úkon.

¹⁷⁶ Podrobněji ke křtitelnicím Václav FABIAN, *Cínové křtitelnice v chrámech pražských*, Památky archeologické a místopisné 24, 1910, s. 19 – 34, 114 – 122; *Dějiny českého výtvarného umění* I-II, Praha 1984 – 1989; Josef ŠŤOVÍČEK, *K chýnovské pozdněrenesanční křtitelnici*, Výběr 16, 1979, s. 161 – 163; Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách I*, Praha 1895.

¹⁷⁷ Při bratrském nebo luteránském křtu bylo dítě bez peřinek a při aktu jej držel na rukou sám kněz.

¹⁷⁸ Srov. *RITUALE PRAGENSE AD USUM ROMANUM ACCOMMODATUM...*, 1731, s. 6.

Právě silný vliv církve zapříčinil velký strach ze smrti nepokřtěného dítěte.¹⁷⁹ Křesťanská nauka zaručovala po smrti vstup do ráje všem lidem, kteří žili bez hříchu, tudíž pokřtěné dítě v případě smrti, mělo zaručenu přímou cestu do ráje. To ovšem vylučovalo, aby Království nebeského dosáhla nemluvnátka, ještě než byla křtem očištěna od prvotního hříchu. I když evangelíci zaručovali po určitém čase možnost spasení tzv. zvláštním způsobem, v katolickém ritu bylo nepokřtěné dítě zatraceno. Proto se rodiče raného novověku více než smrti vlastního dítěte obávali úmrtí dítěte bez dosažení první svátosti.¹⁸⁰ Mohly se tedy vykonávat i tzv. křty v tísní. Křest dítěte, kterému bezprostředně po porodu hrozila smrt, mohl provést laik, nebo dokonce nepokřtěný člověk. Nejčastěji jej vykonávala sama porodní bába. Podmínkou byla znalost křestní formule pronesené při polévání. Polít dítě vodou stačilo jedenkrát, nebylo nutné znát pohlaví a dávat dítěti hned jméno. Takovému křtu nemuseli být přítomni žádní kmoťři. Od 17. století bylo povinností rodičů zajistit novorozenci křest ve farním kostele, a to do devíti dnů od případného provizorního křtu, pokud pominulo nebezpečí smrti.

Před započítím samotného obřadu musel farář prověřit, zda-li dítě nebylo už pokřtěno; druhým křtem by se totiž dopustil svatokrádeže. Tato otázka byla na církevních sněmech řešena a objevuje se i v závěrech pražské synody. Problémy se

¹⁷⁹ Smrtí dítěte a jeho vnímáním v raném novověku se zabývali P. Král, *Smrt a pohřby*, zejména s. 142 – 148; Beatrix BASTL, *Der Herr gibt, der Herr nimt. Bemerkungen zur Geschichte von Kindheit und Tod im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, in: *Triumph des Todes?*, Eisenstadt 1992, s. 64 – 82, 256 – 269; Jean DELUMEAU, *Strach na Západě ve 14. – 18. století*, Praha 1997 – 1999.

¹⁸⁰ Od poloviny 13. století se utvářela představa o podobě a systému onoho světa. Vedle tří základní částí – ráje, očištěnce a pekla – se objevily také dva limby. Jednalo se o limbus spravedlivých (zde pobývali spravedliví lidé zesnuvší před zavedením křtu a vtělením Ježíše Krista; tento limbus Ježíš vyprázdnil, když sestoupil do pekla a vyvedl spravedlivé do nebes) a limbus nevinátek, kde pobývali novorozenci, kteří zemřeli před pokřtěním. Po dlouhé době, kdy byli odsouzeni k pekelným mukám, pro ně bylo vyhrazeno toto místo, kde odpočívali bez trestu, avšak také bez možnosti spatřiti Boha. Srov. Jacques LE GOFF – Niclas TRUONG, *Tělo ve středověké kultuře*, Praha 2006, zejména s. 76 – 78. Dále Jacques LE GOFF, *Zrození očištěnce*, Praha 2003; Jacques LE GOFF (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999; Peter DINZELBACHER, *Poslední věci člověka. Nebe, peklo, očištěnce ve středověku*, Praha 2004.

týkaly hlavně provizorních křtů po porodu, odložených dětí a sirotek potulných žen. Vliv na ně měla nedostatečná administrativa, nepřesné církevní obvody a migrace lidí.

Závěry pražské synody z roku 1605 se týkaly také místa křtu. Obřad měl probíhat výhradně ve farním chrámu; zde stála křtelnice a byly tu uloženy i matriční knihy pokřtěných. Faráři však nesměli křtít zdravé dítě, jehož rodiče nenáleželi do místní farnosti; měli mít povědomost o všech věřících ve svém obvodu, aby se vyvarovali pokřtění dítěte lidem bez řádné křesťanské morálky a také administrativním nesrovnalostem. V této době však panovala v Čechách nejednotná církevní správa a tento požadavek byl řešen jen s velkými obtížemi. Po roce 1620 se stal dokonce nesplnitelným, neboť po vypovězení nekatolických kněží byl nedostatek katolických duchovních a několik desítek far zůstalo neobsazeno. Katolická církev tento problém řešila spojováním far do obrovských správních celků.

V souvislosti s obřadem křtu je nutné se krátce zmínit také o rituálu úvodu, při kterém byly ženy znovu uvedeny do společnosti. Úvod neboli „požehnání ženám po porodu“ se odehrával po uplynutí šesti neděl po porodu; matka byla po tu dobu izolována od okolí, nesměla vejít do kostela a vůbec nesměla opustit dům. Podle katolické církve se jednalo o akt poděkování Bohu za narození a pokřtění dítěte. Odehrával se v kostele za účasti matky, dítěte a kmoter; poté co byla farářem přivedena do kostela, matka poklekla před oltářem a farář se za ni pomodlil a požehnal ji. Nakonec obešla s rozžatou svící oltář, čímž se zbavila vlivu tajemných sil. Ačkoliv i úvod měl svá církevní nařízení (požehnání mohla dostat pouze vdaná žena), byl vnímán především jeho magický rituál. Žena byla zbavena škodlivého vlivu nečistých mocností a mohla se zapojit do společnosti ostatních vdaných žen a do normálního života. Církevní obřad úvodu byl doprovázen velkou hostinou pro ženy, které matce nosily během šestinedělí neboli „do kouta“ jídlo či tvořily doprovod při úvodu.¹⁸¹ Naopak podle luteránů procházela žena během těhotenství, porod a šestinedělí obdobím největší neposkvrněnosti před Bohem, protože to jsou stavy spjaté s obzvláštním požehnáním a

¹⁸¹ K tomuto tématu srov. Zikmund WINTER, *Z rodiny a domácnosti staročeské I – II*, Praha 1911, 1912; Václav KNETL, *Nesrovnalost při úvodě šestinedělek*, Rádce duchovní 7, 1900, s. 636 – 640; Václav STÝBLO, *Úvod šestinedělek*, Časopis katolického duchovenstva 38, 1897, s. 30 – 39.

boží milostí.¹⁸² V takovém případě úvod nebyl očištným rituálem, ale jistým druhem poděkování za úspěšný porod a prosbu o další boží podporu.¹⁸³

Úkony a chování spojené s narozením a křtem dítěte podle předepsaného církevního obřadu často doplňovaly tradované magické a pověrečné rituály.¹⁸⁴ Toto prolínání duchovní a sociální stránky přechodového rituálu se nejvíce odráží nejen ve výše uvedeném obřadu úvodu, ale také ve funkci kmotra.

Křtem byl novorozenec zbaven prvotního hříchu a zároveň uzavíral smlouvu s Bohem, na základě které mu bylo zaručeno pozemské i nebeské blaho. Na oplátku musel složit slib boje proti hříchu a vyznávat jedinou pravou víru až do smrti. A protože ještě nevládl vlastním rozumem, a tudíž ani osobní vírou, mohl přijmout křest, pouze pokud za něj víru dosvědčili jeho kmotrové. Kmotr měl pečovat o duchovní blaho dítěte a měl se spolupodílet na jeho výchově. Důležitým dodatkem katolického ritu se stal požadavek, aby dítě bylo vychováváno ve víře, která byla slíbena při křtu.

K osvětlení požadavků církve na osobu kmotra přispěly závěry pražské synody z roku 1605. Hlavní požadavek byl, aby kmotr žil příkladnou katolickou morálkou a dával dítěti svým chováním a způsobem života vzor správného křesťana. Proto se kmotry nemohly stát osoby nevěřící, kacíři, exkomunikovaní, pod kletbou, ale ani děti mladší 14 let, které dosud nepřijaly svátost oltářní. Zcela zakázána byla tato role mnichům, jeptiškám a abatyším. Kněžím se kmotrovství nezakazovalo, neměli se však této službě ochotně propůjčovat. Kmotřenec měl být vzděláván k životu křesťanskému, aby nesměřoval ke hříchu, antikristům a bludům, ale naopak miloval spravedlnost a udržoval lásku k druhým. Měl být také poučen o základech katolické církve a obeznámen se čtyřmi základními články křesťanské doktríny - Vyznáním víry, Desaterem božích přikázání a modlitbami Anděl Páně a Otčenáš. Před křtem měl farář prověřit, zda přítomní dospělí lidé mají tyto potřebné znalosti. Vyloučení z funkce

¹⁸² Srov. Ulrike GLEIXNER, *Todesangst und Gottergebenheit. Die Spiritualisierung von Schwangerschaft und Geburt im lutherischen Pietismus*, in: Barbara Duden – Jürgen Schlumbohm – Patrice Veit (edd.), *Geschichte des Ungeborenen. Zur Erfahrungs- und Wissenschaftsgeschichte der Schwangerschaft 17. - 20. Jahrhundert*, Göttingen 2002, s. 76 – 77.

¹⁸³ Srov. Eckhard STRUCKMEIER, *Vom Glauben der Kinder im Mutter-Leibe. Eine historisch-antropologische Untersuchung frühneuzeitlicher lutherischer Seelsorge und Frömmigkeit im Zusammenhang mit der Geburt*, Frankfurt am Main 2000, s. 73.

¹⁸⁴ Blíže Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004; Václav FROLEC (ed.), *Čas života. Rodinné a společenské svátky v životě člověka*, Brno 1985.

kmotra byli zejména němí, duševně nemocní a postižení lidé, ale také rodiče křtěného dítěte.¹⁸⁵ Pražská synoda povolovala na základě Tridentského koncilu účast na křestním obřadu jen dvěma kmotrům „Během obřadů spočívalo dítě na ruku muže či ženy označovaných jako *levans*, rozžatou svíci držel pravděpodobně druhý kmotr v pořadí, zvaný *patrinus*, a ostatní, tzv. *testes*, pouze přihlíželi jako svědci.“¹⁸⁶ Maximální počet kmotrů nebyl ustanoven, neboť do matriky se uváděly pouze osoby vystupující v roli hlavního a druhého kmotra, avšak praxe byla zcela jiná.¹⁸⁷

3.2 Křest z pohledu konfesí

S rozštěpením jednotné církve v polovině 16. století vznikly spolu s různými konfesemi také rozdílné názory na význam a podstatu křtu.¹⁸⁸ Kromě toho se objevovaly protikladné názory také na jeho průběh; nejvíce se polemizovalo o opodstatnění jednotlivých ceremonií.¹⁸⁹

¹⁸⁵ U kmotra se předpokládalo, že v případě úmrtí otce i matky převezme výchovu dítěte i jeho hmotné zajištění.

¹⁸⁶ M. Melkesová, *Křestní obřady*, s. 141.

¹⁸⁷ Srov. kapitola 4. Křest jako společenská událost.

¹⁸⁸ Celkový přehled o církevních dějinách českých zemí v raném novověku srov. Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin II*, Řím 1987. Obecně k otázce konfesí a konfesionalizace v evropských dějinách na příkladu novodobé německé historiografie srov. Anton SCHINDLING, *Utváření konfesí, konfesionalizace a multikonfesionalita jako základní problém evropských dějin v 16. a 17. století. Nová německá literatura k problematice*, Český časopis historický 106, 2008, č. 1, s. 80 – 108. Konfesijní rozdělení Čech z pohledu šlechty, srov. Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, Český časopis historický 98, 2000, č. 3, s. 476 – 540; Josef HRDLIČKA, *Slavatova obrana jezuitského řádu a jeho představy o konfesijním uspořádání Čech ve dvacátých letech 17. století*, Folia historica bohemica 23, 2008, s. 225 – 248. Nejzásadnější církevní ideje popsal Mark SHAW, *Deset významných idejí církevních dějin. Kořeny evangelikální tradice*, Brno 2001.

¹⁸⁹ Katolíci spatřovali v luteránských a bratrských obměnách obřadu vzdor papeži a koncilům. „Papeži též navzdory nechtějí se zpovídati, ani postiti, ani Svátosti přijímati...Papeži také navzdory i Conciliim Luther duchovním osobám dopouští jednu, dvě, neb tři kuběny...Papeži navzdory nechtějí svého biritku neb klobouku z hlavy snímati, když se na kazatelnicu neb jinde jmenuje Nejsvětější jméno, Ježíš.“, srov. Georg SCHERER, *Rozmlouvání křesťanské o ceremoniích a řádech posvátných křtu svatého, mezi farářem katolickým a babou luteránskou*,

Jednota bratrská¹⁹⁰ jako ryze česká církev vycházela z učení Petra Chelčického,¹⁹¹ které jako jediný prostředek ke spasení spatřovalo příklon přímo ke Kristu prostřednictvím Bible a upřímné víry v srdci. Proto tato dogmatika zavrhovala papeže, tedy vše, na čem stála katolická církev. Učení Martina Luthera se v mnoha rysech (život podle evangelia, brojení proti odpustkům apod.) shodovalo s učením českého heretika Jana Husa, proto se k němu začali hlásit čeští přívrženci přijímání podobojí, ze kterých se nakonec vydělila frakce tzv. novoutrakvistů.¹⁹² Luteráni odmítali uctívat Pannu Marii i další svaté, odmítali papežství i mnišství, hierarchické uspořádání církve a víru ve spasení na základě dobrých skutků. Základem pro vykoupení se stala Bible a Ježíš Kristus. Věřili, že jedinec dosáhne spásy pouze zásluhou boží milosti, nikoli na základě vlastních skutků. S tím souviselo přesvědčení, že jen čistá víra jim bude před Bohem ospravedlněním. Luteráni na rozdíl od katolíků podřizovali svoji církev světské moci a jejich kněží se směli ženit. Staroutrakvisté se od katolíků lišili pouze přijímáním z kalicha a tím, že slavili svátky Jana Husa a Jeronýma Pražského. Mši svatou však celebrowali latinsky, uznávali svaté a Pannu Marii, konali procesí a zpovědi.¹⁹³

kteřáž dítky ke křtu nosívává, Litomyšl 1591, s. 13 - 14.

¹⁹⁰ K dějinám Jednoty bratrské srov. Josef Th. MÜLLER – František M. BARTOŠ, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1923; Rudolf ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957. Podrobný stav bádání o Jednotě bratrské (s přihlédnutím k poměru k Martinu Luterovi) podává předmluva v knize Michaela Rohdeho, srov. M. Rohde, *Luther und die Böhmischen Brüder*, s. 3 – 24.

¹⁹¹ Rozdíly v pojetí svátostí u jednotlivých konfesí se zabýval Antonín Lenz. V několika studiích vedle sebe postavil katolickou dogmatiku, Chelčického učení o křtu a svátostech, pojetí Jana Viklefa a Jana Husa. Jeho závěry jsou však poznamenány nekritickým příklonem ke katolicismu. Srov. Antonín LENZ, *Učení Petra Chelčického o křtu, zvláště o křtu nemluvnat, a učení katolické*, Praha 1885; TÝŽ, *Petra Chelčického učení o sedmeru svátosti a poměr učení tohoto k Janu Viklifovi*, Praha 1889; TÝŽ, *Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší Jednoty českých bratří, a Táborů k nauce valdenských, Jana Husi a Jana Viklifa*, Praha 1895. Vlastní Chelčického výklad svátostí srov. Petr CHELČICKÝ, *Zprávy o svátostech – O rotách českých – O nejvyšším biskupu pánu Kristu*, Praha 1980.

¹⁹² K otázce novoutrakvismu srov. Zdeněk V. DAVID, *Celistvost církve pod obojí a otázka novoutrakvismu*, Český časopis historický 101, 2003, č. 4, s. 882 – 910.

¹⁹³ Srov. Jan KILIÁN, *11. 12. 1617. Zboření kostela v Hrobu. Na cestě k defenestraci*, Praha 2007, s. 15 – 21.

Spolu s katolickou církví byla Jednota bratrská zajedno, že při křtu se jedinec skrz vodu znovuzrodil z Ducha svatého jako nové stvoření. Křest probíhal potopením nebo politím vodou, a to jednou nebo třikrát, přičemž se také pronášela formule: „Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“,¹⁹⁴ která ale sama o sobě nebyla nutná k dosažení křtu. Obřad prováděl biskup nebo kněz, avšak mohl ho provést i laik, který byl pevné víry. Zároveň křest v evangelickém pojetí neznamenal přijetí do církevního společenství (to bylo určeno pouze pro vyvolené), tudíž nezaručoval ani cestu k dalším svátostem.

Křest byl neplatný, pokud ho prováděl duchovní, který se dopustil smrtelného hříchu a který nebyl pravověrný, tudíž jiného vyznání než evangelického. Zprvu proto byli noví členové Jednoty znovu křtěni, od čehož však bratři od konce 16. století upustili.¹⁹⁵ Právě vývoj a proměny v učení jak Jednoty bratrské, tak luteránů – označované jako nejednotnost - sloužilo katolíkům jako hlavní argument v polemikách. Odkazovali na to, že zakladatelé Jednoty a Martin Luter tvrdí něco, co poté jejich následovníci považují za blud.¹⁹⁶

Vývojem prošlo také evangelické učení o odpuštění prvotního hříchu. Zatímco v katolické dogmatice novorozeňata dosáhla odpuštění již skrze křest, v evangelickém učení byl křest prostředkem k závazku rodičů¹⁹⁷ i kmotrů, aby dítě vedli k pravé a živé víře, protože jedině skrze ní mohlo dojít spásy.¹⁹⁸ Původní Bratři tedy žádali udělování křtu dospělým jedincům, ne dětem, neboť spolu s Luterem viděli moc křtu ve víře toho, který křest přijímá. Jednota bratrská konce 16. století však už dopřávala spásu a očištění od prvotního hříchu i novorozencům, kteří brzy po křtu umřeli; na druhou stranu přeživší děti se musely dříve než šly k prvnímu přijímání vyzpovídat z prvotního hříchu

¹⁹⁴ Srov. příloha č. 6: Agenda aneb Služba křtu svatého.

¹⁹⁵ Srov. *CONFESSIO aneb Počet z víry a učení i náboženství Jednoty Bratří Českých*, Amsterdam 1662, s. 61 – 65.

¹⁹⁶ Srov. Václav ŠTURM, *Srovnání víry a učení Bratří starších, kteří sebe sami Zákona Kristova, jiní je Waldenskými a Boleslawskými, finí pak Pitharty jmenují, v němž se o jejich oddělení, nestálosti a vrtkavosti a některých bludných artikulích vypisuje*, Litomyšl 1582, s. 205 – 208.

¹⁹⁷ K instituci manželství v Jednotě bratrské srov. Jindřich HALAMA, *Sociální učení českých bratří 1464 – 1618*, Brno 2003; Martin NODL, *Manželství v rané Jednotě bratrské*, in: Vladimír Urbánek – Lenka Řezníková (edd.), *Mezi Baltem a Uhrami. Komenský, Jednota bratrská a svět středoevropského protestantismu. Sborník k počtě Marty Bečkové*, Praha 2006, s. 131 - 147.

¹⁹⁸ Srov. *O obyčejích a řádích starých Bratří Českých*, Drážďany 1709, s. 85 – 90.

před bratrským knězem. Pro katolické duchovní bylo toto dvojité očišťování nepochopitelné.

Hlavní ceremonií celého křtu je styk dítěte se svčcenou vodou za pronesení dané formule. Luteránům a Bratrům však nevalil křest i jinou tekutinou než vodou a stoupenci Lutera dokonce připouštěli změnu i ve křtící formuli, neboť po ně bylo nejdůležitější „když se to ve jménu Božím a ne ve jménu člověka děje“.¹⁹⁹ Dávali větší důraz na víru křtěného než na osobu křtitele, což katolíci považovali za hřích. Pravý křest byl podle katolíků uskutečněn jak pokropením či politím, tak ponořením dítěte do svčcené vody. Co se týče počtu pokropení svčcenou vodou, byli katoličtí duchovní tolerantní a nechávali farářům volnou ruku podle zvyku v jejich regionu. Buď se dítě pokropilo jednou, nebo třikrát, což bylo obvyklejší.

Luteráni odmítali katolické svčcení vody o Velikonocích a Letnicích. Ke křtu byla přinášena voda vždy čerstvá, protože podle jejich učení je vše od Boha posvěcené. Naopak v katolickém prostředí bylo dovoleno použít vodu jakéhokoliv původu jen v případě nouze. Jak již bylo řečeno, katolický ritus světil vodu v křtelnicích o Velikonocích a Letnicích tím, že do něj byla postavení svíce „paškál“ s pěti kusy vonného kadidla. To má samozřejmě svoji liturgickou symboliku: velikonoční svíce dosvědčovala, že znovuzrození dítěte bylo dosaženo prostřednictvím smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista, přičemž pět kusů kadidla symbolizovalo jeho rány při mučení.²⁰⁰

Křest ve všech konfesích prováděl vždy duchovní. Jedinou výjimku povolovala katolická církev v případě naléhavého křtu, kdy se dítě narodilo polomrtvé a nebylo možno ho dopravit včas ke knězi. V tom případě ho mohl pokřtít přítomný muž nebo žena [!] obecným jazykem. Všechny porodní báby proto měly dobře znát základní formuli: Já tě křtím ve jméno Otce, i Syna, i Ducha svatého, Amen. Tyto křty v tísni se

¹⁹⁹ D. Martina *Luthera Katechismus český a německý...*, Drážďany 1709, 60 – 68.

²⁰⁰ „Církev S[vatá] tím nás vyučuje, že smrt a zmrtvýchvstání Kristovo skrze milost Ducha S[vatéh]o Křtu S[vatému]u moc dávají a v něm nové naše rození působí, což i svíce velikonoční, jenž Paškál sluje, na rozum dává, a Krista Pána s jeho drahými a chutně vonnými ranami (když po svém umučení v novém světle a oslaveném těle zmrtvých vstáti ráčil) pěkně vyznamenává: a z té příčiny za starodávna, nejvíce času velikonočního a letničního, noví křesťané bývali křtěni a v bílé roucho oblečeni, odkudž i Bílá sobota sluje.“ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 27.

samozřejmě staly terčem útoku luteránů i Jednoty bratrské. Ve svých kritikách se ptali jak to, že ženy mohly křtít, když nesměly sloužit žádný katolický obřad.

Další rozbroj způsobovala křtitelnice. Jejím prostřednictvím se připomínal hřích, který byl z člověka při křtu odňat, a zároveň měla sloužit jako svědomí správného nebo naopak hříšného života. Zdobné a nákladné křtitelnice v katolických kostelech luteráni, bratři i kalvíni striktně odmítali - z obavy ze zneužití svěcené vody k nepravostem - a v jejich kostelech byly nahrazeny měděnými mísami.

Obřad luteránského a bratrského křtu byl velice podobný. Oproti katolickému byl prostší, bez většiny ceremonií - foukání, sůl, křížmo, svíce - a duchovní prováděl tento rituál výhradně v národním jazyce, nikoliv v latině.²⁰¹ Kalvínský ritus šel ještě dál. Byla zakázána ceremonie odřikání d'ábla a děti směl křtít výhradně kněz nikdo jiný, a to ani v případě nutnosti. Navíc kalvíni tvrdili, že děti před i po křtu už mají vykoupení zajištěno skrz víru svých rodičů. Albigenští měli podobné učení jako protestanté, avšak s tím rozdílem, že úplně popírali křest a zmrtvýchvstání.²⁰²

Jednou z velice diskutovaných a rozporuplných ceremonií křtu bylo zaklínání d'ábla. I v tomto bodě se podle katolické obhajoby projevuje nejednotnost luteránů, neboť Luter každému knězi zaklínání d'ábla při křtu předepisoval, a to tak, že má říci: „*Vyjdi nečistý Duchu, ve jménu Otce†, ²⁰³ i Syna†, i Duchu S[vatéh]o†, aby vyšel a odstoupil od tohoto služebníka Jezu Kristova, Amen.*“²⁰⁴ Avšak luteráni se v pozdější době této ceremonie zřekli. Stoupenci Kalvína a Jednoty bratrské ji ve své liturgii vůbec neměli. V těchto konfesích byla považována za výmysl papeže. Podle katolického učení tkvěl význam zaklínání d'ábla neboli exorcismu v tom, že to byla jediná věc, která působila Satanovi bolest. Díky němu se také znásobovala čest a sláva Nejsvětější Trojice.²⁰⁵

²⁰¹ Latinský jazyk byl podle katolíků starobylý, známý po celém světě a požíval veliké vážnosti, což je opravňovalo k jeho používání při církevních obřadech. Navíc symbolizoval jednotu křesťanské církve.

²⁰² Část, kde autor srovnává učení různých církví a sekt, je v polemickém tisku Andržeje JURGIEWICZE, *Pátého evangelium vyvolávači, nejstarší a nejvznešenější nekdos a žádný, kteří se v poběhlé skryté, neznámé a nevidomé protestantské církvi až do Martinka Zwingla a Kalvína pokrývali, z zatmělého za kampi vyvlečení*, 1602.

²⁰³ † značí, že na tomto místě se má kněz pokřžovat.

²⁰⁴ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 28.

²⁰⁵ Formule k exorcismu srov. *Rituale Pragense*, s. 21 – 22.

Následovalo dýchnutí na dítě předznamenávající, že novorozeně přijímá nové zrození skrze Ducha Svátého. Po vdechnutí dal kněz dítěti do úst sůl se slovy: „*Přijmiž sůl moudrosti, aby prospěšna tobě byla na smilování k životu věčnému. Pokoj buď s tebou i s Duchem tvým.*“ Zde se katolická církev odvolává na Bibli, kde se Ježíš Kristus zmiňuje o dvou věcech, o soli a o pokoji.²⁰⁶ Sůl znamenala moudrost, pokoj pak bratrskou lásku a svornost. Moudrost v duchovním smyslu má čtyři významy: rozumí se jí samotný Ježíš Kristus, syn Boží; také značí duchovní a Nebeskou moudrost; je to i všudypřítomná křesťanská ctnost; v neposlední řadě znamená i zkrocení tělesných nebezpečností, hříchů těla, aby člověk stále zůstal v nevinnosti, kterou křtem získal; nakonec moudrost pomáhá i tomu, aby pokřtěný nesešel z cesty, po níž vyšel skrz křest z hříchu. I tato ceremonie byla v evangelické i luteránské konfesi zesměšňována, i když Luteráni ji neužívali teprve od poloviny 16. století.²⁰⁷

Dalšího luteránského i bratrského odmítnutí se dostalo ceremonii, kdy kněz dítěti pomazal obě uši a chřípí „blátem“ ze země a slin, což odkazuje na Ježíšův skutek, kdy uzdravil hluchého, slepého a němého člověka.²⁰⁸ Jako argument uváděli, že se při křtu nevrací žádnému slepému zraku, hluchému sluchu ani němému řeči. Avšak katolíci neviděli v nekřtěném člověku nic jiného, než slepého, němého, hluchého a nuzného člověka. Křest lidem osvěcuje vnitřní oči, otvírá uši a rozvazuje jazyk.

Dítě bývalo při křtu několikrát knězem označeno znamením kříže, čímž luteráni nejen při křtu, ale i při ostatních ceremoniích opovrhli. Katolíci však znamení kříže hájili tím, že znamení kříže je tradiční zvyk už od počátků církve.²⁰⁹

²⁰⁶ „*Mějte sůl v sobě sami, a pokoj mějte mezi sebou.*“ /Marek 9,50/

²⁰⁷ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 36.

²⁰⁸ Srov. Matouš 12,22-23.

²⁰⁹ „*Připomíná nám to, že na křtu s[vatém] pod krvanou korouhev ukřižovaného hejtmana našeho Krista Pána zapisujeme, abychom pod ni statečně bojovali a rytířovali proti všem nepřítelům našim Duchovním, totižto proti hříchu, tělu, světu, ďáblu. Druhé, že skrze kříž a umučení Pána Krista na tomto světě odpuštění hříchův našich a opravdové spravedlnosti: na onom pak věčné slávy a radosti i spasení jistotně dosahujeme a nabýváme. Třetí, učí nás, abychom nic jiného znáti nežádali, jedině Ukřižovaného, v ničemž jiném se nechlubili, v jiném naději a útočiště své nepokládali, jedině v kříži Páně... Čtvrté, abychom kříž Kristův a jeho od dětinství na sebe brali a jej se vši trpělivostí, zapíráním samých sebe, po všechny dni života našeho za ním nosili. Páté, když ďábel, pekelný pes, to znamení na nás spatřuje, te[h]dy vzpomíná na Davidovu hůl, kterouž hlava jeho potřina[?] a zbita jest...tím častěji se S[vatým] křížem poznamenáváme s pobožným vzýváním jména Božího, a tím způsobem tomu*

Naopak ceremonii „svatého čtení“²¹⁰ používali jak katolíci, luteráni, bratři i kalvíni, ačkoliv to nebylo zachyceno v Bibli. Proto se tato ceremonie stala argumentem v polemikách katolických autorů. Ti poukazovali na to, že luteráni, kalvíni i bratři hlásali, že neuznávají nic, co není zachyceno v Bibli, vše ostatní považovali za výmysl lidí, resp. papeže. Čtení o malých dětech mělo připomenout všem, kteří odmítali nebo nějak pozměňovali křest, že tímto odírají dětem spásu a dostažení Království nebeského.

Prvkem katolického ritu bylo, že se od křtěného vyžadovalo zjevné vyznání křesťanské víry, přičemž se kněz ptá: „*Věříš-li v Boha Otce všemohoucího, stvořitele Nebe i Země?* Kmotr: *Věřím.* Kněz: *Věříš-li i v Jezu Krista, syna jeho jediného, Pána našeho, narozeného a ukřižovaného?* Kmotr: *Věřím.* Kněz: *Věříš-li také v Ducha Svatého, svatou církev obecní, svatých obcování, hříchům odpuštění, těla z mrtvých vzkříšení a život věčný?* Kmotr: *Věřím.*“²¹¹ S touto ceremonií souvisely konfesijní rozpory, ke komu měly být směřovány otázky ohledně výuky budoucí víry, jestli k dítěti, nebo ke kmotrům. Bratři, luteráni a kalvíni otázky směřovali ke kmotrům, katolíci k dítěti.

Symbolika se skrývá i v následující ceremonii. Obřad pomazání spočíval v tom, že se dítě potřelo olejem na prsou a na plecích, přičemž kněz říkal formuli: „*Já tě pomazávám olejem spásy ve jménu Ježíše Krista Pána našeho, abys došel života věčného. Amen.*“²¹² Prsa se mazala, aby se v těle jedince neskrývalo žádné zlo a aby srdce i mysl byly utvrzeny ve víře ve Svatou Trojici. Pomazání mezi plecemi mělo křtěného vést k dobrým skutkům skrze slávu Boží. Luteráni tuto ceremonii však absolutně zavrhlí a katolické faráře kvůli ní nazývali „kolomazníky, olejníky a špikovníky“.²¹³ Podle katolických duchovním se tato ceremonie při křtu užívala od *pekelnému...psu vždy ukazujeme ten pravý kyj a hůl, níž jest ubit.*“ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 46 – 47.

²¹⁰ Čtení o malých dětech znělo takto: „*To[h]o času podávali Ježíšovi dítě, aby se jich dotýkal a modlil, ale Učedníci jim domlouvali. Ježíš pak řekl jim: Nechtež dítě a nebraňte jim ke mně jíti, neb[o]ť takových jest Království Nebeské. Zajisté pravím vám, kdožkoliv nepřijme Království Božího jako maličtí, nevejde do něho. Tehdy objímaje je a vzkládaje na ně ruce, požehnání jim dával.*“ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 52.

²¹¹ Srov. *Rituale Pragense*, s. 23 – 24.

²¹² „*Ego te linio † oleo salutis in Christo Jesu Domino nostro, ut habeas vitam aeternam. Amen.*“ Srov. *Rituale Pragense*, s. 23.

²¹³ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 61.

počátku křesťanství. A jaký duchovní význam přikládá katolická církev tomuto obřadu křtu? Olej symbolizuje milost, dobrotivost, milosrdenství, stejně jako „kousavé“ víno, přísnost, ostrost, spravedlnost. Olej také připomínal, že člověk představoval olivovník, ze kterého se skrze křest stává strom s kvalitními plody a silnými kořeny. Také napomínal křtěného, aby nebyl jeden z bláznivých panen, kterým se oleje nedostalo, protože byly od svatby odloučeny, ale naopak aby byl jednou z moudrých panen, které měly olej ve svých lampách a s ženichy byly připuštěny na věčnou svatbu do „radosti věčné“. Olej odkazoval i na starodávný zvyk rytířů a zápasníků mazat se olejem, což znamenalo, že člověk hned od křtu až do své smrti musí jako statečný rytíř a bojovník zápasit proti ďáblu, tělu, hříchu a světu, aby mohl pro sebe získat „korunu věčné slávy a radosti vítězné“.²¹⁴

Největší pozornost byla v polemikách o křtu věnována potvrzení právoplatnosti užívání křížma (lat. *chrismo*), jímž byly děti pomazány při křtu na vrchu hlavy. Volba této části těla naznačovala, že Ježíš Kristus je hlavou všech křtěných a také že z jeho hlavy pochází duchovní dary a milost. Křížmo mělo několik sakrálních významů. V první řadě symbolizovalo samotného Ježíš Krista, neboť jako se v křížmu scházejí dvě věci – čistý olej a vonný balzám, tak i v Ježíši Kristu se setkávají dvě stránky jeho podstaty, božská a člověčí. Olej značil člověčenství, balzám božství. Dále vlastní jméno Kristus v překladu znamená pomazaný, věřící se pak nazývají Christiani, to jest pomazaní. Za třetí byly ve Starém Zákoně králové a kněží mazáni křížmem, což mělo znázorňovat, že ze všech křesťanů byli při křtu učiněni králové a kněží. V neposlední řadě představuje podobenství.²¹⁵ Křížmo po křtu znamenalo spasení, pokoj, radost nad tím, že všechny hříchy z pokřtěného byly odejmuty a že Bůh je s ním spokojen. Luteráni opět tuto ceremonii odmítali.

Po pomazání křížmem oblékl kněz dítě do bílé košilky nebo povijanu, přičemž řekl: „*Přijmiž roucho bílé a neposkrvněné, abys je nesl před Kristovu stolicí a došel života věčného.*“²¹⁶ Bílé roucho značilo vnitřní bělost, kterou přijala duše skrz křest, a zároveň svatební roucho, kterým má být každý oděn v den, kdy předstoupí před Boha;

²¹⁴ Srov. TAMTÉŽ, s. 63.

²¹⁵ „*Rovněž jako ta zelená větvička olivová, kterouž holubice do onoho korábu přinesla nic jiného neznamenal, než radost, pokoj, potěšení, štěstí a dobré povětrí, že potopa pominula, božská pokuta přestala a hněv Boží se ukrotil...*“ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 82.

²¹⁶ „*Accipe Vestem candidam, quam immaculatam perferas ante Tribunal Domini nostri Jesu Christi, ut habeas vitam aeternam. Amen.*“ Srov. *Rituale Pragense*, s. 25.

kdo ho mít nebude, bude svržen do temnoty. Znamená také vnitřní radost a obveselení Ducha, a zároveň andělskou čistotu a nevinnost, která se přijímá při křtu. V neposlední řadě symbolizuje radostné vzkříšení Ježíše Krista a skvoucí jasnost vyvolených v budoucím vzkříšení, k nimž dostali lidé právo skrze křest. Luteráni i Bratří také košilku dítěti při obřadu oblékali, avšak učili, že „křest hříchu přirozeného neodnímá ani nesmývá, ale že zůstává na dítěti“.²¹⁷

Při poslední ceremonii se dítěti do ruky dávala hořící svíce. Znamenala, že pokřtěný bloudil v temnotách, ale že nyní už je díky křtu osvícen Bohem. Dítě se tal stalo synem světla, jehož záře měla před lidmi svítit, aby lidé viděli dobré skutky Boha a velebili ho. Kněz tedy podal dítě svíci se slovy: „*Přijmž svíci hořící neposkvřněnou jako ochránce křtu tvého, zachovajíc přikázání Boží, abys až přijde Kristus na svatbu, mohl jemu se všemi vyvolenými v nebeské síni v cestu přijíti a dojíti života věčného. Amen. Jdi v pokoji a Pán Bůh budiž s tebou. Amen.*“²¹⁸

²¹⁷ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 82.

²¹⁸ „*Accipe Lampadem ardentem et irreprehensibilis custodi Baptismum tuum, serva Dei mandata, ut, cum Dominus venerit ad nuptias, possis occurrere ei, unam cum omnibus Sanctis in Aula coelesti, habeasque vitam aeternam et vivas in saecula saeculorum. Amen. Vade in pace et Dominus sit tecum. Amen.*“ Srov. *Rituale Pragense*, s. 25 – 26.

4. KŘEST JAKO SPOLEČENSKÁ UDÁLOST

Vedle sakrálního významu obřadu křtu nelze opominout ani jeho společenský rozměr. Křtem byla dovršena poslední fáze přechodového rituálu narození. Po odloučení v podobě šestinedělí došlo k přijetí, ke vstupu nového člena do společnosti.

4.1 Křest

Tradiční pojetí manželství předpokládá, že jeho naplněním je narození dítěte. Nejinak tomu bylo také v raném novověku. Rodiče vnímali své potomstvo jako kontinuitu – pokračování jména, rodiny. Avšak špatná hygiena a nedostatečná lékařská péče často zapříčinily smrt dítěte; nejkritičtější byl první rok po porodu. O to větší radost přinášel novorozenec, který přežil. Se stejnou láskou a vděčností pohlížel manžel na svoji ženu.²¹⁹ Mnohé z žen stál porod život.²²⁰ Tím více lidé upínali své zraky, vděčnost a modlitby k Bohu.

²¹⁹ Možnou pramennou základnu pro výzkum genderových rolí v životě raně novověké společnosti naznačil Pavel KRÁL, *Muž a žena mezi přechodovými rituály rodinného života v raně novověkých pramenech*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Společnost*, s. 425 – 439. Dále Susanne Claudine PILS, *Gender/Spiel/Räume. Zur Konstruktion weiblicher und männlicher Rollen in der frühen Neuzeit*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Společnost*, s. 441 – 459. K postavení ženy ve společnosti srov. Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000; Anna CÍSAŘOVÁ - KOLÁŘOVÁ, *Žena v Jednotě bratrské. Zásady, postavy, dědictví*, Praha 1942; Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, *Žena v rudolfínské Praze. Několik poznámek k právnímu, sociálnímu a ekonomickému postavení měšťanských žen na přelomu 16. a 17. století*, in: *Inter laurum et olivam*, 2002, s. 721 – 729.

²²⁰ K těhotenství a porodu srov. Miroslava MELKESOVÁ, „...ku pomoci a odlehčení těžkých trápení těhotných paní...“. *Lékařské knihy a porodnické instrukce 16. století*, *Historický obzor* 10, 1999, č. 5 – 6, s. 128; TÁŽ, „...skrze něž Pán Bůh svět, církev i nebe množí...“ *Raněnovověké venkovské šestinedělky, porodní báby a kmotry*, in: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověka do 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 263 – 289; Antonín DOLEŽAL, *Od babictví k porodnictví*, Praha 2001; Václav BŮŽEK, „Tý naděje budou každý čtyři neděle“. *Těhotenství očima šlechty na prahu novověku*, *Dějiny a současnost* 23, 2001, č. 3, s. 8 – 13; Radka MARKOVÁ, *Porodní příručky jako pramen poznání těhotenství a porodu v raném novověku*, in: *Šlechta mezi realitou a normou*, Olomouc 2008, s. 37 – 62; Daniela TINKOVÁ, *Věčně nemocná žena a mateřství v lékařském myšlení na prahu moderní doby*, *Dějiny a současnost* 26, 2004, č. 1, s. 7 - 11.

Počet dětí narozených v jedné rodině neovlivňovalo společenské postavení rodičů. Následkem vysoké kojenecké úmrtnosti, vícečetných manželství a neplánovaného otěhotnění se průměrný počet pohyboval od tří do čtrnácti dětí. První dítě se zpravidla manželům narodilo do roka po svatbě. Další se rodily v mezipородních intervalech od jednoho do dva a půl roku. Tyto intervaly se zkracovaly, pokud dítě zemřelo brzy po porodu a naopak se prodlužovaly po narození syna, který zůstal naživu, případně po narození více synů; ačkoliv celkový poměr narozených chlapců a dívek byl vyrovnaný (chlapci se rodili nepatrně více).

Datum narození dítěte se v pramenech vyskytuje pouze sporadicky, daleko frekventovanější je datum křtu. Jediný pramen, kde je tomu naopak jsou rodinné paměti. Často je zde také zmíněno, který den v týdnu se dítě narodilo, komu byl ten den zasvěcen nebo nejbližší den svátku významnějšího světce či církevní události. Velice často pisatelé uváděli také hodinu narození buď v celém, nebo polovičním orloji, případně v obou. Zvláštností je, že se shledáváme také se zájmem o nebeská znamení, a s tím související horoskopy či postavení planet.

Nejkritičtějším obdobím v životě dítěte byl první týden po narození. Tomu se také často podřizoval i časový rozdíl mezi narozením a křtem dítěte. Pokud hrozilo bezprostřední nebezpečí smrti novorozence, byl pokřtěn ihned po porodu nejčastěji porodní bábou. Zdravé děti měly pražskou synodou povolenou lhůtu devíti dnů. Doba mezi narozením a křtem se řídila i společenským postavením, rozhodovala totiž i náročnost křtu – pozvání kmotrů, příprava oslavy apod. Nejčastěji nechaly rodiče své děti pokřtít již během následujících 24 hodin (pokud se dítě narodilo brzy ráno, dokonce ten samý den) nebo v prvních dnech života. U nekatolíků tomu bylo jinak. Kvůli odlišnému učení o spáse člověk u nich najdeme časové rozpětí mezi narozením a křtem delší (v průměru od tří až do čtrnácti dnů).

Díky dostupnosti faráře i kostela se křty odehrávaly libovolný den v týdnu a omezení v církevních nařízeních raného novověku neexistovalo ani ohledně denní doby. Volba tak byla přizpůsobena místním zvyklostem a možnostem duchovního i rodiny. Nejlépe bylo, pokud byl obřad vykonáván uprostřed bohoslužeb, aby si i ostatní lidé připomněli svůj křest. Takový obřad měl i svůj společenský význam, neboť novorozenec byl představen velkému počtu lidí. Asi ve třetině případů se konalo více křtů v jeden den, nejčastěji dva, sporadicky čtyři obřady. V době Velikonoc se křty ve větší míře nevyskytovaly, jak by se dalo předpokládat.

Vlastní rituál křtu se konal ve farním či děkanském kostele rukou zdejšího duchovního - faráře, kaplana či děkana. Pokud byl duchovní na cestách, mohl ho zastoupit např. mnich zdejší kongregace. Potomky šlechticů, příp. nejvyšších dvorských úředníků, často křtil duchovní na vyšší příčce hierarchie – prelát, biskup; ti mnohdy patřili do okruhu blízkých osob rodiny.

Jednou z částí obřadu křtu bylo pojmenování dítěte,²²¹ což bylo shodné u katolické, luteránské i bratrské konfese. Při výběru jmen se rodiče v naprosté většině řídili jmény křesťanských světců. Proto se také pojmenování dítěte nejčastěji řídilo jménem svěťce, který měl svátek v den nebo blízko dne narození dítěte. Takový světec byl uctíván ve velké vážnosti a zároveň se stal patronem dítěte. Dalším nejčastějším kritériem volby jména byli zvolení kmotři, čím společensky nebo profesně významnější, tím pravidelněji po nich byly děti pojmenovávány. V daleko menší míře se vyskytují jména inspirovaná jmény rodičů, případně jiných členů rodiny. Nejčastěji voleným jménem u chlapců je Matyáš a Anna Marie.²²² Vcelku častým jevem ve městech raného novověku jsou složená jména, nejčastěji ze dvou jmen, inspirovaná prostředím šlechtických rodin. Zde je patrná rozšířená úcta k mariánskému kultu, neboť nejčastěji se v kombinacích vyskytuje jméno Marie. U chlapců ve složeninách dominuje Jan. Právě z těchto kombinovaných jmen lze snadno rozpoznat důležitost narození syna. U chlapců shledáváme téměř dvojnásobné spektrum jmen udělených při křtu než u dívek. Nelze nezmínit ani opakování jména v jedné rodině, což se dá vysvětlit úmrtím prvního nositele; to samé jméno dostávaly děti, které se rodily až jako jedny z posledních. U knížecích úředníků se často setkáme s projevem úsluhy v podobě pojmenování dítěte podle člena šlechtické rodiny, u které pracoval.

Některé polemické spisy se zmiňují o oslavách svátků. Nabádají lidi, aby místo bujarých veselí, zvolili raději střídmejší oslavu a doplnili jí návštěvou kostela, kde by si připomněli závazek, který učinili Pánu Bohu při křtu.²²³

V několika případech, zejména u vysoce postavených měšťanů, se můžeme setkat i s blahopřáním k narození potomka. Ta se pronášela při křestní hostině, někdy

²²¹ Literatura ke křestním jménům srov. Michal ČECH, *Křestní jména z matrik*, Genealogické a heraldické listy 17, 1997, č. 3 – 4, s. 38 - 40; Anna KUBÍKOVÁ, *Nejčastěji používaná křestní jména v Českém Krumlově na přelomu 16. a 17. století*, Rodopisná revue 2007, č. 2, s. 3; Václav RAMEŠ, *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen*, Praha 2001.

²²² Srov. tabulka č. 26 a 28.

²²³ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 68.

bývala i tištěná.²²⁴ Blahopřání měla často podobu básně, ve které se prolínaly prvky modlitby, kázání a mravokárné literatury. V jejich obsahu byla vyjádřena radost nad narozením nového člena společnosti, a tím nad naplněním poslání manželství, rodiče byli poučeni, k jakým vlastnostem mají své děti vychovávat (bohabojnost, kázeň, mravnost a ctnost), aby se z nich staly andělé a došly Království Nebeského a aby těšily své okolí. Následovala modlitba k Bohu, aby matku i dítě ochránil a vtiskl mu víru, trpělivost, pobožnost a moudrost. V neposlední řadě se autor obracel i k novorozenci a vybízel ho k uctivosti a poslušnosti k rodičům.

Vlastní narození a křest dítěte, byl zřejmě tou nejdůležitější událostí v rodině. Avšak rodiče zajímal i další osud dětí. Nejdrtivější pro ně bylo samozřejmě bylo úmrtí zejména již odrostlejšího dítěte. Těžiště zájmu o dospělé děti se odvíjelo od tradičního rozdělení společnosti a úlohy člověka v ní - lišilo se podle pohlaví. U synů bylo důležité vzdělání nebo volba profese, zatímco u dcer byl důležitý sňatek, včetně sociálního a profesního postavení jejího manžela, a počet dětí.

4.2 Kmotrovství

Kmotrovství bylo v raně novověké společnosti považováno na jeden z nejdůležitějších neformálních vztahů. Výběr kmotra potvrzoval a obhajoval místo rodičů, resp. otce ve společenské hierarchii. Naopak role kmotra znamenala pro dotyčného velkou čest, kterou měl přijímat s hrdostí, ale i zodpovědností. Zůstal tak nerozlučně spjat se životem svého kmotřence – měl ho všemožně podporovat, případně finančně pomáhat a v případě úmrtí obou rodičů byl povinen se o dítě postarat. Odmítnutí žádosti o kmotrovství však bylo považováno za značný prohřešek.²²⁵

Osoba kmotra byla pro duchovní jasně vymežitelná. Kmotry nemohli být vědomí kacíři, zjevní hříšníci. Stejně tak kmotři měli toto poslání vnímat jako „dobrý a

²²⁴ Srov. Jakub AKANTHYDES, *Vinš pobožný šťastně na svět 24. dne Máje Léta 1615 narozenému pacholátku, jemuž téhož měsíce 17. dne na S. Křtu dáno jméno Thobiáš, synu Urozeného Pana Thobiáše Štefka z Koloděj, měšténina Nového Města pražského a regenta statkův Jeho Milosti Vysoce Urozeného Pána pana Albrechta Jana Smiřického z Smiřic...*, Praha 1616.

²²⁵ Oproti venkovu, kde se udržela ústní forma, se ve městech žádalo o kmotrovství stále častěji písemně po vzoru vyšších společenských vrstev. Od konce 17. století se objevují předtištěné kmotrovské listy se stejným nebo podobným textem, které se buď odlišovaly podle pohlaví žádaného, nebo byly univerzální. Srov. příloha č. 4.

Bohu milý skutek“. A jaká je vlastně povinnost kmotrů při křtu? „*Mají dítky, kterým kmotrové jsou, ke všemu dobrému vésti a napomínati, křesťanským příkladem je předcházeti, cestu k pobožnosti a dobrým mravům ukazovati, a zvláště kdyžby rodičové zemřeli, na místě jich mají bedlivost míti, aby dobře byli odchováni, a v křesťanských způsobných rostli, modl[e]ní se učili, Artikule víry křesťanské pěkně pořád uměli, a celý Katechismus zpaměti říkali.*“²²⁶ Kmotr měl pečovat o duchovní blaho dítěte, neboť mělo být vychovááno ve víře, která byla slíbena při křtu. Vedle tohoto duchovního významu kmotrovství existovala ještě jedna, stejně důležitá, rovina - společenská. Kmotr měl svého chráněnce podporovat, a to hlavně materiálně.

Zásadu pohlaví kmotra stanovila pražská synoda tak, že v roli levans (označovaný též jako první nebo přední kmotr, či ten, který „ho držel na rukou“) a patrinus (též druhý kmotr) měl být jeden muž a jedna žena, kteří však nesměli tvořit manželský pár a kteří při křtu si byli naprosto rovni. Jejich úloha se měnila podle pohlaví křtěného dítěte. Ostatní přítomní obřadu křtu se souhrnně označovali testis (též třetí kmotr, čtvrtý kmotr atd., nebo označení malý kmotr či ten, který nesl svíčku), a v zápisech se k nim přidávalo pouze pořadové číslo. Nejčastěji se však obřadu účastnili tři kmotři – převládali muži nebo ženy v souladu s pohlavím křtěnce; vyšší počty jsou patrné pouze u příslušníků armády (až devět kmotrů) a u protestantských konfesí, kde byl vždy hlavním kmotrem duchovní provádějící křest. Zde se zřetelně prolínala hmotná stránka s prvkem duchovním, což si vědomovali i katoličtí duchovní. Tento vyšší počet kmotrů byl také jinými konfesemi často kritizován, rodiče byli obviňováni z pýchy a touhy po penězích. Rozdělení pohlaví v rolích kmotrů při obřadu bylo v zásadě respektováno, což se ovšem nedá říci o zapovězení manželů. Téměř v polovině křtů sledované matriky se vyskytují manželské páry.²²⁷ Stal-li se kmotrem křtící farář při katolickém ritu, jednalo se většinou o naléhavé křty, kdy hrozilo nebezpečí smrti novorozence. Pražská synoda to přímo nezakazovala, ale také nedoporučovala.

Otázku zástupu druhou osobou při křtu se církevní prameny 17. století vůbec nezmiňují, i když se vyskytuje. Tento zvyk byl obvyklý ve vyšších společenských vrstvách jak u duchovních, tak světských osob. Nejčastěji se nechávala zastupovat vrchnost, přičemž v roli zástupců se objevovali jejich úředníci či nejbližší dvorští sluhové.

²²⁶ Srov. G. Scherer, *O ceremoniích*, s. 20.

²²⁷ Srov. tabulka č. 48.

Obdržením kmotrovského listu či prostým přikývnutím na ústní žádost se raně novověký člověk stal součástí neformálního vztahu, díky kterému se upevnila jeho sociální síť. Největší důraz na příslušnost v rodině kvůli rodinné tradici a majetku byl kladen ve šlechtickém prostředí. Ovšem v průběhu 17. století si tuto tradici budovaly i přední městske rodiny. Absence nejzákladnějšího sociálního ukotvení, na něž navazovala síť obecnějších vztahů, je nejlépe patrná na osudu nemanželských dětí. Zatímco se takové děti z nejnižších vrstev ocitaly na okraji společnosti, o šlechtické levobočky se dokázali otcové postarat. Raně novověký člověk zahrnoval do okruhu svých přátel osoby pokrevně příbuzné, jejichž složení nemohl nijak ovlivnit. Životní cykly mu naopak umožňovaly utvářet skupiny nepokrevních přátel podle jeho vlastních nároků, kam se mimo jiné řadili i osoby svázané kmotrovskými svazky. Jednou z důležitých podmínek jejich volby byla snadná dostupnost a prokazování přátelství v každodenním životě.²²⁸ Jedinec od přítele očekával, že bude veřejně přijímat, potvrzovat, ukazovat, šířit a v případě potřeby důrazně prosazovat symboly jeho výlučného místa ve společnosti.²²⁹ Právě vnímání sociálního statutu – jak vlastní, tak pohledem ostatních osob – se odráželo v obraze kategorie cti²³⁰ a právě na jejich hodnotách spočívalo hierarchické uspořádání společnosti raného novověku.

Z konfesijního hlediska se instituce kmotrovství příliš nelišila. Rodiče si vybírali „bohabojné a křesťanské“ kmotry, aby pomohly dítěti dojít křtu. V luteránském ritu bylo dokonce kmotrovství tak důležitou záležitostí, že se faráři provádějící křest se sami stávali kmotry dětí. Spor se však vedl o původ kmotrovství. Luteráni tvrdili, že původce kmotrovství je papež Higinus, který žil roku 140, zatímco katolíci odvozují jeho původ od Apoštolů.²³¹

Zásadně rozdílný byl konfesní přístup k vzniklému neformálnímu vztahu kmotrovství. Katolíci se řídili nařízením Tridentského koncilu, podle kterého při křtu vznikl nový neformální vztah mezi všemi zúčastněnými, resp. kmotry, dítětem, jeho rodiči i duchovním, který křest provedl. Tento stav byl stavěn na roveň příbuzenství, a proto byly mezi nimi vyloučeny vzájemné sňatky. V tomto se zásadně lišilo učení Jednoty bratrské, které absolutně odmítalo jakoukoli formu nepokrevního příbuzenství

²²⁸ Srov. V. Bůžek, „Páni a přátelé“, s. 253 – 254.

²²⁹ Srov. V. Bůžek – P. Král, *Člověk*, s. 38.

²³⁰ Srov. Jana SCHWALLEROVÁ, „Život a dobrá cesta jedním krokem kráčeji“. *Čest a každodennost ve Veselí nad Lužnicí v 17. a 18. století*, Kuděj 8, 2006, č. 1, s. 26 – 45.

²³¹ Apoštolská posloupnost byla součástí katolické dogmatiky.

jako překážku v uzavření manželství, v čemž i v pozdějších dobách navazovalo na učení Petra Chelčického.²³² Stejně tak instituci duchovní příbuznosti neuznávala a vzájemné sňatky povolovala luteránská dogmatika.

Z duchovního hlediska to měla být osoba zbožná bez zjevného hříchu, aby mohla dítě bezpečně vést ke správné víře. Ovšem společenské požadavky vymezovaly pro výběr ještě další kritéria. Volba kmotra poukazoval na společenské vztahy a kontakty, které rodina měla. Pro raně novověkého měšťana bylo důležité socioprofesionální postavení zvoleného kmotra – určitě musel být minimálně na stejné a ještě lépe na vyšší společenské příčce – ovšem do této volby vstupoval ještě další aspekt, aspekt přátelství a blízkých vztahů. I tento je však víc a víc zatlačován do pozadí při zdolávání pomyslných vyšších příček společnosti. V těchto sférách jednoznačně převažuje otázka prestiže.

Raně novověký člověk se mnohem častěji uchýlil do rámce různých skupin a společenství, což mu pomáhalo k sebeidentifikaci. Takové společenství mu poskytovalo zázemí, ochranu i pomoc v nouzi. Člověk raného novověku kromě stavovského zařazení usiloval o začlenění do skupiny nezávislé na jeho postavení. Literátská a náboženská bratrstva byla korporacemi středověkého původu,²³³ která sdružovala vážené a bohaté měšťany. Jejich členové se věnovali zpěvu náboženských písní, s nimiž vystupovali na křtinách, svatbách a pohřbech významných představitelů městské obce. Kromě osobní zbožnosti fungovala tato bratrstva na základě vzájemné solidarity, jejich poslání tkvělo v zabezpečení materiálních potřeb.

Na základě zmíněných poznatků je zajímavým jevem výskyt stejných lidí v roli kmotrů u křtů, které se konaly v jeden den (tito lidé se pouze střídali na pozici hlavního kmotra), ale i větší výskyt určitých osob coby kmotrů ve sledovaném období.²³⁴ Tento poznatek dává tušit, že ve městech mohla existovat jakási společenství nebo bratrstva kmotrů usnadňující dětem z různých sociálních skupin, včetně nemanželských, přechod

²³² Srov. M. Nodl, *Manželství v rané Jednotě bratrské*, s. 138 – 139.

²³³ K proměnám ve vývoji náboženských bratrstev v raném novověku Jiří MIKULEC, *Proměny náboženských bratrstev v Čechách v raném novověku*, Tomáš Jiránek – Jiří Kubeš (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby*, Pardubice 2005, s. 19 – 36. Dále k úloze bratrstev srov. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*, Documenta Pragensia 18, Praha 2000.

²³⁴ Srov. tabulka č. 54.

do společnosti a poskytující jak duchovní výuku, tak případné hmotné zabezpečení.²³⁵ Tomuto tvrzení nasvědčuje i fakt, že se i na konci 16. století, i v druhé polovině 17. století v rolích kmotrů nevyskytují lidé z jedné rodiny, ale lidé se stejnými profesemi. Nejčastěji se vyskytují vrchnostenští úředníci (hlavní kontribuční, důchodní a sirotčí písař) a rodiny představitelů samosprávy města, ale překvapivě stejně často si lidé brali za kmotry pekaře či městského sládka. Opakuje se i profese obchodníka, perníkáře, kloboučníka nebo kramáře či kostelníka ve farním kostele. řemesla (pekař, sládek, kloboučník). Anna Kubíková naznačila možnou spojitost se sladovnickým bratrstvem, které na počátku 16. století pečovalo o duše zemřelých křesťanů,²³⁶ což by mohlo sloužit jako východisko při důkladnějším studiu za použití dalších pramenů.

²³⁵ Tuto možnost naznačila již Anna Kubíková při výzkumu údajů z první českokrumlovské matriky; srov. A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší českokrumlovská matrika*, s. 81-90.

²³⁶ Srov. TAMTÉŽ, s. 85 - 86.

5. ZÁVĚR

Křest byl první svátostí, člověk jím byl zbaven prvotního hříchu a přijat do lůna církve, ale i společnosti. Jím byla zažehnána všechna nebezpečí spojená s narozením. Novorozenec uzavíral smlouvu s Bohem, na základě které mu bylo zaručeno pozemské i nebeské blaho. Na oplátku musel složit slib boje proti hříchu a vyznávat jedinou pravou víru až do smrti. Tuto víru za něj dosvědčili jeho kmotrové. V jejich osobě se nejvíce prolínala duchovní a sociální stránka přechodového rituálu.

Základní pojetí kmotrovství znamenalo vznik nového neformálního vztahu mezi kmotrem a dítětem, jeho rodiči a křtící osobou. Kmotr pečoval o duchovní blaho dítěte, neboť mělo být vychováváno ve víře, která byla slíbena při křtu. Ačkoliv církevní nařízení té doby nabádala při výběru kmotrů řídit se výhradně náboženským a duchovním hlediskem, praxe byla poněkud jiná. Hmotné zajištění dítěte bylo mnohdy pojištěno přítomností většího počtu lidí na křtu, byť se kmotrovství měli zhostit pouze dva lidé. To znamenalo více výhod: dítěti byly při křtu dávány různé dárky, ale i peníze. S účastí kmotra se počítalo i v dalších fázích života dítěte; očekávaly se od něj dary k významným životním situacím, zajištění výhodné služby či přimluvy na lepších místech, v případě nutnosti kmotr zajistil hmotnou existenci svého kmotřence.

K tomuto účelu vznikala pravděpodobně jakási bratrstva významných měšťanů a měšťanek, která se opakovaně v rolích kmotrů starala o to, aby se narozeným dětem z různých příček společenské hierarchie, i opovrhovaným nemanželským dětem, dostalo pokojného přijetí do náruče církve i společnosti, a řádného duchovního a hmotného vývoje. Tento naznačený směr výzkumu je však nutné podložit studiem pramenů.

Křestní obřad byl znakem příslušnosti k jistému náboženskému vyznání, případně církevní obci, čemuž odpovídala i jeho podoba. Ve společenském rozměru byl novorozenec uznán za člena rodiny, příbuzenstva a společenství; získal pevný základ k životu. Příchod nového člověka a náležitosti s ním spojené byly veřejnou záležitostí: od návštěv rodičky, přinášení darů až k slavnostní hostině na počest pokřtění dítěte. V prostředí města raného novověku bylo patrné prolínání společenských vrstev. Zejména měšťané na nejvyšším stupni společenského žebříčku přebírali a modifikovali zvyklosti šlechtické vrstvy v otázce festivit. Takovýho aspekt prolínání šlechtických a měšťanských kultur by si zasloužil důkladnějšího výzkumu, stejně jako průběh a podoba oslavy křtin.

6. PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY NEVYDANÉ

Státní oblastní archiv Třeboň, Matriky a matriční doklady Jihočeského kraje, sign. Český Krumlov, č. 2. (viz též <http://digi.ceskearchivy.cz>)

Státní okresní archiv Český Krumlov, Archiv města Český Krumlov, K-1, k. č. 119.

SOkA Český Krumlov, AM Český Krumlov, K-1, i. č. 340.

SOkA Český Krumlov, AM Český Krumlov, Obnovování městské rady 1556 – 1693, K-1, i. č. 339, sign. C I 1 2768.

Památní kniha (1679 – 1740) staršího Jana Malkovského, radního v městě Horažďovicích uložena v Městském muzeu v Horažďovicích, sign. B IV d 78.

Kšaft Jana staršího Malkovského uloženy v Městském muzeu v Horažďovicích, sign. A XV 127.

STARÉ TISKY

Agenda aneb Služba křtu svatého, Praha 1620. (č. knihopisu K00081)

AKANTHYDES, Jakub, Vinš pobožný šťastně na svět 24. máje léta 1615 narozenému pacholátku, jemuž téhož měsíce 27. dne na svatém křtu dáno jméno Tobiáš, synu urozeného pana Tobiáše Štefka z Koloděj, měštěnína Nového Města Pražského a regenta statkův Jeho Milosti vysoce urozeného pána pana Albrechta Jana Smiřického z Smiřic etc., pana patrona mého laskavého, upřímným srdce učiněný, v rytmy tyto uvedený a panu otci téhož syna Tobiáše mladého šetrně a uctivě presentýrovaný, Praha 1616. (č. knihopisu K00102)

CONFESSIO aneb Počet z víry a učení i náboženství Jednoty Bratří Českých, Amsterdam 1662. (č. knihopisu K01608)

List kmotrovský, 1700 – 1800, 1 list. (K04912)

D. Martina Katechismus český a německý, to jest krátké obsažení artikulů víry a náboženství křesťanského, k němuž přidané jsou otázky k vyučování mládeže a lidu sprostného potřebné... vydal Franciscus Ruhr, Drážďany 1709. (č. knihopisu K05071)

RITUALE PRAGENSE AD USUM ROMANUM ACCOMMODATUM, Jussu et Autoritate Eminentiss. et Reverendiss. Domini, Domini Ernesti Adalberti tit. S. Mariae Angelorum in Thermis Presb. Card. ab Harrach, Archiep. Pragensis, Legati Nati Principis, ac incliti Regni Bohemia Primatis. Pro Sacramentorum administratione, ac

caeteris Ecclesiae publicis functionibus rité obcundis in luccem editum, Praha 1624, 1642. (č. knihopisu K14847)

Řád církevní Jednoty Bratří Českých podle učení Kristova a příkladu prvotní církve ku pobožnému ostříhání hned v původu vyzdvižený, nyní pak z příčin hodných vůbec vydaný, Lešno 1632. (č. knihopisu K15154)

O obyčejích a řádích starých Bratří Českých, Drážďany 1709. (č. knihopisu K04684)

SYNODUS ARCHI-DIOECESANA PRAGENSIS. Habita ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Domino Sbigneo Berka Dei et Apostol. sedis Gratia Archi-Episcopo Pragensi, et Principe, Legato Nato et c. Anno a Christi Nativitate M. D. C. V. Praha 1684.

WOLFFIUS, Adam, Exegesis CATECHISMI D. MARTINI LUTHERI, to jest Sumovní s sprosté pravdy Boží poukázání menšího a církvi Boží obvyklého Katechismu Doktora Martina Luthera, k nejpřímějšímu slova Božího a konfesi české pravidlu, pro slávy Boží rozhojnění a milovných upřímně Boží pravdy srdcí v spasitelné víře v Krista Ježíše utvrzení, Praha 1619. (č. knihopisu K17002)

ANTON ULRICH, vévoda Braunschweig-Wolfenbüttel, Sedmdesátero přemýšlování, aneb sedmdesát důkladných příčin, proč římské, katolické, apoštolské náboženství augšpurskému, helvétskému a těm podobným sektám v křesťanstvu předčeno býti má, 1785. (č. knihopisu K00229)

FEUCHT, Jakob, Pět kázání na dvaceti neslušných příčin a zjevných klamů od Pikhartův a Luteriánů proti katolickým smyšlených, Praha 1628. (č. knihopisu K02455)

JEWEL, John, Apologia, to jest Dostatečná obrana víry a náboženství církví englických proti všelijakým nepravým nářkům a haněním všechněch nepřátel čistého učení evangelistského, Praha 1619. (č. knihopisu K03558)

JURGIEWICZ, Andrzej, Pátého evangelium vyvolávači, nejstarší a nejvznešenější nekdos a žádný, kteří se v poběhlé skryté, neznámé a nevidomé protestantské církvi až do Martinka Zwingla a Kalivína pokrývali, z zatmělého za kampi vyvlečení, 1602. (č. knihopisu K03639)

KONEČNÝ, Matouš, Pravda vítězí, to jest Odpověď přímá na spis hanlivý proti Jednotě Bratrské i proti jiným církvím evangelistským, z rozličných psání prvnějších jakž Šturmových, tak i jiných, v nově léta 1613 shromážděný a pokoutně vydaný od nějakého utrhače a ruhače pravdy evangelium Kristova, Kralice 1614. (č. knihopisu K04283)

LEYSER, Polykarp, Vysvětlení křesťanského katechismu v osmi kázáních zavřené, v němž sprostně se ukazuje, v kterých artikulích jeho kalvíni s námi evangelistskými na odporu jsou a jej zfalšovati chtějí, 1606. (č. knihopisu K04843)

LUKÁŠ PRAŽSKÝ, Spis Dosti činící tomu, proč při pojmání k svátostem závazkové dějí se, Mladá Boleslav 1522. (č. knihopisu K05040)

TÝŽ, Odpověď Bratří na spis Martina Lutera, kterýž německým jazykem učiniv vytisknutí dal, v němž oznamuje co by se mu při Bratřích vidělo za pravé a co v pochybnosti neb v nesrozumění, načež mu zase zprvá podle písem svatých slušnú činí, Litomyšl 1523. (č. knihopisu K05026)

LUTHER, Martin, Spis Martina Lutera z řeči německé v českou přeložený, v němž ukazuje, co se mu při Bratřích zdá za pravé a co za pochybné. A to z příčiny Otázek dětinských v jazyku německým vydaných, dotýkaje i spisu O pravdě vítězné Lukášem poslaného, Litomyšl 1523. (č. knihopisu K05120)

Obrana mírná a slušná Kancionálu Bratrského, kterýž D. Václav Šturm neprávě zhaněl, 1588. (č. knihopisu K06534)

PHAËTON, Havel, Knížka I. O dítkách křesťanských živých. O jejich veliké a důstojné před Bohem vzácnosti, o veliké k nim ďáblově nenávisti, o veliké k nim Pána Krista a rodičův jich lásce a o jejich k sobě vespolek povinnosti, a kterak i proč se v ní nalézati mají, Praha 1608.

TÝŽ, Knížka II. O dítkách křesťanských mrtvých. Kdo je dává, kdo a kolika spůsoby a proč je zas bere, čemu se od nich učiti, kterak se v smrti jejich chovati, jak a pokud jich plakati a čím se v smrti jejich máme potěšovati, Praha 1617. (č. knihopisu K07130)

SCHERER, Georg, Rozmlouvání křesťanské o ceremoních a řádech posvátných křtu svatého, mezi farářem katolickým a babou luteránskou, kteráž dítky ke křtu nosívává, Litomyšl 1591. (knihopis č. K15361)

TÝŽ, Katolické glosy a vysvětlení na list a psaní predikantův luteránských sekty Ubiquitářské a profesorův thubinských, kteréž k řeckému patriarchovi do Konstantinopole poslali. Nyní z německé řeči na českou přeložené. K tomu správa jistá a pravdivá z Konstantinopole od Jeremiáše nynějšího patriarchy coby on i všecky církve východní smejšleli o artikulích konfese augšpurské, Litomyšl 1585. (č. knihopisu K15347)

ŠTELCAR ŽELETAVSKÝ Z ŽELETAVY, Jan, Kniha nová o původu kněžství Krista Pána, patriarchův, prorokův a apoštolův, a že dítky jak za patriarchův a prorokův

duchovně vírou, tak nyní ve křtu svatém přijímají tělo a krev Krista Pána, jako i věku dospělého lidé rozumní svátosti oltární, Praha 1592. (č. knihopisu K15985)

ŠTURM, Václav, Srovnání víry a učení Bratří starších, kteří sebe sami Zákona Kristova, jiní je Waldenskými a Boleslawskými, jiní pak Pikharty jmenují, v němž se o jejich oddělení, nestálosti a vrtkavosti a některých bludných artikulích vypisuje, Litomyšl 1582. (knihopis č. K16009)

TÝŽ, Rozsouzení, bedlivé uvážení Velkého kancionálu od Bratří Waldenských jinak Boleslavských sepsaného, Praha 1588. (knihopis č. K16007)

TÝŽ, Odpověď slušná a důvodná na velmi hanlivou a rouhavou Obranu Kancionálu bratrského, Litomyšl 1590. (knihopis č. K16005)

Věrné a upřímné napomenutí, sloužící k tomu, abychom se náboženství papežského vystříhali, naproti tomu pak náboženství luteriánského stále se přidrželi. Ke všem k evangelistskému učení se přiznávajícím křesťanům nyní v tento čas v království českém i jinde souženým, 1625. (č. knihopisu K06017)

PRAMENY VYDANÉ

ČERNÝ, Ota J. (ed.), Paměti Jana Jiřího Matthiada Račenského, Časopis Společnosti přátel starožitností 5, 1897, s. 14-17.

DVORSKÝ, Jiří (ed.), Pražské paměti Jana Piláta Rakovnického z Jenštejna 1575-1605, Pražský sborník historický 7, 1972, s. 161-172.

FEJTOVÁ, Olga (ed.), Veleslavínův Kalendář historický v majetku pražského rodu Dvorských z Gryfí Hory, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 15, 1998, s. 97-124.

HILLE, Jan Pavel (ed.), Paměť Stanislava Bořka Dohalského z Dohalic o vlastním rodu z r. 1681, Časopis Společnosti přátel starožitností 11, 1903, s. 128-133.

HRDLIČKA, Josef (ed.), Konflikt jindřichohradeckých měšťanů s Vilémem Slavatou v pamětech Jiříka ze Kře, Jihočeský sborník historický 69-70, 2000-2001, s. 188-208.

HRDLIČKA, Josef (ed.), Deníkové záznamy jindřichohradeckého měšťana Jiříka Pavlovského z počátku 17. století, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 137-174.

HRDLIČKA, Josef (ed.), Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova, České Budějovice 2003 (= Monografia historica 3).

JAŠEK, Alois (ed.), Rodinný zápisník pánů ze Zástřizl a z Petřvaldu, Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 52, 1939, s. 19-23.

- KOLÁR, Jaroslav (ed.), „Pamětní knížka“ Jana Rakovnického z let 1575 – 1605 a české paměti 16. - 17. století, *Listy filologické* 90, 1967, s. 394-403.
- KOPAL, Josef (ed.), *Rodinné paměti Alžběty Lidmily svob. paní z Lisova a na Novém Stránově*, roz. Tengnaglové z Kampu, *Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze* 14, 1906, s. 124-132.
- KRČ, Jakub – HLADKÝ, Vojtěch (edd.), *Šimon Lomnický z Budče, Kupidova střela. Dětský řápek*, Brno 2000.
- MACEK, Ladislav (ed.), *Paměti kantora Jelínka, Havlíčkobrodsko* 15, 1999, s. 70-108.
- MIKULEC, Jiří (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, Praha 1996.
- MOLNÁR, Amedeo (ed.), *Martin Luther. O dobrých skutcích*, Praha 1987.
- NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír (ed.), *Drobné zprávy historické. Z kalendářů při deskách zemských chovaných, Památky archeologické a místopisné* 16, 1893-1895, s. 47-52, 99-108, 159-164, 323-324, 499-506, 801-810.
- PALACKÝ, František (ed.), *Paměti pana Pavla Korky z Korkyně, znamenitého vůdce českého v 16. století, Časopis českého musea* 3, 1829, s. 29-32; 4, 1830, s. 433-442.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I - II*, Praha 1985.
- PRUCEK, Josef (ed.), *Olomoucká souhrnná kronika z let 1432-1656 sestavená Bedou Dudíkem*, in: *Okresní archiv v Olomouci* 1982, Olomouc 1983, s. 141-152.
- TÝŽ (ed.), *Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658-1689*, in: *Okresní archiv v Olomouci* 1985, Olomouc 1986, s. 157-174.
- RATAJOVÁ, Jana (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova. Rodinné paměti*, Praha 2002.
- SEDLÁČEK, August (ed.), *Dvoje rodinné paměti, Památky archeologické a místopisné* 9, 1871-1873, s. 893-895.
- TÝŽ (ed.), *Paměti Jiříka Tesáka Mošovského a jeho syna, Časopis Muzea království českého* 83, 1909, s. 57-68.
- SLÁDEK, Miloš (ed.), *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*, Praha 2005.
- STRNAD, Jindřich (ed.), *Záznamy jindřichohradeckého kupce v kalendáři minucí pro rok 1621, Výběr z prací členů historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích* 23, 1986, s. 94-108.

SVOBODOVÁ, Milada (ed.), Paměti obyvatel Menšího města pražského z let 1581-1628 ve Veleslavínově kalendáři historickém, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 7/1, 1990, s. 75-105.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav (ed.), Vodňanští z Uračova a jejich zápisky, Časopis Musea království českého 68, 1894, s. 135-146, 274-285.

TEPLÝ, František (ed.), Zápisky Mikuláše Franchimonta z Frankenfeldu, Časopis Společnosti přátel starožitností 18, 1910, s. 121-133.

VAVROUŠKOVÁ, Anna (ed.), Rodinné zápisy Chřepických z Modliškovic, Časopis rodopisné společnosti československé v Praze 6, 1934, s. 1-18.

VOREL, Petr (ed.), Vídeňský deník rytíře Dvořeckého z roku 1559, Folia historica bohemia 19, 1998, s. 7-36.

ZEMEK, Petr (ed.), Bartoškova kronika, Uherský Brod 2004.

ZILYNSKYJ, Bohdan (ed.), Neznámý letopis měšťana Nového Města pražského z let 1492 – 1539, Pražský sborník historický 17, 1984, s. 52-89.

LITERATURA

BEDŘICH, Martin, Václav Šturm, A2 kulturní týdeník, č. 45, 2006. (<http://www.tydenika2.cz>)

BENEŠ, Zdeněk, Historický text a historická kultura. Studie o principech českého humanistického dějepisectví, Praha 1992, s. 17-22.

BLÁHOVÁ, Marie, Historická chronologie, Praha 2001.

BŮŽEK, Václav (ed.), Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1).

TÝŽ (ed.), Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků, České Budějovice 1993 (=Opera historica 3).

BŮŽEK, Václav, Linecké trhy a kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době, in: Jaroslav Pánek (ed.), Česká města v 16.-18. století, Praha 1991, s. 237-244.

TÝŽ, Městské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků, in: Pocta Josefu Petráňovi, Praha 1991, s. 201-225.

TÝŽ, Renesanční domácnost soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova, Táborský archiv 3, 1991, s. 34-51.

TÝŽ, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, Český časopis historický 100, 2002, s. 229 – 264.

- TÝŽ, Aristokratický dvůr a rezidenční město (Český Krumlov mezi 16. až 18. století), in: Život na dvorech barokní šlechty (1600 – 1750), České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 365 – 397.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), Člověk českého raného novověku, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech (Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu), Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 113-127.
- TITÍŽ, Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace), Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 70-74.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dyn posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha 1997.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha-Litomyšl 2001.
- Českokrumlovsko 1620 – 1850 (sborník k výstavě), Státní okresní archiv, Český Krumlov 2003.
- ČORNEJ, Petr a kol., Dějiny zemí Koruny české I, Praha-Litomyšl 1998.
- DAVID, Zdeněk V., Celistvost církve pod obojí a otázka novoutrakvismu, Český časopis historický 101, 2003, č. 4, s. 882 – 910.
- Dějiny českého výtvarného umění I - II, Praha 1984-1989.
- Dějiny Prahy I. Od nejstarších dob do sloučení pražských měst (1784), Praha-Litomyšl 1997.
- DINZELBACHER, Peter, Poslední věci člověka. Nebe, peklo, očistec ve středověku, Praha 2004.
- van DÜLMEN, Richard, Kultura a každodenní život v raném novověku (16. - 18. st.) I - III, Praha 1999, 2006.
- TÝŽ, Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly, Praha 2003.
- EBENHÖHOVÁ, Kateřina, Křest v myšlení raně novověkého měšťana, Bakalářská práce Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2006.
- FABIAN, Václav, Cínové křtitelnice v chrámech pražských, Památky archeologické a místopisné 24, 1910, s. 19-34, 114-122.
- FIALOVÁ., Ludmila a kol., Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha 1998.
- FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš (edd.), Hrdelní soudnictví českých zemí (Soupis pramenů a literatury), Pardubice 1995, s. 133-178.

- FROLEC, Václav (ed.), *Čas života. Rodinné a společenské svátky v životě člověka*, Brno 1985.
- van GENNEP, Arnold, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.
- GINDELY, Antonín (ed.), *Dekrety Jednoty bratrské*, Praha 1865.
- GRULICH, Josef, „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století), *Historická demografie* 23, 2000, s. 49-82. Havlíčkův Brod. *Historie a osobnosti*, Praha 1998.
- Historický atlas měst České republiky svazek č. 11 – Český Krumlov*, Praha 2003.
- HOFFMANN, František, *České město ve středověku*, Praha 1992.
- HOLÝ, Martin, Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku, *Historická demografie* 28, 2004, s. 15-33.
- HORSKÁ, Pavla a kol., *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990.
- HRUBÁ, Michaela (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Ústí nad Labem 2000.
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská I/2*, Praha 1984.
- TÝŽ, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955.
- TÝŽ, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.
- TÝŽ, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.
- TÝŽ, *Města v českých zemích v 16. století*, *Historická demografie* 4, 1979, s. 165-203.
- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
- JEDIN, Hubert, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990.
- JIRÁNEK, Tomáš – KUBEŠ, Jiří (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby*, Pardubice 2005.
- JIREČEK, Josef, *Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku I - II*, Praha 1875, 1876.
- KADLEC, Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin II, Řím* 1987.
- KAVKA, František, *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v 1. polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, *Sborník historický* 6, 1959, s. 253-294.
- TÝŽ, *Třídní struktura Českých Budějovic v první polovině 16. století*, *Sborník historický* 4, 1956, s. 110-188.

- KAVKA, František a kol., *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964.
- KILIÁN, Jan, 11. 12. 1617. Zboření kostela v Hrobu. Na cestě k defenestraci, Praha 2007.
- KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.
- KNETL, Václav, Nesrovnalost při úvodě šestinedělek, *Rádce duchovní* 7, 1900, s. 636 – 640.
- Knihopis československých tisků od doby nejstarší až do konce 18. století I, Praha 1925. (v digitální podobě na www.knihopis.org)
- Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století II, díl 1-7, Praha 1956-2000.
- KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18.století)*, Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.-27. dubna 1995, Prostějov 1997.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2001.
- KOPECKÝ, Milan, „Kronika“ a „historie“ jako literární žánry epochy renesance, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 29, D 27, 1980, s. 51-60.
- KORYCHOVÁ, Markéta, *Dvůr posledního Eggenberka v Českém Krumlově (Každodenní život českokrumlovské zámecké rezidence v letech 1665 – 1667)*, in: *Život na dvorech barokní šlechty (1600 – 1750)*, České Budějovice 1996(= *Opera historica* 5), s. 423 – 441.
- KRÁL, Pavel, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003(= *Opera historica* 10), s. 439-456.
- TÝŽ, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- TÝŽ, *Český Krumlov za habsburské komorní správy (Každodenní život v českokrumlovské zámecké rezidenci mezi léty 1602 až 1622)*, in: *Život na dvorech barokní šlechty (1600 – 1750)*, České Budějovice 1996(= *Opera historica* 5), s. 399 – 421.
- KUBÍČEK, Jaromír a kol., *Bibliografie k dějinám měst České republiky*, Brno 1997.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Nejstarší českokrumlovská matrika (Možnosti jejího využití)*, in: Alena Pazderová (ed.), *Poceta Elišce Čáňové. Sborník k životnímu jubileu*, Praha 2003, s. 81-90.

- TÁŽ, Historická topografie Českého Krumlova (1424) 1459 – 1654, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 185 – 204; 72, 2003, s. 108 – 128; 73, 2004, s. 195 – 214; 74, 2005, s. 271 – 298. (<http://digi.ceskearchivy.cz>)
- TÁŽ, Dodatek k berní rule na Českokrumlovsku, Jihočeský sborník historický 54, 1985, s. 15 - 22.
- TÁŽ, Morová epidemie roku 1598 v Českém Krumlově, Documenta Pragensia 16, 1998, s. 221 – 226.
- KUBIŠTA, Albert, Jesuitische Polemiken gegen die Brüderunität: Kontroverstheologie in den böhmischen Ländern um 1600, Acta Comeniana 17, 2003, s. 117 – 135.
- TÝŽ, Konfesijní polemika – málo využívaný pramen k dějinám konfesionalizace, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526 – 1740), České Budějovice 2006 (= Opera historica 11), s. 389-408.
- TÝŽ, Georg Scherer SJ, A2 kulturní týdeník, č. 5, 2007. (<http://www.tydenika2.cz>)
- LE GOFF, Jacques, Zrození očištěnce, Praha 2003.
- LE GOFF, Jacques (ed.), Středověký člověk a jeho svět, Praha 1999.
- LE GOFF, Jacques – TRUONG, Niclas, Tělo ve středověké kultuře, Praha 2006.
- LENZ, Antonín, Učení Petra Chelčického o křtu, zvláště o křtu nemluvňat, a učení katolické, Praha 1885.
- TÝŽ, Petra Chelčického učení o sedmeru svátosti a poměr učení tohoto k Janu Viklifovi, Praha 1889.
- LÍVA, Václav, Seznamy pražských novoměšťanů za léta 1618-1653, Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze 7-8, 1935-1936, s. 8-35, 121-158.
- TÝŽ, Studie o Praze pobělohorské III. Změny v domovním majetku a konfiskace, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 9, Praha 1935.
- de LUBAC, Henri, Katolicismus. Společenská hlediska dogmatu, Kostelní Vydří 1995.
- MANNLOVÁ-RAKOVÁ, Heide, Kulturní památka Most. Děkanský kostel a jeho stavitelé, Most 1989.
- MAREK, Jaroslav, Společenská struktura českých královských měst v 15. a 16. století, Praha 1965.
- MARKOVÁ, Radka, Porodní příručky jako pramen poznání těhotenství a porodu v raném novověku, in: Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku, Olomouc 2008, s. 37 – 62.
- MAUR, Eduard, Základy historické demografie, Praha 1983.

- MELKESOVÁ, Miroslava, Křestní obřad a úloha kmotra v polovině 17. století, Diplomová práce Historického ústavu Jihočeské univerzity, České Budějovice 2002.
- TÁŽ, Adhiberi solent, qui copatres vocantur. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti, Historická demografie 27, 2003, s. 63-120.
- TÁŽ, Křtiny a úvod ve venkovském prostředí raného novověku, Historický obzor 14, 2003, č. 11 a 12, s. 262-276.
- MÜLLER, Josef Th. – BARTOŠ, František M., Dějiny Jednoty bratrské, Praha 1923.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra, Narození a smrt v české lidové kultuře, Praha 2004.
- NĚMEC, Karel, Dějiny města Horažďovic, Horažďovice 1936.
- NEUDERTOVÁ, Michaela, Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské proveniencie, in: Lenka Bobková (ed.), Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století, Sborník příspěvků z konference na pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.-31. října 1991, Ústí nad Labem 1992.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), Česká města v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Praha 1991.
- PEŠEK, Jiří, Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620 (Všední dny kulturního života), Praha 1993.
- TÝŽ, Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech (1570 až 1620), Český časopis historický 89, 1991, s. 336-355.
- TÝŽ, Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století, Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30/2, 1990, s. 41-58.
- PETRÁŇ, Josef, Dějiny hmotné kultury II/1, 2, Praha 1995, 1997.
- PURŠ, Jaroslav, Přehled dějin Československa I/2 (1526 – 1848), Praha 1982.
- RAMEŠ, Václav, Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen, Praha 2001.
- ROEDL, Bohumír, Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727, Louny 2004.
- ROHDE, Michael, Luther und die Böhmischen Brüder nach den Quellen, Brno 2007.
- ROUBÍK, František, Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547-1783, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 265-355.
- ŘÍČAN, Rudolf, Dějiny Jednoty bratrské, Praha 1957.
- SHAW, Mark, Deset významných idejí církevních dějin. Kořeny evangelikální tradice, Brno 2001.

- SCHINDLING, Anton, Utváření konfesí, konfesionalizace a multikonfesionalita jako základní problém evropských dějin v 16. a 17. století. Nová německá literatura k problematice, Český časopis historický 106, 2008, č. 1, s. 80 – 108.
- SOCHR, Jiří, Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1969.
- STÝBLO, Václav, Úvod šestinedělek, Časopis katolického duchovenstva 38, 1897, s. 30-39.
- SVOBODA, Josef, P. Václav Šturm a jeho boje s Českými Bratry, Pastýř duchovní 4, 1884, s. 33-53, 97-116.
- ŠMAHEL, František – TRUC, Miroslav, Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433-1622, Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis 4/2, 1963, s. 3-60.
- ŠTOVÍČEK, Josef, K chýnovské pozdněrenesanční křtitelnici, Výběr 16, 1979, s. 161-163.
- UHLÍŘ, Lubomír, Organizace rakouského dělostřelectva za koaličních válek. (<http://www.valka.cz>)
- TÝŽ, Hodnosti rakouské armády za koaličních válek. (<http://www.militaria.cz>)
- URBÁNEK, Rudolf, Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy, Brno 1923.
- URBÁNEK, Vladimír – ŘEZNÍKOVÁ, Lenka (edd.), Mezi Baltem a Uhrami. Komenský, Jednota bratrská a svět středoevropského protestantismu. Sborník k počtě Marty Bečkové, Praha 2006.
- VÁLKA, Josef, Česká společnost v 15.-17. století II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“, Praha 1983.
- TÝŽ, Předbělohorská kultura a společnost (Poznámky k interpretaci a hodnocení), Studia Comeniana et Historica 16/32, 1986, s. 5-25.
- TÝŽ, Homo festivans, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000(= Opera historica 8), s. 5 – 19.
- VLČEK, Pavel a kol., Umělecké památky Prahy. Staré Město – Josefov, Praha 1996.
- VOREL, Petr, Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století, Pardubice 2001.
- WIMMEROVÁ, Sylva, Správa města Český Krumlov 1601 – 1621. Diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2005.

WINKELBAUER, Thomas, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, Český časopis historický 98, 2000, č. 3, s. 476 – 540.

WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst I – II*, Praha 1890 – 1892.

TÝŽ, *Život církevní v Čechách I*, Praha 1895.

TÝŽ, *Z rodiny a domácnosti staročeské I – II*, Praha 1911-1912.

Zlatý věk Českokrumlovska 1550 – 1620 (sborník k výstavě), Státní okresní archiv, Český Krumlov 2002.

7. PŘÍLOHY

7.1 Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1: Srovnání počtu pokřtěných dětí v letech 1592 až 1596 a 1662 až 1666

Tabulka č. 2: Počty všech křtěnců podle bydliště

Tabulka č. 3: Počty manželských dětí podle bydliště

Tabulka č. 4: Počty nemanželských dětí podle bydliště

Tabulka č. 5: Počet pokřtěných dětí podle legitimacy

Tabulka č. 6: Počet pokřtěných dětí podle legitimacy v %

Tabulka č. 7: Počet pokřtěných dětí podle legitimacy a pohlaví

Tabulka č. 8: Počet pokřtěných dětí podle legitimacy a pohlaví v %

Tabulka č. 9: Skladba křtů dětí v jednotlivých měsících

Tabulka č. 10: Skladba křtů dětí v jednotlivých měsících v %

Tabulka č. 11: Skladba křtů manželských dětí v jednotlivých měsících

Tabulka č. 12: Skladba křtů nemanželských dětí v jednotlivých měsících

Tabulka č. 13: Časová vzdálenost mezi jednotlivými křty

Tabulka č. 14: Počty křtů několika dětí současně v jeden den

Tabulka č. 15: Křty podle dnů v týdnu

Tabulka č. 16: Počty křtů manželských dětí podle dne v týdnu a bydliště

Tabulka č. 17: Počty křtů nemanželských dětí podle dne v týdnu a bydliště

Tabulka č. 18: Den v týdnu u rodin s více křty v letech 1662 až 1666

Tabulka č. 19: Den v týdnu u rodin s více křty v letech 1662 až 1666 v %

Tabulka č. 20: Detailní rozvržení křtů podle dne v týdnu u rodin s více křty

Tabulka č. 21: Jména křtěnců (souhrnné počty)

Tabulka č. 22: Mužská křestní jména všech osob

Tabulka č. 23: Mužská křestní jména všech osob v %

Tabulka č. 24: Ženská křestní jména všech osob

Tabulka č. 25: Ženská křestní jména všech osob v %

Tabulka č. 26: Mužská křestní jména křtěnců

Tabulka č. 27: Mužská křestní jména křtěnců v %

Tabulka č. 28: Ženská křestní jména křtěnců

Tabulka č. 29: Ženská křestní jména křtěnců v %

Tabulka č. 30: Mužská křestní jména dětí nemanželského původu

Tabulka č. 31: Ženská křestní jména dětí nemanželského původu

- Tabulka č. 32: Výskyt křestních jmen v jednotlivých měsících
- Tabulka č. 33: Rozložení svátků světců ve dnech v týdnu podle data
- Tabulka č. 34: Rozložení svátků světců ve dnech v týdnu podle jména světce
- Tabulka č. 35: Výskyt jmen křtěnců v den svátku světců (řazeno podle data)
- Tabulka č. 36: Výskyt jmen křtěnců v den svátku světců (řazeno podle jména)
- Tabulka č. 37: Spektrum jmen křtěnců pocházejících z okolí (vyjma Český Krumlov)
- Tabulka č. 38: Jednočetná a vícečetná jména
- Tabulka č. 39: Počty křtů v době velikonočních svátků
- Tabulka č. 40: Dvojčata podle bydliště
- Tabulka č. 41: Dvojčata podle data křtu
- Tabulka č. 42: Shoda jména křtěnce s dospělými osobami
- Tabulka č. 43: Počty křtěnců pojmenovaných po jednom z kmotrů
- Tabulka č. 44: Počty křtěnců pojmenovaných po jednom z rodičů
- Tabulka č. 45: Počty kmotrů v jednotlivých letech podle pohlaví
- Tabulka č. 46: Počet kmotrů na jeden křest
- Tabulka č. 47: Pohlaví křtěnce a kmotrů
- Tabulka č. 48: Manželské páry v roli kmotrů
- Tabulka č. 49: Křty s více než 4 kmotry
- Tabulka č. 50: Souhrnné počty kmotrů
- Tabulka č. 51: Výběr kmotrů podle bydliště (pokud je známo)
- Tabulka č. 52: Výběr kmotrů podle sociální a profesní skladby
- Tabulka č. 53: Kmotři u rodin s více křty během sledovaného období
- Tabulka č. 54: Osoby, které se objevili v roli kmotra více než desetkrát
- Tabulka č. 55: Výskyt zástupců kmotrů
- Tabulka č. 56: Případy, kdy duchovní vykonávající křest byl zároveň kmotrem
- Tabulka č. 57: V roli kmotrů svobodní lidé
- Tabulka č. 58: Děti narozené po smrti otce (pohrobci)
- Graf č. 1: Srovnání počtu narozených dětí ve dvou obdobích
- Graf č. 2: Počet narozených chlapců a dívek v letech 1662 až 1666
- Graf č. 3: Počet narozených chlapců a dívek v letech 1592 až 1596
- Graf č. 4: Skladba křtů v jednotlivých měsících
- Graf č. 5: Počet křtů podle dne v týdnu
- Graf č. 6: Jména křtěnců podle počtu křestních jmen
- Graf č. 7: Počet kmotrů na jeden křest

7.2 Obrázky

Obrázek č. 1: Katolický křest (Rituale Pragense...,1624)

Obrázek č. 2: Katolický křest (Rituale Pragense...,1642)

Obrázek č. 3: Katolický křest (Rituale Pragense...,1731)

Obrázek č. 4: Katolický křest (Kmotrovský list, přelom 17. a 18. století)

Obrázek č. 5: Bratrský křest (Ivančický kancionál, 1564)

Obrázek č. 6: Bratrský křest (tzv. žerotínský epitaf, 17. století)

Obrázek č. 7: Křtitelnice v děkanském kostele v Mostě (1560 – 65)

7.3 Ostatní přílohy

Příloha č. 1: Obnovování rad v Českém Krumlově 1662 až 1666

Příloha č. 2: Mapa Českého Krumlova

Příloha č. 3: Mapa okolí Českého Krumlova

Příloha č. 4: Kmotrovský list

Příloha č. 5: Píseň o křtu

Příloha č. 6: Agenda aneb Služba křtu svatého (Jednota bratrská)

Příloha č. 7: Databáze českokrumlovských křtů (2. svazek diplomové práce)